

Socialismen mellem utopi og virkelighed

Benito Scocozza

Hvem i vore dage tror på socialismen? Hvem tror på, at Danmark engang bliver socialistisk? Mange lande kalder sig socialistiske — men er deres samfundssystem særligt tillokkende?

Benito Scocozza skriver i denne bog om socialismens skæbne. Ikke om socialismens historie, men om den lære, vi kan drage af udviklingen. Om de nye klasser, der er opstået i de 'socialistiske lande'. Om de drømme, der har styrket troen på socialismen. Om den virkelighed, der har knust drømmene.

Alligevel er socialismen fremtidens samfund. Hvad kan vi sige om dette samfund? Et dansk socialistisk samfund. Hvordan kan vi forestille os dette samfund på godt og ondt? Hvordan skal det styres? Hvad er et socialistisk demokrati? Hvordan sikres arbejderklassens magt? Hvad med fagforeningerne? Skal arbejderklassen bevæbnes?

Kort sagt: Socialismens erfaringer — morgendagens muligheder.

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF MODERN ART
1000 5th Ave. New York 17, N.Y.

Benito Scocozza

&

**SOCIALISMEN
MELLEM UTOPI
OG VIRKELIGHED**

Forlaget KT

Benito Scocozza:
Socialismen mellem utopi og virkelighed

Forlaget KT

December 1982

Tryk: Reproset, København

ISBN 87-88388-02-6

AALBORG UNIVERSITETSCENTER
Universitetsbiblioteket

F1B EX01 329.14/15 Sco 1982

Indhold

Forord s. 7

- I. Socialismens historiske krise s. 9
- II. Den socialistiske revolutions historiske særtræk s. 21
 - a. Arbejderklassen uden selvstændig økonomisk basis under kapitalismen s. 21
 - b. Samfundsmæssiggørelsen af produktionen under kapitalismen s. 24
 - c. Arbejderklassen skal skabe en helt ny, sammenhængende økonomi s. 25
 - d. Lenin om problemerne efter revolutionen s. 27
 - e. Statsmonopolkapitalismen — socialismens 'økonomiske forgård' s. 30
- III. Socialismens politiske økonomi s. 35
 - a. Den økonomiske drivkraft under socialismen s. 36
 - b. Arbejderklassens behov i den revolutionære situation s. 38
 - c. Modsætningen mellem de enkelte arbejderes interesser og helhedens s. 43
 - d. Den sovjetiske 'løsning' s. 47
 - e. Kommunismen — det strategiske mål s. 51
 - f. Socialismen og værdiloven s. 55
 - g. Socialismen og fordelingsspørgsmålet s. 58
 - h. Politikken som økonomiens lokomotiv s. 60
- IV. Politik og statsmagt under socialismen s. 65
 - a. Politikkens samfundsmæssiggørelse — det borgerlige demokrati s. 65
 - b. Det borgerlige demokrati — socialismens 'politiske forgård' s. 67
 - c. To former for statsmagt: Rådsmagt og folkedemokrati s. 73
 - d. Kan man bruge den borgerlig demokratiske statsform s. 76
 - e. Klasser og klassekamp under socialismen s. 79
 - f. Socialismen og lønspørgsmålet s. 84
 - g. Klassemagt og demokrati under socialismen s. 88
 - h. Den demokratiske centralisme som socialismens ledelsesmetode s. 89

V. Socialismen i en dansk ramme s. 95

- a. Indledning s. 95
- b. Overgangssituationen s. 97
- c. Det kommunistiske partis rolle s. 100
- d. Det direkte demokrati s. 106
- e. Det aktive demokrati s. 110
- f. Etpartistat? s. 115
- g. Flertallets statsmagt s. 122
- h. Partierne og den fortsatte klassekamp s. 128
- i. Hvad med fagforeningerne? s. 133
- j. Den væbnede magt s. 139
- k. Danmark og udlandet s. 151
- l. Den økonomiske vækst og forbruget s. 154
- m. Styrelsen af økonomien s. 158

VI. Visioner og virkelighed. Afslutning s. 167

Litteraturforslag s. 173

Forord

Denne bog handler om et centralt problem for vor tids socialister: Om **virkeliggørelsen** af den socialistiske målsætning.

Når denne problemstilling tages op, skyldes det ikke mindst, at socialismen på én og samme tid er det samfundssystem, socialister kæmper for, og samtidig synes at være nærmest uopnåeligt.

Der findes mange lande, der påberåber sig socialismens navn. Men udviklingen har vist, at de forhold, der findes i disse lande, ikke har været efterstræbelsesværdige. Derfor er det socialistiske perspektiv blevet kompromitteret. Og selv om 1980'ernes kapitalisme befinder sig i en dyb og langvarig krise, har det ikke ført til, at arbejderklassen, der er krisens offer, skriver socialismen på sin fane.

Det er der mange grunde til. Men en af dem er den manglende tro på, at socialisme er noget godt. For se bare, hvordan det er gået i Sovjetunionen, i Østeuropa, i Kina, i Indokina! Så har vi det trods alt bedre herhjemme, siger man.

Kompromitteringen af socialismen gør det bydende nødvendigt, at socialister gør sig deres perspektiv klart, og det gør de ved at diskutere den socialistiske målsætning dels i lyset af de erfaringer, der er gjort med socialistiske revolutioner i dette århundrede, og dels ved at overveje de muligheder, der findes for socialismen i det land, hvor de selv lever.

Nu kunne man sige, at man skulle nøjes med det sidste og lade være med at inddrage det, der er sket i f.eks. Sovjetunionen og andre lande, hvor antikapitalistiske revolutioner har fundet sted. Det er jo alligevel gået grueligt galt i disse lande, så hvorfor ikke begynde helt forfra! Lad os 'tænke os til' socialismen, således som vi gerne vil have den indrettet!

En sådan indfaldsvinkel ville imidlertid være fuldstændig uhistorisk. For uanset hvad man mener om tilstandene i Sovjetunionen **idag** eller i Kina **idag**, så repræsenterer disse landes nutidige historie forsøg og bestræbelser på at komme imperialismen og kapitalismen til livs. Netop derfor er det vigtigt at lære af deres erfaringer, når teorien om det socialistiske samfund skal udbygges og nuanceres. Uanset om det er gået godt eller skidt i disse samfund.

Men det er ikke nok at analysere disse erfaringer. For Danmark har en helt anden baggrund end Sovjetunionen og Kina og de andre lande, der erklærer sig socialistiske. Vi må koble analysen af 'den virkeliggjorte socialisme's erfaringer sammen med nogle forestillinger om, hvilke særlige problemer, der rejser sig for socialismens virkeliggørelse i et samfund, der som det danske vil have statsmonopolkapitalismen som baggrund.

Bogen er derfor et forsøg på — i al forsigtighed — at give et rids af fremtiden, samtidig med at fortidens og nutidens undertiden ret så barske erfaringer bruges som et sikkerhedsnet for, at det hele ikke ender i en luftig utopi.

Det er **problemstillingerne** — således som det fremgår af indholdsfortegnelsen —, der vil være styrende for analysen. Og det betyder, at analysen vil gå fra teori til praksis, sluttende med nogle forhåbentligt nogenlunde begrundede **formodninger** om, hvilke problemer, en fremtidig dansk socialisme vil komme ud for.

Om dette sidste vil lykkes, uden at utopiens grænse overskrides for meget, må læserne selv dømme om. Men man kan ikke fastholde et socialistisk perspektiv, medmindre man i et vist mål 'ser ud i fremtiden'. Det skal blot lejres i den virkelighed, vi kender. Ellers bliver forestillingerne utroværdige og uden interesse.

I. Socialismens historiske krise

Lad os på traditionel vis skyde os ind på problemerne omkring socialismens virkeliggørelse — med et citat fra Det kommunistiske Manifest. Allerede i 1848 skrev Marx og Engels følgende:

»Når proletariatet i kampen mod bourgeoisiet nødvendigvis samles til klasse, ved en revolution gør sig til herskende klasse og som herskende klasse ophæver de gamle produktionsforhold med magt, så ophæver det med disse produktionsforhold eksistensbetingelserne for klassemodsætningen, for klasser overhovedet og dermed sit eget herredømme som klasse. — I stedet for det gamle borgerlige samfund med dets klasser og klassemodsætninger får vi en sammenslutning, hvor hver enkelts fri udvikling er betingelsen for alles fri udvikling.« (Marx/Engels: Udv. skrifter, bd. I, s. 47)

Hér er skabelonen til det samfund, der — som Engels senere beskrev det — ville betyde »menneskehedens spring fra nødvendighedens rige ind i frihedens rige...«. Den hidtil største omvæltning i menneskehedens historie. Klassesamfundet afløst af det klasseløse samfund.

Marx og Engels kom ikke selv til at opleve noget forsøg på at realisere Det kommunistiske Manifests visioner, selv om Marx ikke var sen til at drage i hvert fald enkelte erfaringer af proletariatets første, men hurtigt mislykkede forsøg på at erobre magten, Pariserkommunen i 1871.

Det var erfaringerne fra denne korte magtovertagelse, som Lenin byggede videre på i 'Staten og Revolutionen' fra sommeren 1917: Der skulle skabes et proletarisk demokrati, hvor »alle ledende folk uden indskrænkning skal vælges og skal kunne afsættes«, hvor »det bevæbnede folk« skal herske, og hvor der skal ske en »reducering af lønnen for alle ledende folk i staten til 'arbejderlønnen's niveau.« (Jvf. Lenin: Staten og revolutionen, Udv. værker, bd. 8, Kbh. 1948, s. 45 f)

Længere nåede hverken Marx, Engels og Lenin, førend oktoberrevolutionen i 1917 med ét satte socialismens virkeliggørelse på historiens dagsorden. Eller for at sige det på en anden måde: Det var i hvert fald det bolsjevikiske partis og Lenins erklærede hensigt, at det russiske samfund skulle ende med at blive et socialistisk samfund.

Som det ses af Marx og Engels' almene overordnede forestillinger om socialismens nødvendige komme og af Lenins overvejelser omkring den proletariske statsmagts funktion, fandtes der ved oktoberrevolutionens udbrud så godt som ingen teori om det socialistiske samfunds indretning og funktion. Pariserkommunen kunne kun sige meget lidt. Den nåede aldrig at etablere en økonomisk socialistisk basis, den forblev et uforløst eksperiment inden for overbygningen.

Og netop fordi hverken Marx, Engels eller Lenin var utopister, afstod de fra at bygge luftkasteller.

For den revolutionære del af arbejderklassen og arbejderbevægelsen blev oktoberrevolutionen det store startskud for **virkeliggørelsen** af arbejderklassens historiske målsætning: det socialistiske samfund i perspektivet den fuldbyrdede kommunisme.

Socialismen var ikke målet i sig selv. Lenin brugte da også udtrykket 'kommunismens første stadium' om socialismen. Under socialismen skulle arbejderklassen med proletariatets statsmagt som redskab skabe det økonomiske og politiske fundament for det kommunistiske samfund. Hvor der under socialismen fortsat eksisterede knaphed og uligheder, ville kommunismen frembringe et så rigeligt produkt, at ethvert menneske kunne 'nyde efter behov'. Klasserne og klassekampen ville være endegyldigt forsvundet, og dermed ville behovet for en statslig undertrykkelsesmaskine forsvinde. Staten ville 'dø bort'.

Det var dette perspektivs virkeliggørelse, de kommunistiske partier, der dannedes under inspiration af oktoberrevolutionen, forbandt med den udvikling, der fandt sted i Sovjetunionen. Vel. Det kunne gå lidt barsk for sig undervejs, men det forklaredes ved klassefejndens sabotage og den imperialistiske omverdens pres og undergravningsforsøg.

Men — som det blev understreget ovenfor — der fandtes ingen forudgivne teorier om, hvordan det socialistiske samfund skulle opbygges. Det var klart, at sosialiseringen forudsatte privatejendommens afskaffelse. Men hvad skulle sættes i stedet? Kollektivejendom? Statsejendom? Hvordan skulle økonomien styres? Hvordan skulle forholdet være mellem den centrale magts styring af økonomien og arbejdernes forvaltning af virksomhederne i de lokale områder?

Og hvordan skulle arbejdermagten overhovedet organiseres? Hvordan skulle proletariatets diktatur, der i teorien blot betyder 'arbejderklassens statsmagt', fungere? Lenins formaninger fra

'Staten og Revolutionen' om bevæbning af arbejderklassen, om direkte valg af arbejdernes repræsentanter i statsorganerne og om reducere af embedsmændenes løn til arbejdergennemsnitsniveau var jo gode nok, men disse folk skulle have muligheder for at træffe beslutninger, og man kunne ikke træffe én beslutning i Moskva om jernbanenettets udvikling og en anden i Leningrad.

Og endelig: Partiets rolle? Revolutionen var blevet gennemført med det bolsjevikiske parti som den politisk vejledende kraft. Betød sejren så, at dette parti fortsat skulle være den politisk vejledende kraft? Og hvad indebar dette, når partiet i så fald måtte få en afgørende indflydelse på det apparat, som skulle følge vejledningerne, nemlig statsmagten? Hvordan skulle partiet placeres i forhold til de magtorganer, sovjetterne, som i følge revolutionens egen hovedparole skulle have »al magt«?

Og til alle disse problemer kom det helt afgørende, at den første revolution, der satte socialismens opbygning på sit banner, blev gennemført i et land, hvor kapitalismens alleregentligste bane-mand, arbejderklassen, udgjorde et lille mindretal af befolkningen, og hvor den ledende politiske kraft, det kommunistiske parti, helt frem til selve revolutionen havde været et miniparti, hvis centrale ledere endda havde opholdt sig i eksil!

Den hidtidige teoriudvikling gav af gode grunde intet svar på alle disse spørgsmål. Og det førte efterhånden til, at det blev den sovjetiske partiledelses svar på problemerne, der blev ophøjet til at være selve teorien om socialismens indførelse og opbygning. Disse svar var naturligvis præget af de særlige forhold, der eksisterede i Sovjetunionen, at Sovjetunionens internationale placering og af det forhold, at svarene var de første svar, der blev givet, af den simple grund, at Sovjetunionen var det første samfund, der slog ind på den socialistiske opbygnings vej.

Men selv om de sovjetiske løsninger således måtte være mere specifikke end almene, så blev de ikke desto mindre gjort til mere almene end specifikke. »Oktoberrevolutionens vej« blev målestokken for, hvordan man gennemførte en revolution og opbyggede socialismen. Inden for de kommunistiske partiers Internationale, KOMINTERN, blev Oktoberrevolutionens vej retningsgivende. Ganske vist talte man en del om, at der var særlige forhold for hvert enkelt parti i de forskellige lande, men på i hvert fald følgende punkter blev den sovjetiske og bolsjevikiske 'model' ophøjet til at være generelle lovmæssigheder: At sværindustrien var det økonomiske flagskib, at industrien som helhed havde forrang, at

landbruget skulle kollektiviseres, at partiet skulle være det ledende parti, at med udviklingen af socialistiske produktionsforhold fulgte efterhånden med nødvendighed en socialistisk overbygning, og at en eventuel trussel mod socialismen kom udefra eller som følge af indblanding udefra, fordi det socialistiske samfund per definition var fri for klasseantagonismer og blev regeret af et stålsat og enigt fortroppersparti.

Denne 'opsummering' af Sovjetunionens erfaringer blev endeligt udkrystalliseret i slutningen af 1930'erne, efter at sovjetledelsen i forbindelse med forfatningsvedtagelsen i 1936 havde erklæret, at den socialistiske omformning af det sovjetiske samfund var fuldbåret.

De kommunister, som ikke var hoppet af undervejs eller var blevet udrenset for afvigelser, forsvarede denne 'opsummering' med næb og klør. Sovjetunionen var socialismens moderland, og forholdet til Sovjetunionen var — som Aksel Larsen, det danske partis formand engang sagde det — præstenen for enhver kommunist. Og troskaben mod Sovjetunionen blev ikke mindre af, at Sovjetunionen konstant var truet af en fjendtlighedsind imperialistisk omverden.

Udfaldet af Anden Verdenskrig betød for kommunisterne, at 'Oktoberrevolutionens vej' blev udvidet fra at være vejen for de sovjetiske folk til også at blive vejen for en række nye lande. Med den kinesiske revolutions sejr i 1949 opstod 'det socialistiske verdenssystem'.

Overfladisk set forlod man ganske vist i de første efterkrigsår den bastante generalisering af de sovjetiske erfaringer. Dette kom især til udtryk i teorien 'om folkedemokratiet'.

Teorien om folkedemokratiet gik først og fremmest på, at den brede antifascistiske front udgjorde en ny bred enhedsfront, dog under ledelse af arbejderklassen og det kommunistiske parti, og at man opererede med en slags overgangsfase til socialismen, hvor der fandtes et statssystem, der mindede om det borgerlige demokrati i formen, og hvor der fortsat var plads til privatejendom af produktionsmidler.

Men teorien om folkedemokratiet var intet andet end smukke ord. Reelt gennemførte de nye folkedemokratiske stater i Østeuropa meget hurtigt en række økonomiske og politiske foranstaltninger, der nærmede sig den fuldstændige kopiering af den vej, Sovjetunionen havde fulgt fra slutningen af 1920'erne. Sværindustrien

blev sat i centrum, kollektiviseringsprocessen inden for landbruget blev sat i gang, det kommunistiske parti blev det statsbærende parti og de øvrige partier enten forbudt eller reduceret til klakører. Og dette skete også i Kina med den første femårsplan og med etableringen af det kommunistiske partis eneherredømme.

For kommunisterne uden for Sovjetunionen og de nye folkedemokratier var udviklingen blot et bevis på, at man sejrede, når man fulgte oktoberrevolutionens vej. Ganske vist kunne der finde fejltagelser sted, og partiets ledere i Sovjetunionen og de folkedemokratiske lande var da også selv villige til at indrømme fejl. Vel var socialismen således menneskeværk, men grundlæggende galt kunne det umuligt gå, hvis socialismens lande blot fik lov til at opbygge deres samfund i fred.

Dette billede af det monolitiske verdenssystem, der sejrrigt fulgte oktoberrevolutionens vej, begyndte imidlertid snart at krakelere. Vi skal ikke følge denne 'nedtur', denne splintring af den store harmoni, men blot antyde nogle stikord: Jugoslavians udskillelse i 1948. Opgøret med Stalin i 1956. Opgøret i Ungarn samme år og den sovjetiske indgriben. Den kinesisk-sovjetiske strid i 1960'erne. Dubcek-opgøret i Tjekkoslaviet i 1968 og den sovjetiske indmarch. Og endelig Polen 1980-82 med den polske partiledelses fuldstændige isolation fra den polske arbejderklasse.

Alle disse dramatiske modsætninger — og flere kunne nævnes — måtte med nødvendighed vække til eftertanke. Praxis harmonerede ikke med forestillingerne om den lige vej og den store enhed.

Det var de italienske kommunisters mangeårige lederskikkelse, Palmiro Togliatti, som først var ude med en forsigtig kritik af påstanden om, at 'Oktoberrevolutionens vej' var den eneste sandhed om socialismens opbygning og vejen til den. Han benægtede — på et tidspunkt, hvor kineserne fortsat officielt betragtede det sovjetiske parti som den internationale kommunistiske bevægelses politisk og ideologisk ledende parti —, at der fandtes ét center for bevægelsen. Den togliattiske 'polycentrisme' — som den blev kaldt — var et opgør med den internationale kommunistiske bevægelses monolitisme.

Men på det tidspunkt var der allerede opstået kold luft mellem Kinas kommunistiske Parti og det sovjetiske parti. Og det blev ikke ved kølighed, men endte i et regulært brud.

Det afgørende og kvalitativt nye i de kinesiske angreb på det sovjetiske parti var påstanden om, at kapitalismen var under

genrejsning i Sovjetunionen, en tese, som tog sit udgangspunkt i Mao Zedongs teori om, at **klassekampen fortsatte under socialismen**, og at denne kamp havde sit udspring i det socialistiske samfunds egne indre forhold. Derfor var magtspørgsmålet ikke afgjort med gennemførelsen af den socialistiske revolution.

Med denne teori brød Mao Zedong radikalt med den opfattelse, der hidtil havde været den på bjerget gældende, og den åbnede unægteligt for en radikal omvurdering af den internationale klassekamps perspektiver. Blev kapitalismen genrejst i Sovjetunionen, ville Sovjetunionen blive et højtudviklet kapitalistisk samfund og dermed en imperialistisk magt. Historien ville have taget et afgørende spring **baglæns**. Det internationale styrkeforhold mellem socialismens og imperialismens kræfter ville være blevet forværret til ugunst for arbejderklassen.

Teorien førte desuden til, at **analysen** af den 'virkeliggjorte socialisme' ikke alene fik en helt ny dimension, men overhovedet fik et radikalt nyt udgangspunkt. Man måtte nu lægge hovedvægten på **modsatningerne** i det socialistiske samfund, hvor man hidtil havde betragtet de socialistiske samfund som samfund, der grundlæggende set var præget af indre **enhed**, og som mere eller mindre mekanisk bevægede sig frem mod kommunismen uden fare for, at socialismen kunne lide et fuldstændigt nederlag.

Og som en naturlig konsekvens af den nye indfaldsvinkel rettedes blikket mod andre fænomener i samfundsudviklingen. Hidtil havde man fokuseret på produktivkræfternes udvikling, for en så hastig udvikling af disse som muligt styrkede automatisk den socialistiske basis og derudfra igen den socialistiske overbygning. Men med Maos teori om klassekampens fortsættelse som analyseredskab lagdes vægten nok så meget på, hvordan det fremstillede produkt blev fordelt, og på den **politik**, der dominerede i parti og stat, dvs. i overbygningen.

Kulturrevolutionen i Kina, der brød ud i 1966, blev opfattet som teorien om klassekampens fortsættelse under socialismen udmøntet i en skærpet klassekampspraksis med selveste magtspørgsmålet som omdrejningspunkt.

Den kinesiske polemik mod Sovjetunionen og kulturrevolutionen sprængte det arsenal af dogmer, den sovjetiske partiledelse igennem årene havde oplagret om, hvad der var den rette socialisme, i stumper og stykker. Det betød ikke, at dermed gik halvdelen af verdens kommunister over til de kinesiske standpunkter. Tværtimod var det særdeles få, der fulgte kineserne og

brød med det sovjetiske parti. Men det var på den anden side ligeså få, der gjorde som det danske DKP, der stædigt optrådte som det sovjetiske partis måske ihærdigste forpost. Eurokommunistiske standpunkter bredte sig i en række af de tidligere så sovjetloyale partier. En pukken på de enkelte partiers selvstændighed blev mere og mere udbredt, og vi skal helt tilbage til 1969 for at finde en verdenskonference af kommunistiske partier, der — dog med markante undtagelser — i det store og hele formåede at samles om nogle brede, almene retningslinier.

Men hvorfor slog de kinesiske standpunkter ikke igennem?

Tager man hér sit udgangspunkt i den vesteuropæiske arbejderbevægelse, var den tilgrundliggende årsag den, at reformismen havde et fast greb om arbejderklassen, og at dette greb var blevet yderligere forstærket af den berettigede skepsis over for det samfundssystem, der fandtes østover. Og denne skepsis var tilmed blevet styrket af den massive antisovjetiske propaganda, som havde let spil, fordi Sovjetunionen og Østeuropa med deres étpartidiktaturer og manglende demokratiske rettigheder virkede alt andet end tillokkende.

Kina kunne ikke hamle op med den traditionelle antikommunisme, der var skabt igennem årtierne. Man vidste ikke meget om Kina og den kinesiske revolution; det der skete derovre, kunne måske virke mere sympatisk end det, der skete i Sovjetunionen og Østeuropa, men trods alt var Kinas vilkår så forskellige fra vilkårene i Vesteuropa, at sympatien for Kina mere havde en eksotisk end en politisk karakter.

Dertil kom, at kineserne i polemikken jo ikke ligefrem bejlede til de reformistiske strømninger, men tværtimod bekæmpede de sovjetiske forsøg på at flirte med socialdemokraterne.

I samklang hermed angreb de kinesiske kommunister også den sovjetiske 'fredelige sameksistens'-politik. Men i en verden, hvor krigsfrygten var udbredt, havde den sovjetiske propaganda let spil, når den fremstillede kinesernes nøgterne analyse af imperialisterne som folk, der uundgåeligt ville sætte krige i værk, som et udtryk for krigsgalskab.

Endelig var der kinesernes forhold til Stalin. Progressive over hele verden havde ikke meget tilovers for Stalin og Stalin-tiden. Og kineserne forsvarede Stalin; han var — selv om han havde begået fejl — i hovedsagen go' nok.

Den kinesisk-sovjetiske polemik efterlod således ikke noget større indtryk i arbejderklassen, der var påvirket af reformismen, og inden

for de kommunistiske partier havde højrevinden blæst igennem så mange år og den ideologiske skoling i den grad været på lavpunktet, at partiledelserne havde let ved at afvise de kinesiske standpunkter og let ved at forhindre, at de blev gjort til genstand for en grundig diskussion.

Det var først med 'ungdoms- og studenteroprøret's gennembrud i slutningen af tresserne, at Kina for alvor blev kendt og politisk beundret i dele af det nye venstre. Men det nye venstres sympati gik mindre på de teoretiske standpunkter, kineserne havde lagt frem i polemikken mod Sovjetunionens kommunistiske Parti. Sympatien gik på det angiveligt antiautoritære snit, kulturrevolutionen påstodes af have. Og man så gennem fingre med, at denne anti-autoritære strømning paradoksalt nok kom til udtryk i form af en persondyrkelse af én over alle stående autoritet, nemlig Mao selv.

Men det var jo Mao, der opfordrede til at 'tjene folket', til at gøre oprør, til at gå mod strømmen, til at stole på egne kræfter. På den måde blev han de antiautoritæres autoritet!

Og Maos linie og den kinesiske kulturrevolution blev forbundet med en begejstring for den ligeledes spontane folkelige socialisme, som udgik fra den cubanske revolution, der var blevet gennemført af 'græsrodderne' stik imod det cubanske kommunistiske partis 'gode råd'.

Det nye venstres ideal var således ikke det sovjetiske system med dets ekstreme centralisme og knirkende bureaukrati, men massebevægelsens spontane kamp for frigørelse, som kom til udtryk i den opvågnende tredje verden, og som fik sit mest militante udtryk i den indokinesiske folkekrig mod den amerikanske imperialisme.

På den måde overlevede troen på socialismens muligheder den kompromittering af socialismen, som havde været et resultat af den sovjetiske 'model's praksis. Men hvordan så man da på denne sovjetiske 'model'?

En ting var, at det nye venstre hentede inspiration alle andre steder fra, en anden ting var, om det formåede at gennemskue, hvilket samfundssystem, der fandtes i Sovjetunionen og Østeuropa. Accepterede man f.eks. det kinesiske standpunkt, at kapitalismen var ved at blive genrejst, og at det nye sovjetiske borgerskab efterhånden optrådte som imperialister (socialimperialister)?

For at forstå det nye venstres holdning til sovjetsystemet, må man genkalde sig dets centrale gennemgående træk: dets anti-autoritarianisme (undskyld ordet). Det var overbygningens ind-

retning, man havde opmærksomheden henledt på. Og tendenser i overbygningen, der med rette eller urette hæmmede massernes spontane aktivitet, var de egentlige fjender. Det førte også til, at de kommunistiske partier blev angrebet, mindre for deres ideologi og politik end for deres organisationsform. Centralismen var undertrykkende, og hvor havde man det mest talende eksempel på, hvor skæbnsvanger centralismen havde været? I Stalins parti og Stalins sovjetiske samfund!

Derfor karakteriserede man de kommunistiske partier og det sovjetiske og de østeuropæiske samfund som værende 'stalinistiske'.

Men selv om man fordømte 'stalinismen', opfattede man ikke de 'stalinistiske' samfund og partier som hovedfjenden. Ungdoms- og studenterbevægelsen udsprang af den verdensomspændende solidaritet med de indokinesiske folk, der kæmpede en langvarig krig mod USA. Det var USA, der var hovedfjenden, og hvad man end mente om Sovjetunionen, så støttede den sovjetiske regering jo vietnameserne!

Og da dele af ungdoms- og studenterbevægelsen begyndte at interessere sig for marxismen, fordi den og den alene var et redskab til at forklare, **hvorfor** USA førte krig mod indokineserne, rettede man det teoretiske blik mod den klassiske marxisme, der ikke var tilsmudset af senere tiders dogmatisering.

Den kapitalisme- og imperialisme-forståelse, der blev resultatet af disse studier, kom til at bære præg af 'klassikerne's synspunkter, der var udviklet før oktoberrevolutionen og udviklet i en tid, hvor det var **privatkapitalen**, der var kernen i kapitalismen.

Samfundssystemet i Sovjetunionen kunne ikke passes ind i den klassiske marxismes kapitalismeanalyse. Og selv om man vægrede sig ved at kalde Sovjetunionen socialistisk, så vægrede man sig også ved at kalde det kapitalistisk, for privatejendomsretten til produktionsmidlerne var jo afskaffet.

Analysen af Sovjetunionen kom derfor i vid udstrækning til at kredse om nye bestemmelser. Den gamle trotskistiske tese, at Sovjetunionen var en 'degenereret arbejderstat', fik en renæssance; andre — som f.eks. den italienske nyvenstre-teoretiker, Antonio Carlo —, hævdede, at det sovjetiske samfund var et samfund af en helt ny type, som han kaldte 'den bureaukratiske kollektivismen'; atter andre nøjedes med at sige, at det sovjetiske samfundssystem, netop fordi produktionsmidlerne ikke længere var privatejede, trods alt stod på et højere historisk trin end det vestkapitalistiske sy-

stem, og at kampen indenfor dette system derfor måtte have socialismen som umiddelbart mål, og dette mål kunne opnås ved, at arbejderklassen generobrede magten over de allerede 'socialiserede' produktionsmidler. (Om de forskellige teorier, se Carlo: Sovjetunionens politiske og økonomiske struktur 1917-75. Kbh. 1975)

Sammenfattende kan man sige, at den vesteuropæiske nye venstrebevægelse på den ene side brød med den traditionelle sovjetiske socialismeforståelse, men på den anden side ikke formåede at etablere en klar forståelse af, hvad det sovjetiske system så var for en størrelse. Dette førte ind imellem til, at Sovjetunionen fik en længere snor end USA, der jo havde demonstreret sin utvetydige kapitalistiske og imperialistiske natur helt i overensstemmelse med den klassiske marxismes 'lære'.

Over for denne tvetydighed stod de marxistisk-leninistiske grupper og partier, der ideologisk havde deres rødder i tressernes kinesisk-sovjetiske strid, omend de havde fået deres tilslutning nok så meget i forbindelse med ungdoms- og studenterbevægelsen.

De marxistisk-leninistiske grupper og partier tog deres udgangspunkt i det kinesiske standpunkt, at det var kapitalismen, der var genrejst i Sovjetunionen i en ny udgave, den statskapitalistiske, og at Sovjetunionen som følge heraf var et imperialistisk land, ja endda en imperialistisk supermagt, der var for opadgående, og derfor nok så farlig og krigstruende som den 'gamle' amerikanske.

Når det drejede sig om beviser for dette synspunkt, hjalp Sovjetunionen dem med invasionen i Tjekkosllovakiet og med invasionen i Afghanistan. Men det var udenrigspolitiske handlinger. Det stod imidlertid skrallere til, når det drejede sig om overbevisende analyser af det sovjetiske samfundssystems indre væsen. De kinesiske påstande om, at kapitalismen var genrejst, var aldrig blevet formuleret i analytisk form, men kun i polemiske pamfletter.

Dertil kom, at kineserne og marxist-leninisterne satte skæringspunktet ved den 20. sovjetiske partikongres i 1956. Kapitalismen var blevet genrejst efter Stalins død, ja, nærmest sat igennem som følge af et statskup inden for den sovjetiske partiledelse af Stalins efterfølger, Nikita Hrustjof.

Trods krampagtige forsøg lykkedes det aldrig de marxist-leninistiske partier at påvise, hvori den i givet fald radikale omvæltning fra socialisme til kapitalisme kom til udtryk, for hverken økonomisk, politisk eller ideologisk var det sovjetiske opgør med Stalin et egentlig brud med fortiden.

Mens marxist-leninisterne således var sat skakmat, når det drejede sig om den historiske årsagsforklaring, havde de lettere ved at påvise forskellen mellem den sovjetiske 'model' og den 'model' de selv anså for ægte socialistisk, nemlig den kinesiske. De mente, at den kinesiske kulturrevolution gav beviset med dens nedbrydning af lønforskelle og privilegier, med nedbrydelsen af forskellen på håndens og åndens arbejde og med opelskningen af massernes initiativ. Alt dette stod angiveligt i den skarpeste modsætning til parti-, stats- og virksomhedsledernes nye borgerlige klasseherredømme i Sovjetunionen.

Men myten om den ægte kinesiske kulturrevolutionære socialisme forduftede som dug for solen. Ikke blot fordi det kinesiske parti erklærede, at kulturrevolutionen i virkeligheden havde været en katastrofe, men også fordi en nærmere analyse af kulturrevolutionen afslørede, at de smukke principper, der skulle sikre den socialistiske vej, så langt fra harmonerede med en tilsvarende praksis. Hvortil så kom, at det kinesiske parti selv gav sig til at forlade principperne med ilfart. Efter en uklar periode de første år efter Maos død begyndte de kinesiske ledere at føre en politik, der i mangt og meget var uskelnelig fra de elementer, der indgår i den sovjetiske 'model', og det er da også tankevækkende, at den kinesiske kritik af det sovjetiske samfundssystem som værende kapitalistisk er ganske forstummet.

I løbet af 1970'erne blev den virkeliggjorte socialisme væk. Det nye venstre mistede sin overoptimistiske tro på, at socialismen måske stod på dagsordenen i et europæisk land (med nederlaget for venstrefløjen i Portugal); de marxistisk-leninistiske partier mistede det kinesiske 'forbillede'; Vietnams besættelse af Kampuchea blev en drønende skuffelse for alle parter, og Pol Pot-regimets barbariske praksis lagde yderligere sit til skuffelsen.

Kun et reduceret DKP og få andre partier med det formåede at bevare tyrkertroen på, at Sovjetunionen var et socialistisk samfund, selv om modbeviserne haglede ned over dem. Og helt ude i farcens afkrog samlede enkelte sig i troen på, at der dog ét sted i verden fandtes et magtfuldt og uovervindeligt socialistisk centrum, nemlig i Albanien, hvis indre politik, udenrigspolitik og omgang med den marxistiske teori er en karikatur af de værste venstrefejl, som florerede inden for KOMINTERN i perioden efter 6. verdenskongres i 1928.

De barske realiteter er således, at i begyndelsen af 80'erne må socialister og kommunister, der har øjne i hovedet, erkende, at det

ikke er lykkedes at sikre socialismen i ét eneste af de samfund, der engang gennemførte anti-kapitalistiske omvæltninger.

Dette har uundgåeligt ført til en dybtgående krise for socialismens idé, for skal ideer være troværdige, må det kunne eftervises, at de kan fungere i praksis og bevises af praksis.

Men 'den virkeliggjorte socialisme' har siden oktoberrevolutionen været historien om økonomiske fejlslag, politisk undertrykkelse, genrejsning af udbytende klasser og internationale politiske handlinger, der dels truer med at kaste verden ud i en tredje verdenskrig og dels har betydet national undertrykkelse for de folk, der befandt sig uheldigt nær 'den virkeliggjorte socialisme's centrum.

Eller er denne konklusion for pessimistisk og for énsidig? Det er den nok, fordi den ikke ser det element i udviklingen, at oktoberrevolutionens gennembrud og ikke mindst den kinesiske revolutions sejr har bidraget til at skærpe imperialismens indre modsætninger og skabe muligheder for bl.a. den store antikolonialistiske frigørelsesproces. Og den er også for énsidig, fordi den kun ser på det foreløbige slutresultat, på det dominerende træk ved udviklingen i slutningen af det tyvende århundrede, og ikke på de økonomisk og politisk frigørende muligheder og resultater, som er blevet opnået undervejs. Tænk blot på den enorme økonomiske og sociale fremgang, den kinesiske revolution har ført med sig i forhold til den elendighed, de fleste andre tredjeverdenslande konstant er blevet hængende i, fordi deres samfund ikke på noget tidspunkt har været rystet af en 'kinesisk' revolution.

Selv om det må erkendes, at det ikke er lykkedes at sikre socialismen mod kapitalismens genrejsning, så ser verden idag anderledes ud end i 1917. Socialismen har i det tyvende århundrede banket så kraftigt på kapitalismens dør, at denne sin sejlivethed til trods har fået et grundskud.

Vi skal i slutningen af denne bog vende tilbage til en vurdering af styrkeforholdet mellem socialismen og kapitalismen i det tyvende århundredes slutning. (Se nedenfor, s. 165) — I de følgende kapitler vil vi koncentrere os om hovedærindet: At trække nogle af de lærdomme op, som kampen for socialismens virkeliggørelse har afkastet, og bruge dem til at rehabilitere socialismens perspektiv og idé i en tid, hvor socialismen er kompromitteret, fordi den bliver identificeret med tilstandene i en række lande, der er præget af økonomisk usikkerhed, politisk undertrykkelse og ideologisk ensretning.

II. Den socialistiske revolutions historiske særtræk

a. Arbejderklassen er uden selvstændig økonomisk basis under kapitalismen

Det er et grundlæggende element i marxismen, at kapitalismen **uundgåeligt** vil blive afløst af socialismen. Socialismen er den **uundgåelige** historiske følge af klassekampen mellem arbejderklassen og borgerskabet.

Denne tese skal imidlertid ikke forstås mekanisk. Socialismen kommer ikke af sig selv. Man kan ikke læne sig tilbage i lænestolen og blot afvente dens komme. Det er menneskenes aktive samfundsomformende virksomhed, der fører til socialismen.

Men hvordan kan man så sige, at socialismen **med nødvendighed** vil afløse kapitalismen?

Det kan man, fordi der i begreberne 'uundgåeligt' og 'med nødvendighed' indgår den **forudsætning**, at det er menneskene, der selv skaber deres historie, og at menneskene — om de vil det eller ej — er deltagere i løsningen af de samfundsmæssige modsætninger, der findes. Og den grundlæggende modsætning under kapitalismen er modsætningen mellem arbejderklassen og borgerskabet, uanset om denne modsætning erkendes eller ikke erkendes.

Hver eneste sekund på dagen træder arbejderne og kapitalisterne i forbindelse med hinanden. Kapitalismen kan ikke eksistere, med mindre kapitalisterne køber arbejderens arbejdskraft, og så længe kapitalismen eksisterer, er arbejderne tvunget til at sælge deres arbejdskraft til kapitalisterne for at kunne eksistere.

Dermed konstitueres uafbrudt kapitalismens grundlæggende modsætning mellem lønarbejde og kapital; for kapitalisten ønsker at udbytte arbejderne mest muligt, mens arbejderne ønsker at blive udbyt看t mindst muligt, og — i sidste instans — ønsker de at slippe af med udbytningen overhovedet.

Klassekampen er således kapitalismens allerinderste væsen, uanset om — for at sætte det på spidsen — enkelte arbejdere eller store dele af arbejderklassen kan vandre fra vugge til grav uden at erkende dette grundforhold.

Men selv om klassebevidstheden er minimal eller undertiden ikke-eksisterende, så føres klassekampen alligevel. Kapitalismens stadige kriser er bl.a. udtryk for, at klasse modsætningen og den deraf følgende kamp mellem klasserne eksisterer, for kriserne er jo udtryk for en særlig side af modsætningerne under kapitalismen: nemlig modsætningen mellem prisen på arbejdskraften og profitten.

Klasse modsætningen og klassekampen er imidlertid kun en fremtrædelsesform for modsætningen mellem produktivkræfter og produktionsforhold. Denne modsætning udfoldes på én måde under feudalismen, på en anden måde under kapitalismen.

Hvad menes der med dét?

Når vi idag har kapitalistiske produktionsforhold og ikke feudale produktionsforhold, så skyldes det overordnet betragtet, at produktivkræfterne har sprængt de rammer og det grundlag, der fandtes for feudalismen. Feudalismens produktionsmæssige grundlag var landbruget, der var det altdominerende erhverv. Produktionen fandt sted decentralt. Bondens arbejde på gården var grundlaget for fremstillingen af såvel det nødvendige produkt, som holdt bonden og bondeslægten i live, som af merproduktet, godsejeren tilegnede sig. Bonden måtte aflevere en del af det fremstillede produkt til godsejeren, og/eller han måtte yde et stykke gratis arbejde for herremanden på den jord, herremanden ikke havde udlejet til bønder.

Et sådant system var imidlertid uforeneligt med storproduktion. Den fremadskridende udvikling af produktivkræfterne, den stadige udvikling af menneskenes produktionsmæssige snilde og af produktionsredskaberne, muliggjorde ikke alene en større arbejdsdeling inden for landbruget selv, som var uforeneligt med den feudale enkeltbondes isolerede og i hovedsiden selvforsynende produktion, men den muliggjorde også fremkomsten af en industriel masseproduktion, baseret på en stadig mere fremskreden teknologi.

Et eksempel: Hvor tekstilproduktionen før kunne varetages af enkelte håndværkere i mindre værksteder med simple redskaber eller af bondefamiliens selvforsynende spinden og væven, så førte udviklingen af maskindrift til, at man kunne producere tusindfold mere og hurtigere, hvis arbejdsprocessen blev samlet i større enheder og samtidig arbejdsdelt, så nogen spandt garnet, andre vævede og atter andre farvede tøjet.

Spredt i det feudale samfund opstod der således **fabrikker**. Men for at oprette fabrikker måtte man have kapital og arbejdskraft.

Og det var det tidlige borgerskab, der fra forskellige kilder skaffede kapitalen, investerede den i masseproduktion og købte arbejdskraft, der af grunde, der er vort emne uvedkommende, i stadigt større omfang fandtes ledig i det feudale samfund.

Vi skal ikke i denne sammenhæng diskutere forholdet mellem produktivkræfternes udvikling og produktionsforholdene, dvs. først og fremmest klasserelationernes udvikling i overgangen fra feudalismen til kapitalismen. Det skal blot understreges, at det ikke var produktivkræfternes udvikling, der **automatisk** førte til feudalismens forældelse. Det var klassekampen mellem feudalismens hovedklasser, bønderne og godsejerne, der undergravede feudalismen. Men det var **produktivkræfternes** udviklingsretning, først og fremmest industrialiseringens gennembrud, der medførte, at klassekampens **udfald** blev etableringen af **kapitalistiske** produktionsforhold, fordi de nye produktivkræfter blev frigjort ved hjælp af kapitalen og lønarbejdet.

Hvorfor nu dette tilbageblik til kapitalismens barndom?

Fordi det karakteristiske ved kapitalismens fremvækst var, at de kapitalistiske produktionsforhold opstod **inden for** det feudale samfunds rammer, voksede frem i det feudale samfunds **skød**, som det traditionelt er blevet beskrevet.

Det betød, at den nye herskende og udbytende klasse, borgerskabet, allerede i et vist mål **besad** 'fremtidens' produktionsmidler, da de store klassekampe fra det 16. til det 19. århundrede slog feudalismen sønder. Borgerskabet havde således en **selvstændig økonomisk basis**, da det skaffede sig den politiske magt efter at have 'brugt' folket i kampen for at få det feudale klasseherredømme styrtet.

Dette adskiller sig fundamentalt fra arbejderklassens vilkår under kapitalismen. Arbejderklassen — der vil afløse borgerskabet som herskende klasse — har **ikke** en egen økonomisk basis som grundlag for kampen mod borgerskabet. Arbejderklassens socialistiske produktionsforhold eksisterer ikke på forhånd i det kapitalistiske samfund, således som borgerskabets kapitalistiske produktionsforhold eksisterede på forhånd under feudalismen. Arbejderklassen er fuldstændig **besiddelsesløs**. Den ejer ingen produktionsmidler.

Hvor borgerskabet således med den borgerlige revolution skaffede sig politisk magt med henblik på at konsolidere og udvide en **allerede** eksisterende økonomisk magt, er den politiske revolution **forudsætningen for**, at arbejderklassen kan skaffe sig

økonomisk magt. Dermed får den proletariske revolution en kvalitativ anden karakter end den borgerlige.

b. Samfundsmæssiggørelsen af produktionen under kapitalismen

Når det ikke er en forudeksisterende økonomisk basis, der er grundlaget for arbejderklassens revolution, hvad er da grundlaget?

Grundlaget er den stadig øgede samfundsmæssiggørelse af produktionen, som følger af kapitalismens udvikling. Under kapitalismen sker der en eksplosion i arbejdsdelingen. Den kapitalistiske produktion medfører, at en stadig mere gennemført specialisering finder sted. Ikke alene inden for den enkelte fabrik, men mellem de forskellige fabrikker, produktionsgrene og brancher, ja, mellem hele lande sker der en 'opdeling' af produktionen. Tænk blot på, hvor mange forskellige produktionsgrene og enkelte produktioner af enkelte dimser, der skal til for at fremstille et lokomotiv?

Denne udvikling af arbejdsdelingen betyder en stadig mere gennemført samfundsmæssiggørelse af produktionen, eftersom alle er afhængige af alle. Den kapitalistiske højtudviklede samfundsmæssige produktionsproces er som en kæmpemaskine med millioner af tandhjul.

Men kæmpemaskinen fungerer ikke. For den producerer ikke som en samlet, en integreret helhed efter en fast plan. Den består af titusinder af statslige eller private tandhjulsejere, der hver for sig vil have så stor profit som muligt ud af netop deres tandhjul, ikke mindst fordi de hver for sig er bange for, at de andre tandhjulsejere skal udkonkurrere dem.

Dette er naturligvis en uanstændig forenklet grovskitse af modsætningen mellem produktionens samfundsmæssiggørelse og den enkelte kapitalists besiddelse af de enkelte produktionsmidler.

Ud fra denne pjeces ærinde kan forenklingen dog forsvares. For hensigten er at vise, at arbejderklassens økonomiske udgangspunkt for den socialistiske revolution er, at den, i og med den gør det af med sine udbyttere, samtidig skaber mulighederne for at opnå en samlet kontrol over produktionen, således at kæmpemaskinen kan arbejde ud fra en fælles samfundsmæssig plan, hvor den under

kapitalismen bestandigt sættes i stå eller smadres, fordi de enkelte tandhjul konkurrerer indbyrdes.

Den socialistiske revolution frigør således produktivkræfterne fra de kapitalistiske produktionsforholds lænker. Arbejderklassens kollektive, målrettede udnyttelse af produktionsapparatet bliver bragt i overensstemmelse med den samfundsmæssiggørelse af produktionen, som kapitalismen har ført med sig, og som har gravet kapitalismens egen grav.

Men dette arbejderklassens økonomiske grundlag, samfundsmæssiggørelsen af produktionen, der skærper kapitalismens indre modsætninger til bristepunktet, er en tendens, der så længe kapitalismen eksisterer, befinder sig uden for arbejderklassens kontrol. Det er først efter revolutionen, at arbejderklassen skaffer sig kontrollen over produktionsmidlerne. Arbejderklassen kan ikke under kapitalismen falde tilbage på en egen sikker økonomisk basis i kampen mod borgerskabet, således som borgerskabet kunne det i kampen mod det feudale herredømme. Arbejderklassen har kun solidariteten, herunder klassens økonomiske solidaritet, som materielt udgangspunkt, og derfor er det arbejderklassens politiske organisering, der er alfa og omega i kampen for at omstyrte borgerskabet.

c. Arbejderklassen skal skabe en helt ny, sammenhængende økonomi

Dermed når vi frem til det egentlige formål med at diskutere arbejderklassens placering i den revolutionære situation. For det forhold, at arbejderklassen før revolutionen har været henvist til at være 'lønslaver' uden økonomisk magt, får efter revolutionen en række konsekvenser.

Den økonomi, arbejderklassen efter revolutionen har fået magten over, er fortsat en kapitalistisk økonomi. Den kan være nogenlunde intakt, den kan ligge i ruiner, den kan være mere eller mindre lammet. Det sidste er naturligvis værre end det første, men problemet er trods alt grundlæggende det samme: Arbejderklassen skal til at omforme de økonomiske forhold fra bunden, og — det er en væsentlig pointe — arbejderklassen har ikke haft muligheder for før revolutionen at indhente hverken nationaløkonomiske eller

driftsøkonomiske erfaringer. Dels fordi den ikke selv har disponeret over produktionsmidler, og dels fordi de erfaringer, kapitalismen afkaster, er **borgerlige økonomiske erfaringer**.

Historisk set er arbejderklassen således ekstremt handicappet i forhold til det bourgeoisi, der efter den borgerlige revolutions sejr kunne bygge videre på de erfaringer, det allerede havde indhøstet som produktionsmidelejerne.

Dertil kommer en anden forskel. Borgerskabets magtovertagelse var i første række en erobring af statsmagten med henblik på at beskytte eksistensen og videreudviklingen af kapitalistiske produktionsforhold, der i den frikonkurrencekapitalistiske epoke skulle udvikle sig uden statslig indblanding. Statslig økonomisk politik blev begrænset til regulerende indgreb af den mest nødtørftige art.

Arbejderklassens position efter den socialistiske revolution er den diametralt modsatte. Man kan diskutere graden af centralisering, men vil man have en **sammenhængende økonomi**, er den centrale styring en forudsætning. Og denne styring varetages af staten, hvilket naturligvis ikke mindst gælder i den situation, hvor arbejderklassen netop har overtaget magten og påbegynder socialiseringen af produktionsmidlerne.

Arbejderklassen står således ikke alene med mangel på national-økonomisk og driftsøkonomisk erfaring, den er tilmed fra starten tvunget til at træffe vidtrækkende økonomiske beslutninger både på virksomhedsplan og **ikke mindst på det statslige plan**.

Dermed tildeles arbejderklassens repræsentanter i det centrale statslige apparat ikke alene en betydelig politisk magt, men også en afgørende økonomisk magt. Hvor økonomien og politikken under borgerskabets herredømme i frikonkurrencesamfundet — sagt skematisk — var fordelt mellem virksomhedernes ledere, der tog sig af økonomien, og »politikkerne«, der tog sig af de statslige opgaver, er de økonomiske og politiske centrale beslutninger smeltet sammen under proletarietets diktatur og træffes af de samme personer.

Og disse personer, der har opnået denne betydelige indflydelse, er i reglen valgt til deres poster, fordi de gjorde sig gældende som dygtige ledere i den førrevolutionære kamp. De har ingen erfaringer med hverken økonomisk eller politisk ledelse, ja, måske har mange af dem virket illegalt og delvis isoleret fra samfundet.

d. Lenin om problemerne efter revolutionen

Den russiske revolution i 1917 satte alle disse særlige problemer omkring arbejderklassens magtovertagelse på spidsen. Og problemerne blev naturligvis endnu større af, at arbejderklassen var så lille, og at det kommunistiske parti på få år så at sige snublede sig til statsmagten.

Mere end nogen anden bolsjevikisk leder begreb Lenin de særlige problemer, magtovertagelsen skabte, ikke mindst i det tilbagestående Rusland. I marts 1923, året før sin død og 5½ år efter magtovertagelsen, beskriver Lenin i artiklen 'Hellere mindre, men bedre' de vilkår, den nye sovjetmagt opbygges under. Og det er værd at bringe et ret så langt citat fra denne artikel, fordi citatet så rammende belyser problemerne:

»Det står så sørgeligt, for ikke at sige oprørende, til med vort statsapparats anliggender, at vi først skal tænke grundigt over, på hvilken måde man kan bekæmpe dets mangler, idet vi må huske, at disse mangler bunder i fortiden, som nok er undergået en omvæltning, men ikke er overstået, ikke er forsvundet som et forlængst tilbagelagt kulturstadium. Det er netop kulturen*, jeg her vil fremdrage, fordi man i disse sager kun kan anse det, som er blevet led i kulturen, i tilværelsen, i livsvanerne, for en sikker erhvervelse. Men hos os er det i højeste grad sådan, kan man sige, at det gode i den sociale ordning ikke er gennemtænkt, ikke forstået, ikke inderligt følt; det er hovedkulds arrangeret, ikke prøvet, ikke afprøvet, ikke underbygget med erfaringer, ikke konsolideret osv. Anderledes kunne det ikke være i en revolutionær epoke, hvor udviklingen har taget en så svimlende fart, at vi på fem år er kommet fra czarismen til sovjetsystemet.«

Og Lenin fortsætter:

»Man må besinde sig i tide. Man må lade sig gennemsyre af sund mistillid til al hovedkulds jagen fremad, til alt storskryderi osv., man må tænke på, hvordan man skal efterprøve de skridt fremad, vi hver time forkynnder og hvert minut er i færd med, og hvis ustabilitet, usoliditet og uovervejethed vi så hvert sekund afgiver beviser på. Skadeligere end noget andet ville det være at forhaste

*) På dansk er udtrykket 'kultur' egentlig misvisende, fordi man let kommer til at tænke på kunst, litteratur, musik, teater mv. I Lenins mening er begrebet brugt langt bredere, hvilket vil fremgå af citatet som helhed.

sig her. Skadeligere end noget andet ville det være at forlade os på, at vi dog har indsigt i et eller andet, eller at vi dog har en ret betydelig mængde elementer til opbygning af et virkeligt nyt apparat, som virkelig kunne fortjene navn af socialistisk, sovjetisk osv.

Nej, et sådant apparat eller blot elementer til det har vi latterligt lidt af, og vi må holde os for øje, at hvad dets opbygning angår, må man ikke være karrig med tiden, man må bruge mange, mange, mange år til det.

Hvilke elementer findes her i landet til opbygning af dette apparat? Kun to. For det første arbejderne, der bæres oppe af begejstring for kampen for socialismen. Disse elementer er utilstrækkeligt oplyste. De vil gerne give os det bedst mulige apparat. Men de ved ikke, hvordan det skal gøres. De formår ikke at gøre det. De har endnu ikke arbejdet sig frem til en personlig udvikling, den kultur, som er nødvendig til det. Og der kræves netop kultur til dette. Her kan man ikke udrette noget med pågåenhed eller snuptag, med raskhed eller energi, eller overhovedet med nogen nok så god menneskelig egenskab.

For det andet er der de elementer, der sidder inde med viden, oplysning, øvelse, og af hvilke vi har så latterligt få i sammenligning med alle andre stater. Her må man heller ikke glemme, at vi endnu er alt for tilbøjelige til at erstatte (eller tro, at man kan erstatte) disse kundskaber med ivrighed, hastværksarbejde osv.«

Og Lenin slutter disse betragtninger på følgende måde:

»For at forny vort statsapparat må vi for enhver pris stille os den opgave først at lære, for det andet at lære, for det tredje at lære og endvidere at sikre os, at videnskaben ikke bliver et dødt bogstav eller en modefrase hos os (og det skal ikke skjules, at det særdeles ofte går sådan her i landet), men at videnskaben virkelig går os i blodet og fuldt og helt bliver en bestanddel af tilværelsen. Kort sagt, vi må ikke stille de fordringer, Vesteuropas bourgeoisie stiller, men dem, der passer sig og sømmer sig for et land, som sætter sig for at udvikle sig til et socialistisk land.« (Lenin: Udvalgte værker XII, Kbh. 1949, s. 276-78)

Lenins betragtninger er naturligvis præget af de særlige forhold, der fandtes i Sovjetunionen med en lille arbejderklasse, der få år før havde levet i czarismens 'middelalderlige' mørkesamfund, og med en ekstrem mangel på sagkundskab, når det drejede sig om at opbygge et 'moderne' samfund.

Men alligevel rummer Lenins betragtninger en række elementer, som er gyldige for enhver proletarisk statsmagt i dennes første år, fordi den udgør en overbygning, der ikke er skabt på en korresponderende basis, men tværtimod så at sige 'hænger i luften'. Den nye overbygning, politisk skabt af revolutionen, skal først i gang med at skabe basis, skabe de socialistiske produktionsforhold, den skal være overbygning over.

Dette grundlæggende særtræk ved forholdet mellem basis og overbygning i den umiddelbare efterrevolutionære periode vil naturligvis få afgørende betydning for, hvordan socialismen skabes.

Lenin trækker de helt centrale problemer op: Den nye proletariske statsmagts egentlige grundlag er ikke en socialistisk økonomisk basis, men den politiske bevægelse og ideologiske begejstring, der eksisterer som følge af revolutionen selv. Det er »arbejdernes ... begejstring for kampen for socialismen«, der — som Lenin siger det — er den ene af den proletariske statsmagts grundpiller.

Den anden grundpille er — som Lenin lidt mere svævende siger det — »de elementer, der sidder inde med viden, oplysning øvelse...«. Denne betragtning kan konkretiseres derhen, at der findes en række folk, som har en videnskabelig, dvs. en marxistisk, indsigt i samfundsudviklingen og derfor kan vejlede statsmagten i dens omformning af basis. Men Lenin véd, at marxismen let kan blive til modesnak, tomme fraser, hvis den ikke anvendes med tålmodighed og forsigtighed på en situation, der er helt ny. Derfor lægger han mest vægt på, at folkene inden for statsmagten først og fremmest stiller sig opgaven »at lære«. »Først at lære, for det andet at lære, for det tredje at lære...«, som han skærer det ud i pap.

Men Lenin er videre klar over, at der ikke findes et sammenfald mellem videnskabelig indsigt og dét at være klassebevidst arbejder. Arbejderklassen som sådan er nok præget af den revolutionære begejstring, men det er kun »latterligt få«, der har videnskabelig indsigt, og hér tænker han ikke blot på videnskabelig socialistisk indsigt, men overhovedet på 'sagkundskab'.

Op til disse problemer for den proletariske statsmagt må man føje, at de eksisterer i en situation, hvor der fortsat finder en skarp klassekamp sted, ikke alene mod det styrtede borgerskab og mod det internationale bourgeoisie, men også mod de stadige spontane tendenser til at løse problemerne på en sådan måde, at de ikke fører til socialismen, men til kapitalismens genrejsning.

e. Statsmonopolkapitalismen — socialismens 'økonomiske forgård'

Lad os nu — efter at have analyseret den socialistiske revolutions særtræk i forhold til oktoberrevolutionen og Lenins karakteristik af disse særtræk ud fra russiske forhold — prøve at anvende vor indsigt i disse særtræk på et samfund, der er vidt forskelligt fra det russiske anno 1917, nemlig på et højtudviklet statsmonopol-kapitalistisk samfund.

Lad os med stikord karakterisere det højtudviklede statsmonopol-kapitalistiske samfund, således som vi kender det fra Danmark:

Det er gennemindustrialiseret. Lønarbejderklassen udgør flertallet af befolkningen. Den private kapital er stærkt koncentreret. Det er den private monopolkapital, der ejer broderparten af produktions- og distributionsmidlerne. Derudover findes der en stadig stærkere statslig sektor, der økonomisk disponerer over mere end halvdelen af bruttonationalproduktet. Det er topfolkene inden for det statslige bureaukrati, som disponerer over denne værdisum via den politiske magt. Også toplaget inden for fagbevægelsen disponerer over store værdier og søger gennem ØD-politik at styrke sin egen selvstændige økonomiske basis.

Staten er ikke længere blot et politisk og militært undertrykkelsesapparat. Den fører også selv en aktiv økonomisk politik. Det kapitalistiske profitmaksimeringsræs er underlaget for denne politik. Men det modificeres og imødegås naturligvis som følge af arbejderklassens i første række økonomiske kamp.

I intet land med disse karakteristika har man indtil idag været ude for en enten mislykket eller vellykket socialistisk revolution. Det er ikke stedet hér at diskutere, hvorfor dette ikke har været tilfældet. Det er heller ikke hensigten at fremsætte spådomme. Intet tyder på, at en socialistisk revolution ligger lige om hjørnet, men på den anden side viser den stadig uddybede permanente krise for kapitalismen, at kapitalismens indre modsætninger i allerhøjeste grad er i funktion, uanset hvor mange lapperier man forsøger sig med.

Som socialister og kommunister kan vi således konstatere, at udviklingen trods alle tilbageslag, trods alle krumspring fra borgerskabets side og trods kapitalismens tilpasningsevne, **peger frem mod en skærpelse af modsætningen mellem produktionens samfundsmæssige karakter og de statslige eller private kapi-**

talisters tilegnelse af produktet, og at denne modsætning ved hjælp af klassekampen historisk kun kan løses gennem den socialistiske revolution.

Lad det dermed være nok med proklamationerne. Lad os i stedet diskutere, hvilke problemer, en socialistisk revolution uundgåeligt vil stå overfor i et højtudviklet kapitalistisk samfund, uanset om revolutionen kommer i morgen, i overmorgen eller om 100 år.

Kan Lenins nøgterne overvejelser bruges på en revolution i et statsmonopolkapitalistisk samfund?

Først af alt: Også i Danmark vil en sejrrig arbejderklasse stå med en **overbygning, som endnu ikke udspringer af socialistiske produktionsforhold.**

De vanskeligheder, der vil opstå som følge af denne objektive historiske lov, vil naturligvis variere alt efter den tilstand, økonomien befinder sig i ved magtovertagelsen. Vi skal heller ikke hér give os til at spå, men det vil næppe være uforsigtigt, hvis vi antager, at den politiske krise, der har ført til revolutionen, på en eller anden måde vil genspejle et større eller mindre økonomisk sammenbrud. Og er det ikke tilfældet, så vil borgerskabet i hvert fald gøre alt for at fremkalde et sådant sammenbrud. Man tænke blot på borgerskabets optræden i Chile, da den demokratiske luftning i en periode truede med at slå over i storm.

Men økonomisk sammenbrud eller ikke: Tilbage står det forhold, at arbejderklassen efter magtovertagelsen står med en økonomisk basis, som igennem generationer har været indrettet på kapitalismens præmisser.

Sammenlignet med det efterrevolutionære Rusland eksisterer der naturligvis betydelige forskelle. Den kapitalistiske arbejdsdeling er udviklet til det yderste. Samfundsmæssiggørelsen er hundredefold mere fremskreden end i det halvt feudale og kvart kapitalistiske Rusland i 1917. Arbejderklassen er ikke et lille mindretal, men flertallet af befolkningen. Bønderne vil have en kvalitativt betydelig position, men kvantitativt vil de udgøre en beskednen del af befolkningen.

Produktionsapparatet vil være industrielt og dermed teknologisk højtudviklet, hvor den russiske industri var så godt som ikke-eksisterende eller i hvert fald udgjorde en uendelig beskednen brøkdel af det samlede produktionsapparat, der i hovedsiden bestod af et teknisk uudviklet agerbrug.

I modsætning til det russiske samfund vil det højtudviklede

statsmonopolkapitalistiske samfund således være mere 'marxistisk typisk' som arnested og udgangspunkt for den socialistiske revolution. Når revolutionen alligevel først brød igennem i ikke-typiske områder såsom Rusland og Kina, skyldes det historiens snurrige, men forklarlige ironi. For efter at kapitalismen havde udviklet sig til global imperialisme, var det ikke ejendommeligt, at kapitalismens svageste led netop befandt sig uden for de højtudviklede kapitalistiske lande, der jo samtidig var imperialismens moderlande.

Principielt er det statsmonopolkapitalistiske samfund altså 'marxistisk typisk' som arnested og udgangspunkt for den socialistiske revolution, og logisk set — eller mekanisk, om man vil — skulle dette betyde, at den socialistiske revolution vil have det nemmere med et sådant udgangspunkt. Vi taler jo også bestandigt om de særligt vanskelige betingelser, der fandtes for revolutionen i Rusland.

Det er da også rigtigt, at arbejderklassen, der har erobret statsmagten i et højtudviklet kapitalistisk samfund, ikke står over for den kolossale opgave at industrialisere samfundet. Eller sagt på en anden måde: Produktionens samfundsmæssiggørelse er så vidt fremskreden, at samfundet er modent til socialismen, hvor arbejderklassen i samfund af u-lands-tilsnit først skal overvinde et stadium, hvor det egentlig skulle være kapitalismen, der havde de naturligste vækstbetingelser med en oprindelig kapitalakkumulation og det feudale landbrugs tilintetgørelse med det private bondebrug som afløser.

Det er således evident, at arbejderklassen, der gennemfører revolutionen i et højtudviklet kapitalistisk samfund, kan 'overtage' produktivkræfterne på et så avanceret niveau, at det materielle grundlag for skabelsen af socialistiske produktionsforhold så at sige ligger lige for.

I hvert fald, hvis man 'måler' produktivkræfternes udviklingstrin ud fra graden af samfundsmæssiggørelse. Men bagsiden af medaljen er, at samfundsmæssiggørelsen, hele udviklingen af produktivkræfterne, har fundet sted i kapitalismens regi. Og samtidig med at kapitalismen har udviklet produktivkræfterne, har den også forvredet dem.

Det betyder igen, at den i og for sig har hæmmet deres vækst. Det kan meget vel være, og det kan vi også konstatere, at arbejdskraften er blevet højt kvalificeret, og at teknologien er

blevet yderst forfinet, således at produktiviteten er vokset enormt, ikke mindst sammenlignet med produktiviteten i u-landene, hvor imperialismen og feudalismen i ekstrem grad har bremset produktivkræfternes udvikling.

Men når vi alligevel kan sige, at de er blevet 'forvredet' og derigennem hæmmet i deres udvikling, skyldes det, at drivkraften for deres udvikling har været den kapitalistiske økonomis profitjag.

Den eksisterende kapitalistiske krise demonstrerer dette forhold med al tydelighed. Med dens underudnyttelse af produktionskapaciteten, med nedlæggelse af urentable virksomheder og den deraf følgende tilintetgørelse af produktionsmidler, med oprettelsen af produktioner, der ikke er harmonisk tilpasset landets behov, men fungerer som særlig profitable lommer for den multinationale kapital, med et oppustet og bureaukratisk finanssystem, der beskæftiger tusinder og atter tusinder af mennesker, med en jordpolitik, som oparbejder tomme værdier, med eksistensen af fabrikker, der af miljømæssige grunde burde lukkes øjeblikkeligt, med ikke-udnyttelsen af mere end 10 procent af landets arbejdskraft... osv. osv.

Sådan har produktivkræfterne det i dag. Og hvordan vil de så ikke have det, når en overordentlig skærpet klassekamp har ført til, at arbejderklassen har erobret magten?

Det korte af det lange er således, at selv om produktivkræfterne i et overordnet historisk perspektiv er langt mere udviklede i vort statsmonopolkapitalistiske samfund end i Rusland i 1917 og Kina i 1949, så skal arbejderklassen ved den socialistiske revolution tage stilling til og udgangspunkt i, at de forudsætninger, der findes, er en forvridning og hæmning af produktivkræfternes udvikling som følge af kapitalismens huseren.

Arbejderklassen vil ikke have megen fornøjelse af at kunne konstatere, at produktivkræfterne jo er langt mere udviklede end i Valdemarstiden eller i Rusland eller i Kina. Arbejderklassens konkrete problem er, at den 'modtager' en økonomi, der har forvredet og hæmmet produktivkræfternes udvikling på sin egen kapitalistiske måde. Ingen sovjetisk eller kinesisk 'model' kan hjælpe klassen i denne situation, der er kvalitativ forskellig fra situationer, hvor arbejderklassen har overtaget produktivkræfterne på et lavere trin. Og arbejderklassen vil erfare, at godt nok skal man ikke gennem en vældig industrialisering og samfundsmæssiggørelse, men til gengæld står den over for økonomiske og

produktionsmæssige problemer, der på mange måder er ti fold mere komplicerede end for de sovjetiske og kinesiske kommunister, der — noget firkantet sagt — kunne sige: Grib spaden og murskeen og gå i gang!

III. Socialismens politiske økonomi

Vi vil i det følgende se på nogle af de økonomiske problemer, arbejderklassen vil stå med efter en magtovertagelse, der finder sted under forhold, der ligner de eksisterende i et højtudviklet statsmonopolkapitalistisk samfund.

Over for denne fremgangsmåde kan man naturligvis indvende, at revolutionen jo ikke står for døren, og at forholdene måske vil være helt forskellige fra de nuværende. Denne indvending er rigtig i én forstand, forkert i en anden. Den er rigtig, for såvidt som forholdene selvfølgelig vil være anderledes af den simple 'logiske' grund, at der vil have eksisteret en revolutionær situation med en magtovertagelse til følge, og det gør der på ingen måde idag. Men indvendingen er forkert, hvis den går på, at situationen vil være helt og aldeles kvalitativt forskellig fra den eksisterende. For uden at være spåmand kan man med en yderste grad af sandsynlighed forudsige, at skærpelsen af kapitalismens indre modsætninger (ebbe og flod også taget i betragtning) vil føre til en yderligere statsmonopolisering af kapitalismen.

Det er næppe tænkeligt, at der vil ske det ene eller det andet kvalitative spring inden for kapitalismens rammer, som radikalt afstikker fra den vej, kapitalismen har fulgt fra frikonkurrencekapitalisme via stadig større statslig økonomisk indgriben til statsmonopolkapitalisme. Det er jo næppe tilfældigt, at den økonomiske politiks løsningsforslag bliver mere og mere ensartede, selv om de kommer fra partier og organisationer, der tilsyneladende er vidt forskellige: Arbejdsgiverforeningen, Landbrugsråd, LO, Socialdemokratiet, Venstre osv. osv.

Vi kan således med en vis sindsro 'eksperimentere' med den socialistiske revolutions økonomiske problemer ud fra forhold, der eksisterer i dag.

For at gennemføre dette 'eksperiment' vil vi i det følgende undlade at tage de spørgsmål op, som af gode grunde interesserer alle socialister, nemlig spørgsmålet om, hvordan det sikres, at de beslutninger, der træffes, bliver truffet af arbejderklassens flertal og ikke af en selvbestaltet klike bedrevidende selvsupplerende diktatorer.

Foreløbig vil vi se på arbejderklassens problemer med at forvandle en kapitalistisk økonomi til en socialistisk efter magt-

erobringen, og vi vil gøre det under den stiltiende forudsætning, at arbejderklassen rent faktisk har og beholder magten, og at det er den selv og dens valgte repræsentanter, som gennemfører omformningsprocessen. Det betyder ikke, at klassekampsaspektet udelades, for rejsningen af en socialistisk økonomi er i sig selv et stykke klassekamp. Men det betyder, at det vil være de økonomiske problemstillinger, der fokuseres på.

a. Den økonomiske drivkraft under socialismen

Vi har tidligere — i forbindelse med det lange Lenin-citat — understreget det forhold, at arbejderklassen, når den erobrer magten, ikke på forhånd opererer ud fra en selvstændig økonomisk basis i det kapitalistiske samfund, således som bourgeoisiet kunne gøre det i det feudale.

Grundlæggende set er økonomien derfor jomfrueligt område for klassen. Den skal ikke blot — som borgerskabet gjorde det — bruge magten til at sikre, at dens fremvoksende økonomiske system udbredes til hele samfundet og sikres af den vundne statsmagt.

Nej, arbejderklassen skal gøre to helt nye ting, som dog er to sider af samme sag: Den skal frigøre økonomien fra kapitalismens dominans, dvs. fjerne det eksisterende økonomiske system, rive det op med rode, og den skal gøre dette ved at skabe et helt nyt og i det givne samfund helt ukendt økonomisk system, det socialistiske.

Hvad er det da, der er det kvalitativt nye ved socialismen? Enhver økonomi skal tjene den besiddende og herskende klasses interesser. Under kapitalismen kommer dette til udtryk ved, at det er jagten på profit, der er økonomiens drivkraft, for det er gennem tilegnelsen af profit, at kapitalistklassen direkte eller indirekte udnytter økonomien. Forudsætningen for at tilegne sig profit er udbytningen af arbejderklassen.

Med magterobringen er arbejderklassen, befolkningsflertallet, blevet den 'besiddende' klasse. Den markerer dette forhold ved at afskaffe privat eller anden form for mindretalsbesiddelse af produktionsmidler. Dermed afskaffer den samtidig mindretallets udbytning af flertallet. Det produkt, der fremstilles, tilfalder den klasse, der fremstiller det.

At denne afskaffelse af mindretallets besiddelse af produktionsmidlerne kan finde sted, skyldes, at produktionens samfundsmæssiggørelse gør det mere og mere umuligt at holde liv i en økonomi, hvor et mindretals profitjag bestandigt kommer i modsætning til samfundsmæssiggørelsen.

Ved at afskaffe kapitalismen kan arbejderklassen således frigøre produktivkræfterne. Den kan ophæve modsætningen mellem produktionens samfundsmæssiggørelse og mindretallets særinteressebestemte sjakren med økonomien. Men denne frigørelse af produktivkræfterne med henblik på en samfundsmæssig styring i overensstemmelse med samfundsmæssiggørelsen forudsætter, at arbejderklassen styrer økonomien kollektivt. Hvor det under kapitalismen var de indbyrdes konkurrerende enkeltkapitalistiske interesser, der var drivkraften, er det under socialismen fællesinteressens samarbejde, der er drivkraften.

Denne forskel kan også belyses på en anden måde:

Under kapitalismen holdes økonomien i gang som følge af profitjaget. Dette profitjag, som er såvel underlaget for og samtidig en følge af konkurrencen, tvinger kapitalisterne til investeringer, til skærpelse af udbytningen, og til titusind andre økonomiske handlinger. Den kapitalistiske økonomi er samfundsmæssigt set en 'blind' økonomi. Det er de isolerede enkeltkapitalistiske interesser, der hver for sig er tvunget til at få den økonomiske maskine til at dreje rundt.

Under socialismen findes der ingen sådan 'spontan' tvangsmekanisme. Den socialistiske økonomi fungerer ud fra arbejderklassens bevidste indsigt i de økonomiske lovmæssigheder. Det er denne indsigt, som tager sit udgangspunkt i klassens samlede fællesinteresse i at skabe sig den bedst mulige tilværelse, der omsættes i kollektive beslutninger vedrørende økonomiens indretning og udviklingsretning.

Ser man på forskellen mellem kapitalismen og socialismen på denne måde, er kapitalismen for så vidt mere 'enkel'. Flertallets, de udbyttedes, behov og interesser er underordnet enkeltkapitalisternes tvangsmæssige stræben efter at overleve gennem jagt på profit. Det kan for den enkelte kapitalist eller gruppe af kapitalister gå godt, eller det kan gå skidt. Det er i denne sammenhæng ligegyldigt, for målestokken er bestandigt den samme: evnen til og mulighederne for at skaffe profit. Økonomiske beslutninger skal ikke afvejes ud fra helhedens interesse — eller formodede interesse. Rentabiliteten er alene målestokken og dermed naturligvis den

økonomiske og politiske evne til at sikre en størst mulig udbytning gennem klassekampen mod arbejderklassen.

Under socialismen er denne 'enkle' drivkraft forsvundet. Samfundsøkonomien er nu en integreret helhed, hvis udvikling er baseret på udfoldelsen af arbejderklassens fælles behov og bevidsthed om dette behov og bevidsthed om, i hvor stor udstrækning det er muligt at tilgodegive dette behov.

Men hvad menes der med arbejderklassens behov? Hvad er det, der bestemmer dette behov?

b. Arbejderklassens behov i den revolutionære situation

En diskussion af arbejderklassens behov har to udgangspunkter: Dels det mere abstrakte, langsigtede, der er formuleret via arbejderklassens egentlige 'historiske mission': at bruge socialismen til at nå frem til det klasseløse kommunistiske samfund, og dels det mere umiddelbare udgangspunkt, nemlig de behov, som har udløst revolutionen og som den revolutionære magtovertagelse umiddelbart forventes at honorere.

Vi vil diskutere det sidste først, dvs. vente med en diskussion af, hvad der forstås ved 'kommunisme'.

Den proletariske revolution er abstrakt teoretisk en følge af arbejderklassens målrettede bevidste kamp for socialismen og kommunismen. I praksis udmøntes den socialistiske revolutionære strategi imidlertid i konkrete historiske kampe, i en revolutionær taktik. Taktikken er strategiens fremtrædelsesform. Strategien er den overordnede vejledende vejviser, men skal man gå ad vejen mod endemålet, så er det de enkelte skridt undervejs, der er afgørende for, om man når målet frem for at ryge i grøften. Taktikken er disse enkelte skridt.

Alle hidtidige revolutioner, der har haft socialismen som det erklærede mål, har således været konkrete svar på konkrete overordentligt skærpede klassekampsproblemer. Revolutionerne er indtruffet i forbindelse med en akut skærpet modsætning mellem de herskende og de beherskede.

Det har ikke været således, at f.eks. et revolutionært parti sejt og systematisk har skaffet sig stadig større indflydelse, efterhånden er

blevet anerkendt af arbejderklassen som det ledende parti, hvorefter arbejderklassen, gennem en lang proces opdraget af selvsamme parti til revolutionær tænkning og praksis, har besluttet sig til at gribe magten, fordi nu er arbejderklassens flertal blevet overbevist om, at socialismen må indføres.

Nej, de proletariske eller andre anti-kapitalistiske revolutioner er blevet gennemført i forbindelse med opstillingen af og kampen for jordnære, **aktuelle krav**, hvis indfrielse kun kunne ske, **såfremt** den herskende klasse blev styrtet og arbejderklassen selv brugte sin erhvervede magt til at indfri kravene.

Den russiske revolution i 1917 er et godt eksempel. Det var de tre simple paroler 'fred, brød og jord', som blev omdrejningspunktet i kampen mellem folket på den ene side og udbytterne og de herskende på den anden. Det var bolsjevikernes konsekvens i kampen for at opfylde de tre krav, der skaffede dem den ledende rolle; og det var kun muligt i den givne situation at få kravene gennemført, hvis man styrtede de krigsgale borgerlige og godsejerne.

Men en opslutning bag revolutionen på grundlag af ønsket om at få disse for arbejderne og bønderne så livsnødvendige krav igennem var ikke ensbetydende med, at de russiske masser dermed havde taget det socialistiske perspektiv til sig. Bolsjevikerne og andre, der var allieret med dem, havde dette perspektiv, og deres konkrete taktik for at skaffe sig magten var underordnet dette perspektiv. Men det var kampen for de tre krav, der udløste den mobilisering, som betingede revolutionens sejr.

Denne betragtning over revolutionens konkrete mål og det strategiske mål, revolutionens 'generalstab' arbejdede i lyset af, kunne føre til følgende konklusion: Jamen, har arbejderklassens flertal — for nu at nøjes med denne klasse — ikke fuldt og helt grebet det socialistiske perspektiv, så kan man ikke 'tillade sig' at sætte revolutionen i værk!

Denne konklusion er imidlertid idealistisk. Den revolutionære situation og den revolutionære kamp er **konkret**. Den er en **konkret** kamp om magten, hvor de udbyttede og undertrykte ikke vil finde sig i udbytternes og undertrykkernes fortsatte herredømme, som umuliggør, at de krav, der rejses, bliver sat igennem. Og samtidig er det en situation, hvor udbytterne og undertrykkerne ikke er i stand til at bevare deres herredømme, fordi de ikke er i stand til at tilgodese de rejste krav, fordi gennemførelsen af disse krav er identisk med en tilintetgørelse af deres herredømme. F.eks. kan

godsejerne ikke indfri kravet om jord, for så ophører de jo med at være godsejere.

Om man således vil det eller ej, så udgør kampen for de konkrete krav, at arbejderklassen, i og med den vinder kampen, **samtidig** slår den indtil da herskende samfundsorden itu, uanset om et mindretal eller et flertal af arbejderklassen har begrebet, at det er **socialismen**, der dermed er sat på historiens dagsorden.

Alle hidtidige revolutioner, der har ført frem til socialistiske eksperimenter, har fundet sted på denne måde. Og det er ikke mindst derfor, at revolutionerne så langt fra har haft den formodede rene form, som teorien taler om, nemlig, at en socialistisk bevidst arbejderklasse gennemfører revolutionen, fordi den er helt vild med at få en socialistisk revolution.

Nu kan man sige, at de fleste af de hidtidige revolutioner har været gennemført i lande, der **ikke** var fuldmodne, hvorfor man har måttet operere med etapper. Selv om den russiske oktoberrevolution altid har været benævnt 'den **socialistiske** revolution' kunne man vel i virkeligheden kalde den en anti-kapitalistisk, demokratisk revolution, hvor kampen mod feudalismen og imperialismen spillede en rolle, der i meget lignede den senere kinesiske revolution. Ligesom i Kina fandtes der et bondeflertal, arbejderklassen var lille, imperialisterne havde foden indenfor.

NEP-politikken — dvs. den politik, som i begyndelsen af tyverne og frem til 1928-29 dominerede det nye sovjetiske samfund —, var jo en politik, der accepterede individuelt landbrug og privatkapitalisme inden for en stor sektor, og som i realiteten afspejlede en bred alliance mellem arbejderklassen, bønderne og et nationalt borgerskab. Altså det, der svarer til 'det nye demokrati', som Kinas kommunistiske Parti i sit land opfattede som værende resultatet af kampen mod godsejerne, imperialisterne og det af imperialisterne afhængige borgerskab.

Men uanset om den samfundsmæssige uudviklethed er medvirkende til en inddeling af revolutionen i etaper, så blev såvel den russiske revolution som den kinesiske (de revolutionæres egen forståelse af revolutionens karakter ufortalt) **gennemført med socialismen som perspektiv**. Men det var ikke dette perspektiv, der konkret var drivkraften i den revolutionære omvæltning; det var klassekampsspørgsmål, der i den øjeblikkelige situation var så tilspidsede, at spørgsmålene i sig selv førte til en revolutionær kamp om magten.

Ad denne omvej er vi tilbage til arbejderklassens behov.

For én ting er, at disse behov i den konkrete revolutionære situation kan være enkle og éntydige og derfor samlende og masse-mobiliserende, en anden ting er, at situationen ændres radikalt og kvalitativt i det øjeblik, arbejderklassen har omstyrtet borgerskabet og de øvrige herskende og dermed skal i gang med at opfylde de behov, revolutionens konkrete krav genspejler.

Vi står her dybt inde i den helt centrale modsætning, som fødes ud af den revolutionære omvæltning selv, nemlig modsætningen mellem arbejderklassens position før revolutionen og efter revolutionen, dvs. modsætningen mellem en klasse, der under kapitalismen er adskilt fra produktionsmidlerne og derfor 'kun har sine lænker at tabe' og derfor intet ansvar for økonomien, og en klasse, der nu har magten, og derfor pludseligt er blevet ansvarlig for økonomien som helhed, for det er økonomien, der er grundlaget for, om arbejderklassen kan opfylde sine egne behov, og for, om arbejderklassen kan skaffe sig en solid basis for sin egen politiske magt.

Det er nok muligt — og da også en historisk erfaring —, at det umiddelbart efter magtovertagelsen kan lade sig gøre at imødekomme de krav, revolutionen er vundet på — i hvert fald i tilfredsstillende omfang.

Vi har nævnt den russiske revolutions krav: Fred, brød og jord. Det lykkedes faktisk at slutte fred umiddelbart efter oktoberrevolutionen; bønderne fik også jord gennem en ekspropriering af godsejerne; til gengæld var det sværere med kravet om 'brød' på bordet, fordi borgerkrigen og andre vanskeligheder i en vis udstrækning gjorde det sværere at opfylde kravet, ja, egentlig hungersnød optrådte vel først efter revolutionen. Men forståelsen for, at det var kontrarevolutionen, der affødte disse vanskeligheder, dæmmede noget op for utilfredsheden over, at bedre levevilkår lod vente på sig.

Men lad os se på andre krav, der har været affødt af selve den revolutionære situation: F.eks. kravet om fjernelsen af et massivt undertrykkelsesapparat. Dette krav kender vi fra f.eks. Cuba, og det kunne gennemføres i og med Batista-regimet brasede sammen. Man kan også nævne krav som igangsættelse af undervisning (Nicaragua, Kina m.fl.), oprettelsen af en folkelig sundhedstjeneste (sammesteds), fjernelsen af de værste udsugere mv.

En række af sådanne krav kan umiddelbart tilgodeses. Men opfyldelsen af dem er kun den allerspædeste begyndelse til den mammutopgave, selve grundlæggelsen af helt nye produktions-

forhold er. Ikke mindst når det drejer sig om produktionsforhold, der jo indebærer det historisk set største kvalitative spring i det menneskelige samfunds historie: Springet fra udbyttersamfundet til samfundet uden udbytning.

En erfaring fra hidtil gennemførte revolutioner har været, at de, der har erobret magten, har haft en tendens til at gå for hurtigt frem. Baggrunden herfor har været den blanding af gejst og manglende erfaring, som har præget selve omvæltningen. Man har stødt på denne 'venstre'radikalisme i de første år efter den russiske revolution (krigskommunismen), i forhastede kollektiviseringer af landbruget (Vietnam), i kulturrevolutionen i Kina (der var trods alt kun gået 17 år efter den demokratiske revolutions sejr), mv.

Men revolutionær gejst er ikke en stedsevarende tilstand. Og den kølnes undertiden hurtigere end forventet, fordi det efterrevolutionære arbejde med at lægge grunden til socialistiske produktionsforhold rejser enorme problemer, der ofte kræver foranstaltninger, der kommer på tværs af de umiddelbare forventninger om en bedre tilværelse, som revolutionens himmelstormende begejstring skabte hos den enkelte arbejder og den enkelte bonde.

Hastværk, radikalistiske tiltag, økonomisk kaos som følge af såvel ukyndighed som klasseffjendens sabotage og manglende ansvar over for helheden — et sådant har man jo aldrig haft før — bidrager til at undergrave den revolutionære enhed og mobilisering og fører ofte til, at der opstår enten en afmatning eller en direkte modstand blandt store dele af den arbejderklasse, som var revolutionens ryggrad.

Tendensen 'revolutionær begejstring — afmatning — spredt murren — en vis modstand' kendes fra alle de lande, der har forsøgt sig med anti-kapitalistiske revolutioner. Og det har i vid udstrækning været de metoder, der blev anvendt til at slippe ud af afmatningen, som af gode grunde har interesseret socialister. For det har i reglen været disse metoder, der kom til at afstikke den vej, der senere er blevet fulgt.

Det karakteristiske ved afmatningssituationen har været den, at mens enheden mellem arbejderklassen og dens ledende kerne, der har befolket centralmagten, var det dominerende i selve omvæltningssituationen, hvor erobringen af statsmagten fandt sted, så er det denne enhed, som undermineres, når afmatningen indtræffer. Men så er det nye statsapparat blevet etableret og relativt konsolideret. Og det bliver statsmagten, der nu mere og mere kommer til at fungere som den egentlige initiativtager.

Og så er det vi møder en række af de træk, som eftertiden har fundet kritisable: Begrænsninger i ytringsfriheden for at stække en klassefjende, der fisker i rørte vande; rigide direktiver oppefra i forbindelse med økonomiens tilrettelæggelse; forbud mod organisationer eller partier, der er kritiske over for udviklingen; kvælning af fagbevægelsen for at undgå arbejderorganisering nedefra mod upopulære foranstaltninger; skrappe direktiver, som indskærper arbejdsdisciplinen.

Vi skal ikke i første omgang komme ind på de politiske aspekter i forbindelse med disse erfaringer. Det vil vi gøre senerehen i et særligt afsnit om forholdet mellem demokrati og socialisme. (Se nedenfor, s. 65 f) Vi vil i denne omgang fortsat begrænse problemstillingen til de økonomiske aspekter. Og dermed er vi igen tilbage til diskussionen om arbejderklassens behov.

For såvel afmatningen, efter at den revolutionære gejst har lagt sig, som spørgsmålet om, hvordan man kommer ud af dødvandet, har som underliggende årsag den stadige udvikling og omformning af modsætningen mellem arbejderklassens behov og den socialistiske omformningsproces.

Vi nævnte før, at de umiddelbare behov, som var omdrejningspunktet i selve den revolutionære kamp, måske kan opfyldes umiddelbart efter arbejderklassens erobring af statsmagten. Men derefter melder hverdagen sig, og arbejderklassen skal til at tænke og reagere diametralt modsat den måde, den tænkte og reagerede på før revolutionen.

Dermed er vi midt inde i en række modsætninger, som uundgåeligt vil optræde i en fase, hvor den socialistiske omformning for alvor skal sættes igennem.

c. Modsætningen mellem de enkelte arbejderes interesser og helhedens

I alle de lande, hvor revolutionen er blevet gennemført som følge af en massemobilisering, og hvor man et stykke tid efter revolutionen stod over for den efterrevolutionære hverdags opbygningsproblemer, har modsætningen mellem forbrug og samfundsmæssig opsparing øjeblikkeligt meldt sig.

Under kapitalismen, som vi kender den fra vort eget land i dag, stræber arbejderklassen spontant efter at sikre sig en 'ordentlig'

levestandard og gerne forbedre den. Gennem lønkampen og andre former for dagsnær klassekamp søger arbejderklassen at få en så stor del som muligt af det samfundsmæssige produkt til sig selv. Ganske vist kan politiske og ideologiske foranstaltninger fra den herskende klasses side begrænse, afværge eller hæmme den økonomiske kamp, ja, det kan også lykkes at sænke reallønnen, uden at arbejderklassen for alvor forhindrer det eller prøver på at forhindre det.

Men det generelle udgangspunkt for arbejderklassens holdning til de økonomiske problemer er — under kapitalismen — arbejderklassens og de enkelte arbejderes egne økonomiske vilkår.

Det er disse vilkår, som udgør det materielle grundlag for de enkelte arbejderes (arbejderfamiliers) tilværelse. Men selv om vilkårene ofte måles i, hvor mange penge, man kan tjene og disponere over, og hvor mange ydelser, man kan få af kollektiv art (hospitalssenge, daginstitutioner, undervisning mv.), så er behovet jo ikke et eller andet naturgivent ensartet uafhængigt af den historiske udvikling.

Arbejderklassen i et højtudviklet kapitalistisk samfund har en række elementære behov, som må tilgodeses for at arbejdskraften kan reproducere: mad, transportmuligheder, hvile, ferier, uddannelse mv. Klassekampen og udviklingen af det samfundsmæssige produkt og af hele den samfundsmæssige struktur har historisk udviklet disse reproduktionsbehov på en bestemt måde. F.eks. kræver en arbejderfamilie i dag en større bolig end den gjorde det ved århundredeskiftet. Langt flere arbejdere er nødt til at gennemføre en kortere eller længere uddannelse for overhovedet at kunne sælge deres arbejdskraft på markedet.

Men disse historiske behov er naturligvis blevet 'farvet' af det samfund, de er skabt i og af. Den kapitalistiske vareøkonomi kan kun fungere, hvis den får solgt sine varer. Og der opstår derved en vekselvirkning mellem arbejderklassens behov for at reproducere sig og kapitalens behov for at sælge varer, der kan skaffe profitten hjem.

Dette har — bl.a. i forlængelse af højkonjunkturen og den teknisk-videnskabelige revolution i en periode efter Anden Verdenskrig — medført, at stadigt flere og stadigt nye varer skulle afsættes. Dette har skabt et særligt forbrugsmønster: man har vænnet sig til at have køleskab, dybfryser, andre hårde hvidevarer, stereoanlæg, telefon, TV, vænnet sig til hurtig udskiftning af tøj, vænnet sig til relativ nem transport, ofte egen bil, vænnet sig til at

rejse engang imellem osv. osv. Og med eksplosionen i privatforbruget har fulgt forventningen om, at forbruget til stadighed kan udvides.

Denne skildring af det teknisk-videnskabeligt højtudviklede kapitalistiske samfunds forbrugsmønster skal ikke opfattes som en puritansk forargelse over, at arbejderklassen gerne vil have de materielle goder, som just er remset op.

Det, som er interessant i forbindelse med overgangen fra en kapitalistisk til en socialistisk samfundsøkonomi, er, at **mønsteret** er præget af kapitalismens **individualisering** af forbruget. Ganske vist eksisterer der under statsmonopolkapitalismen et 'kollektivt socialt sikkerhedsnet', men det er jo i første række netop et 'sikkerhedsnet', altså noget man bruger eller falder tilbage på, når den 'ideelle' livssituation trues, dvs. når man ikke er i stand til at tjene egne penge til eget forbrug. Og denne 'ideelle' livssituations grundlag er ikke en kollektiv samfundsøkonomi, man er ansvarlig for, men ens egen individuelle økonomi.

Under socialismen ændres dette udgangspunkt radikalt. Under socialismen er det den fælles samfundsøkonomi, der er udgangspunktet for den enkelte arbejder, eftersom arbejderklassen besidder produktionsmidlerne, mens det — som sagt — under kapitalismen er således, at arbejderklassen er adskilt fra produktionsmidlerne og **derfor** kun som udgangspunkt har sin **egen økonomi**. Under kapitalismen bliver arbejderens først en 'økonomisk person' i det øjeblik, han eller hun får udbetalt den løn, som udgør prisen på den arbejdskraft, han eller hun har solgt til en kapitalejer, der som 'økonomisk person' befinder sig **uden for** arbejderens økonomiske 'rum'. Det er derfor kun naturligt, at arbejderens økonomiske ansvar begrænser sig til det område, arbejderens selv har indflydelse over, nemlig den sum, arbejderens selv disponerer over. Og at målestokken for den enkelte arbejderens økonomiske 'succes' bliver lønnen omsat i forbrugsgoder, som giver den enkelte arbejder en tilfredsstillende tilværelse.

Hele denne individualisering af økonomien forsvinder ikke blot fordi kapitalismen forsvinder. Ja, det kan meget vel tænkes, at én af årsagerne til en socialistisk revolution i et højtudviklet kapitalistisk samfund ikke vil være en primitiv forarmelse, men en rystelse af det forbrugsmønster og dermed af den individuelle økonomiske formåen, som arbejderklassen har tilkæmpet sig under kapitalismen.

Men netop fordi den socialistiske økonomi, der skal opbygges,

som udgangspunkt har et brud med den økonomiske individualisering, netop fordi arbejderklassens behov nu ikke længere er enkeltbehov, men i stedet bliver et samfundsmæssigt kollektivt behov, vil den modsætning, der før formede sig som en modsætning mellem kapitalens og arbejderklassens behov, nu blive forvandlet til at blive en modsætning mellem den enkelte arbejders behov og arbejderklassens samlede behov. Og hvor arbejderne under kapitalismen gennem klassekampen kunne udvide sin økonomiske formåen ved at kæmpe for at sælge arbejdskraften så dyrt som muligt på bekostning af kapitalejerne, så vil en 'kamp' fra de enkelte arbejderes side af tilsvarende art under socialismen betyde, at de enkelte arbejdere kæmper for at flytte en del af det samfundsskabte produkt fra klassens fælles fond til deres egen private økonomiske sfære.

Den tidligere nævnte afmatning, der indtræffer, når den efterrevolutionære hverdag melder sig, vil ofte være en følge af, at der opstår en modsætning mellem den enkelte arbejders eller arbejdergruppes spontane individuelle økonomiske behov og den samlede samfundsekonomis behov. Og denne modsætning skærpes tilmed ofte af, at selve den økonomiske omstilling fra kapitalistiske til socialistiske produktionsforhold skaber en række vanskeligheder, som meget vel i en periode gør det bydende nødvendigt, at arbejderklassen 'må spænde livremmen ind'. Og det netop i en situation, hvor den enkelte arbejder, der har været med til at gøre det af med borgerskabets herredømme, har deltaget i samfundsomvæltningen i forventningen om, at hans eller hendes økonomiske muligheder for alvor blev forbedret.

Hvortil kommer, at modsætningen mellem de individuelle behov og det samfundsmæssige behov yderligere skærpes af, at opbygningen af socialistiske produktionsforhold desuden betyder et angreb på de tilvante forbrugsmønstre, som er formet af kapitalismen. Et par stikord kan belyse dette: En omlægning af boligmodellen fra ejerbolig til samfundsejet bolig; en omlægning af trafiksystemet fra privatbilisme til kollektiv transport; en fjernelse af miljøskadelig produktion til fordel for anden produktion; — og overhovedet hele omdannelsen af den enkelte lønarbejder fra at være en person, der sælger sin arbejdskraft til en modpart, til at være en arbejder, der pludselig er ansvarlig for og principielt medejer af den virksomhed, han eller hun er ansat på!

Det nemme svar på alle disse problemer er, at arbejderklassen naturligvis selv er den omformende faktor og derfor på socialistisk

ansvarlig vis vil sætte kollektivets interesse over privatinteressen. Ikke mindst blandt socialister, der tænker i rådssocialistiske baner, har dette nemme svar været udbredt.

Men svaret duer ikke. Intet menneske, heller ikke arbejderne, svæver over de faktiske realiteters og de umiddelbare interessers vande. Modsætningen mellem individ og kollektiv, mellem den enkelte arbejder og arbejderklassen som helhed, mellem arbejderne (arbejderfamilien) som en økonomisk enhed og de socialistiske produktionsforholds økonomiske helhed er objektive modsætninger, som tilmed forstærkes af det forhold, at arbejderklassen ikke med ét kan lægge kapitalismens bevidsthedsdannende vilkår bag sig.

Vi har i dette afsnits begyndelse forkortet hele denne problemstilling ned til at være en modsætning mellem 'forbrug' og 'opsparing'. Og denne forkortning er også brugbar, hvis man med 'opsparing' altså forstår den del af den samfundsskabte værdi, som kollektivt tilbageholdes ikke alene med henblik på investering og reinvestering, men også med henblik på delvis at blive anvendt på en kvalitativ ny måde, som er i overensstemmelse med en prioritering af det kollektive i forhold til det private.

d. Den sovjetiske 'løsning'

Hvordan løses modsætningen mellem 'forbrug' og 'opsparing' i den socialistiske opbygningsfase? Hvordan løses modsætningen mellem de enkelte arbejderes (arbejderfamiliers) umiddelbare behov og arbejderklassens samlede samfundsmæssige behov?

I de samfund, der indtil nu har stræbt efter at skabe socialistiske produktionsforhold, har modsætningen bestandigt spillet en overordentlig stor rolle.

I det sovjetiske samfund blev arbejdernes og bøndernes umiddelbare behov ret hurtigt totalt underordnet den økonomiske helhedsplan, som statsmagten satsede på fra 1920'ernes slutning med vedtagelsen af den 1. femårsplan og iværksættelsen af landbrugets kollektivisering.

Det var den samfundsmæssige **nødvendighed**, der var nøgleargumentet i den stalinske industrialiserings- og kollektiviseringspolitik. Enhver modsattrækkende tendens blev kaldt for samfundsskadelig og derfor kontrarevolutionær. De umiddelbare behov, der måtte eksistere for en anden politik, slog aldrig igennem

i form af legitime modsætninger på den politiske overflade. Og heller ikke forskellige opfattelser af, hvad der måske kunne have været en anden vej i helhedens og den samfundsmæssige nødvendighedens perspektiv, kom til orde. Med den stalinske industrialiserings- og kollektiviseringspolitik indledtes for alvor den siden da aldrig forladte periode i Sovjetunionens historie, hvor den monolitiske enhed med énstemmigheden som praktisk udtryk blev gældende politisk norm.

Lenins tidligere citerede betragtninger fra 'Hellere mindre, men bedre' blev helt og aldeles glemt. Hans synspunkt, at partiet og statsmagten skal »efterprøve de skridt fremad, vi hver time forkynder og hvert minut er i færd med, og hvis ustabilitet, usoliditet og uovervejethed vi så hvert sekund afgiver beviser på...«, kom ikke til udtryk i formuleret uenighed i sovjetmagtens eller partiets organer, men allerhøjest som tilrettelagt selvkritik, der gik på, at man ind imellem havde forhastet sig.

Den stalinske tvangspolitik og lignende tvangspolitikker andet steds kan imidlertid ikke fjerne den objektive modsætning mellem enkeltborgerens behov og det samlede samfundsmæssige behov. Et godt eksempel herpå er kollektiviseringen af det sovjetiske landbrug.

Der kan vel næppe herske tvivl om, at flertallet af bønderne var modstandere af denne kollektivisering. Der blev så sandelig »hvert sekund« afgivet både økonomiske, politiske og ideologiske beviser på denne omvæltningsproces' »ustabilitet, usoliditet og uovervejethed...«.

Men — har en forsvarende eftertid sagt — Sovjetunionen var i tidsnød. Det forstod Stalin. Vi har ti år, sagde han. Og han fik jo ret. Lidt mere end ti år efter industrialiserings- og kollektiviseringspolitikken blev sat i værk, blev Sovjetunionen angrebet af Hitler-Tyskland. Og Hitler tabte.

Dette argument lader Anden Verdenskrig være beviset på, at skrappe metoder var acceptable, at industrialiserings- og kollektiviseringsprocessen var i overensstemmelse med den samfundsmæssige nødvendighed, at ikke mindst bøndernes umiddelbare ønsker, som ikke var en hårdhændet kollektivisering, brutalt måtte underordnes sikringen af en national fremtid, og at det derfor ikke kunne tillades, at andre standpunkter end de stalinske fik råderum, for det ville have hindret eller i det mindste forsinket processen.

Men holder denne argumentation? — Man kan i hvert fald ligeså

vel fremføre en modsat argumentation, som måske endda er mere rigtig:

De kolossale økonomiske og politiske omkostninger, som den stalinske politik førte med sig, svækkede det sovjetiske samfund. Den stalinske partiledelse fik flertallet af bønderne som modstander, og det kollektive landbrug formåede ikke at konsolidere sig i 30'erne. Den politiske undertrykkelse, som fulgte i kølvandet på femårsplanerne og kollektiviseringen, svækkede det sovjetiske folk som helhed. Denne svækkelse medførte, at partiledelsen følte, at den sad på låget af en gryde, hvis vand nårsomhelst kunne koge over. Derfor iværksattes enorme udrensninger, der kostede millioner af menneskeliv, og hvis officielle toppunkt var Moskva-processerne mod en række oppositionelle ledere, som på det tidspunkt, de kom for retten, allerede havde været ude i den politiske kulde et stykke tid. Når processerne alligevel stabledes på benene, skyldtes det, at de skulle 'afsløre' sabotage- og skadegørvirksomhed. De anklagede skulle gøres til syndebukke for de anklagendes egen fejlslagne politik.

Alle disse negative følger af industrialiserings- og kollektiviseringshastværket skal så vejes op mod det faktum, at i hvert fald byarbejderne fik det bedre, og at et kollektivt socialt sikringsnet blev udviklet.

Men denne opvejning kan langfra overskygge de grundlæggende negative følger, hvis foreløbige katastrofale slutresultat blev de kolossale nederlag, Sovjetunionen led i verdenskrigens første år.

Dertil kan indvendes, at disse nederlag mindre skyldtes Sovjetunionens svækkelse som følge af de voldsomme indre omvæltninger og de lammende massive udrensninger inden for parti og hær end hitler-fascisternes militære overlegenhed, som jo i krigens første år — dvs. før Hitler angreb Sovjetunionen — havde ført til, at så godt som hele Europa havde måttet kapitulere over for Nazitysklands lynangreb.

Men en stor del af disse nederlag kan ligesåvel forklares ud fra de europæiske borgerskabers forrædderi, f.eks. det militært stærke Frankrigs hurtige nederlag, der i første række skyldtes den herskende klasses hastige stillen-sig-ind på en 'smidig' samarbejds-politik med de angribende tyskere.

Det er klart, at Tyskland med Europa som bagland var stærkt. Det er klart, at det var en ulempe for Sovjetunionen. Og det skal heller ikke ganske uhistorisk hævdes, at havde man ført en anden

indre politik i Sovjetunionen i 30'erne, ville sovjetiske nederlag have været undgået. Det eneste, der hævdes, er, at disse nederlags katastrofale omfang meget vel kan have deres baggrund i den demobilisering af befolkningen og desorganisering af hæren, som den brutale stalinske 30'er-politik bevisligt førte med sig.

Kernen i denne analyse af den sovjetiske politik fra slutningen af 20'erne er, at såfremt man af hensyn til den samfundsmæssige nødvendighed 'glemmer' modsætningen mellem arbejderklassens og i dette tilfælde ikke mindst bøndernes umiddelbare interesser og den overordnede samfundsmæssige helhed, bliver den politik, der skal tilgodese den samfundsmæssige nødvendighed, en i luften svævende politik, en politik, som lider skibbrud, fordi den ikke tager højde for, at medmindre masserne selv har indsigt i nødvendigheden, så kan den nødvendige politik ikke gennemføres. Så er der ikke tale om en socialistisk politik, der netop forudsætter massernes initiativ. Så bliver der tale om en bureaukratisk centralistisk direktivpolitik, der underminerer socialismen. Så bliver det en politik, der kun gribes af et lille mindretal af ledere, som mener at have den sikre indsigt i, hvad der i øjeblikket er nødvendigt — f.eks. af afsavn — for at nå 'det store mål'.

Dertil kommer, at skal en lederkerne gøres interesseret i en sådan politik, må denne lederkerne holdes fri af de afsavn, masserne tvinges til.

Det var ikke Stalin, Molotov, Kaganovitj og andre topledere, som blev 'kollektiviseret' eller måtte indordne sig under stadig strammere arbejdsdisciplinære foranstaltninger. Og det var næppe noget tilfælde, at Marx' og Lenins princip om, at den proletariske stats funktionærer skulle lønnes på gennemsnitsarbejderens niveau netop blev forladt omkring 1930. (Hér tænkes ikke på de 'gamle' eksperter, man havde købt over, men på de 'nye' partiledere, som efterhånden befolkede stats- og partiapparatet).

Hvor fører nu denne redegørelse for den sovjetiske 'løsning' af modsætningen mellem enkeltinteresserne og fællesinteressen os hen? Er det ikke således, at den sovjetiske udvikling er atypisk, fordi den fandt sted i et samfund, hvis uudviklethed krævede ekstraordinære og derfor drastiske foranstaltninger? Det er klart, at uudvikletheden spillede en særlig rolle. Ikke mindst landbrugssektorens dominans og tilbagestående gjorde situationen kompliceret. Men selv om disse særlige (dårlige) forudsætninger kan forklare den hæsblæsende industrialiserings- og kollektivise-

ringspolitik, så betyder det ikke, at den vej, man fulgte, var den eneste mulige.

Ja, man kan gå videre og sige, at den faktisk var en dårlig vej, hvad den just foretagne gennemgang af den viser. Der var altså tale om en forkert måde at løse modsætningen mellem delenes og helhedens interesser på. Den bureaukratisk centralistiske tvangsmetode kan ligge snublende nær i et samfund, der skal **springe** fra 'middelalderens mørke' til det moderne socialistiske industrisamfund, men tvangsmetoden bliver ikke **rigtigere** af den grund, og praksis viste da også, at det ikke førte til socialisme, men til statskapitalisme og undertrykkelse.

Erfaringen fra Sovjetunionen viser således, at modsætningen mellem helhedens interesser og udviklingsperspektiv på den ene side og massernes umiddelbare behov og indsigt i den samfundsmæssige nødvendighed på den anden side ikke kan løses på socialistisk vis, når socialismens egen forudsætning, massernes initiativ, ikke er drivkraften.

Om denne erfaring er særdeles brugbar, også når det drejer sig om at løse de problemer, man vil støde på i et samfund, der har en højtudviklet kapitalisme bag sig. Men før vi når til at diskutere løsningsmuligheder og dermed trænger dybere ned i modsætningen mellem helheden og enkeltinteresserne, er det nødvendigt at give en nærmere karakteristik af, hvad der er den socialistiske økonomis væsen. For kun ved at gøre dette vil det være muligt at inddrage klassekampens betingelser og betydning i forbindelse med løsningen af den diskuterende modsætning.

e. Kommunismen — det strategiske mål

De socialistiske produktionsforholds væsen er modsætningen mellem kapitalisme og kommunisme, hvor kommunismen er den dominerende side af modsætningen. I den udstrækning, kampen mellem kapitalismen og kommunismen som helhed fører frem til kommunismen, eksisterer der socialistiske produktionsforhold. Når det udtrykkeligt siges, at en vurdering af, om der i et samfund eksisterer socialistiske produktionsforhold, skal foretages ud fra, om den kommunistiske side i modsætningen er dominerende 'som helhed', så skyldes det, at man ikke kan bedømme, om et samfund

er socialistisk eller ej ud fra enkeltforeteelser eller hændelser inden for kortere perioder, hvor det vel kan ske, at kapitalismen får overtaget inden for visse sektorer i samfundet eller måske for en kortere periode i hele samfundet. Det er **klassekampen**, der i sidste instans afgør, om de socialistiske produktionsforhold bibeholdes. Og dermed menes ikke noget statisk, netop fordi de socialistiske produktionsforhold hver eneste time på dagen må **tilkæmpes** gennem en uophørlig overvindelse af kapitalismen.

Det socialistiske samfund er således kun socialistisk, såfremt det som **helhed** bevæger sig frem mod kommunismen.

For at forstå denne karakteristik af det socialistiske samfund er det nødvendigt dels at se på, hvad der forstås ved 'kapitalisme' under socialismen, og dels at se på, hvad der forstås ved 'kommunisme'.

Lad os tage det sidste først:

Marx sammenfattede forestillingen om det kommunistiske samfund på følgende måde:

Under kommunismen, »når den lænkebindende underordning af individerne under arbejdsdelingen er forsvundet og dermed også modsætningerne mellem legemligt og åndeligt arbejde, når arbejdet ikke er blevet blot et middel til at opretholde livet, men selve den første livsfornødenhed, når også produktivkræfterne er vokset med individernes alsidige udvikling og alle den kollektive rigdoms kilder vælder stærkere frem — først da kan den snævre borgerlige retshorisont helt overskrides og samfundet skrive på sine faner: Enhver yder efter evne, enhver får efter behov.«* (Marx: Kritik af Gotha-programmet, Udv. skrifter, bd. II, s. 17 f; jvf. også Lenins udbygning af Marx' kommunisme-opfattelse i »Staten og revolutionen.«, Udv. værker, bd. 8, Kbh. 1948. s. 91-107)

Marx' forestilling om det kommunistiske samfunds økonomi tager således sit udgangspunkt i, at socialismen har skabt et så rigeligt produkt og ændret så radikalt på arbejdsmoralen og hele forbrugsindstillingen, at det »ikke mere vil være nødvendigt, at samfundet normerer, hvor meget der tilkommer hver enkelt ved

*) Marx (og Lenin) bruger normalt udtrykket den »højere fase af det kommunistiske samfund« om det samfund, vi idag blot kalder det kommunistiske, mens de kaldte socialismen for den lavere fase af det kommunistiske samfund. Men eftersom opdelingen socialisme/kommunisme er blevet almindelig sprogbrug, vil den blive anvendt hér.

fordelingen af produkterne; enhver vil frit tage 'efter behov'...« — for at bruge Lenins ord. (Staten og revolutionen, 101)

Lenin kender naturligvis indvendingen mod Marx' og hans egne forestillinger om det kommunistiske samfund:

»Ud fra et borgerligt standpunkt er det let at betegne en sådan samfundsstruktur som 'ren utopi' og at grine af, at socialisterne lover enhver ret til at få et hvilket som helst kvantum træfler, automobiler, klaverer osv. af samfundet uden nogen kontrol af den enkelte borgers arbejdsydelse. De fleste borgerlige 'lærde' nøjes endnu den dag i dag med dette grin og forråder derved deres egen uvidenhed og egennyttige forsvar for kapitalismen.«

Netop uvidenhed, fortsætter Lenin — »thi det er ikke faldet nogen socialist ind at 'love' at den højere fase af kommunismen udvikling vil indtræde. Og når de store socialister **forudsæ**r, at den vil indtræde, **forudsæ**tter de en ganske anden arbejdsproduktivitet end den nuværende og har **ikke** den nuværende spidsborger for øje, som er i stand til at øde samfundets rigdom bort og forlange umulige ting 'for sjov'...«. (Sammesteds, s. 102)

Idag, snart trekvart århundrede efter Lenin skrev disse ord, vil man være tilbøjelig til at lægge nok så stor vægt på, at der ikke er nogen, der har lovet, at kommunismen vil indtræffe, og sætte en endnu tykkere streg under ordet '**forudse**'. Foreløbigt har det vist sig nok så svært at få socialismen til at fungere og overleve, så socialismens endemål, det kommunistiske samfund, er vel blevet skudt betydeligt længere ud i fremtiden, end Lenin og de andre 'store socialister' i deres sympatiske optimisme forestillede sig det.

Men uanset om det kommunistiske samfund måske idag mere end på Lenins tid kan — undskyld Lenin! — få én til at tænke på en utopi, så er forestillingen om det kommunistiske samfund reel nok, **fordi kommunismen** — netop som Lenin understreger det — er det **logiske og historiske resultat af socialismen**.

Ved at indføre socialistiske produktionsforhold lægger arbejderklassen grunden til det klasseløse samfund, grunden til et samfund, hvor arbejdets frugter tilfalder den, der arbejder, og derfor kan arbejdet gøres meningsfyldt. Og den lægger grunden til et kollektivt menneskeligt samværsmonster, som naturligvis ikke vil være problem- eller konfliktløs, men som vil have fjernet det især af kapitalismen fremelskede behov for at rage mest muligt til sig på andres bekostning eller i konkurrence med andre.

Men dette sidste forudsætter en så stor produktion, at der er rigelige materielle goder til at sikre en tilværelse, hvor de materielle

goder ikke indgår som målet for tilværelsen, men som underlaget for den. Og er det så vanskeligt og utopisk at forestille sig, at menneskene får et mere afslappet forhold til de goder, de producerer?

Lad os f.eks. bruge det at drikke vand som eksempel. Vi kan idag gå ud i køkkenet og drikke ligeså meget vand, det passer os. Vi kan drikke 100 glas i timen, om vi orker det. Vand fungerer i dagligdagen som et frit gode. Men ingen af os tænker på, at vi sandelig må hælde så meget vand i os som muligt, blot fordi det er et frit gode. Men levede vi i en ørken, hvor vand var en mangelvare, og hvor der skulle arbejdes hårdt for at sikre sig pengene til et glas vand, ville det at drikke vand komme til at spille en helt anden rolle. Ja, det kunne være, at et par kapitalister satte sig på de sparsomme vandressourcer. Vand ville blive en spekulationsvare — og samtidig et statussymbol for dem, der havde rigeligt med vand. Fyldte vandbeholdere ville være ligeså eftertragtede som en Rolls Royce.

Naturligvis er vand-eksemplet et outreret eksempel. Men vel ikke mere outreret end det kunne tænkes, at produktivkræfterne efterhånden kunne udvikles derhen, at stadig flere frie goder opstod — dvs. i retning af kommunismen. Selv om det ikke mindst ud fra kapitalismens tendens til at destruere produktivkræfter og til at udnytte manglen på goder gør det uvant for os at forestille os rigelighed fremfor knaphed.

Men lad os forlade diskussionen om, hvorvidt man kan tanke-konstruere sig til et fungerende kommunistisk samfund, for det er ikke afgørende for den teoretiske kendsgerning, at skal socialismen til stadighed udvikle sig, må det være kommunismen, der er det strategiske mål, eftersom kommunismen genspejler den **maximale** udfoldelse af produktivkræfterne, når disse udvikles med henblik på at tilfredsstille alle samfundsborgernes behov. Kommunismen er den endegyldige løsning på modsætningen mellem enkeltinteressen og fællesinteressen, mellem 'forbrug' og 'opsparing'. Socialismen kan kun blive ved med at udvikle sig i den fortsatte overvindelse af sin kapitalistiske side, såfremt den økonomisk stræber efter at udrydde den **knaphed**, som bestandigt skaber grobunden for, at udbytningen kan genrejses.

f. Socialismen og værdiloven

Hvor det er 'rigeligheden', der karakteriserer det samfundsmæssige produkt under kommunismen, er det 'knapheden' der karakteriserer produktet under socialismen.

I det kommunistiske samfund er det samlede produkt altså så stort, at fordelingen af det ikke er andet end et planlægningsproblem. Men under socialismen er behovet fortsat større end det, der produceres. For at belyse de problemer, der opstår heraf, må vi trænge dybere ned i den socialistiske økonomis mekanismer.

Indfaldsvinklen hertil er, at værdiloven fortsat eksisterer under socialismen. Værdiloven siger, at en vares værdi bestemmes af den mængde arbejde, der er nedlagt i den. Med værdi menes her bytteværdi, dvs. den værdi, en vare har i forhold til andre varer.

Et helt forenklet eksempel: Der er nedlagt to timers arbejde i fremstillingen af en sandal, mens der er nedlagt fire timers arbejde i fremstillingen af en træsko. I så fald vil træskoen koste dobbelt så meget som sandalen.

Hvor i det økonomiske kredsløb finder nu denne måling af varernes bytteværdi sted? Den finder sted, når varerne mødes på markedet. Hér byttes de, og i vort udviklede samfund byttes de ikke direkte med hinanden: Du har en sandal, jeg har en træsko. Nej, millioner af varer udveksles, og for at gøre denne udveksling nemmere, anvendes penge. Pengene bruges til at måle værdierne af de forskellige varer i forhold til hinanden. I vort eksempel med sandalen og træskoen betyder det måske, at sandalen koster 50 kroner, mens træskoen, som indeholder dobbelt så meget arbejde, koster 100 kroner.

Hvad menes der nu med, at denne lov, den kapitalistiske vareøkonomis grundlov, også gælder under socialismen? Er det da ikke således, at man gennem planlægningen gør det af med markedsøkonomien?

Det er klart, at man gennem planlægningen kan regulere, hvor mange varer, der produceres, hvilken pris, varerne skal have osv. Men hvorfor har varerne trods alt fortsat en pris? Fordi de findes i begrænset mængde. Dvs. uanset hvor mange krumspring, planlægningsministerierne gør, så findes der en begrænset varemængde. Og denne mængde udgør den totale sum af den mængde arbejde, der er nedlagt i fremstillingen af varerne, af det samlede samfundsmæssige produkt.

Lad os nu antage, at planlæggerne finder det rimeligt, at så

mange som muligt kan købe træsko. Derfor sætter de prisen på træsko ned fra 100 kroner til 25 kroner. Men de skal fortsat betale 100 kroner for at få dem produceret! For arbejderne, der laver træskoene, skal jo fortsat have en løn, der er tilstrækkelig til, at de kan reproducere deres arbejdskraft. Træskomaskinerne skal holdes vedlige osv. osv.

Med andre ord: Sætter man prisen på træsko ned fra 100 kroner til 25 kroner, så må man hente de 75 kroner, der nu mangler til at betale træskomagerne med, andetsteds. Dvs. ved at sætte en højere pris på f.eks. sandaler. Og fandtes der — undskyld det afsindige eksempel! — kun sandaler og træsko i samfundet, så ville det betyde, at sandalerne steg med 75 kroner — fra 50 kroner til 125 kroner.

Dette krast forenkede eksempel viser, at selv om planlæggerne under socialismen kan påvirke fordelingen, så kan de ikke ophæve det forhold, at et produkts værdi bestemmes af den mængde arbejde, der er nedlagt i det, og at der kun eksisterer et begrænset produkt til fordeling.

Nu har vi i forbindelse med træsko-sandal eksemplet bemærket, at den arbejdskraft, der bruges til at fremstille det fortrinlige fodtøj, skal aflønnes. Arbejdskraften har således også en pris. For at arbejdskraften skal kunne fornys, må arbejderne have en vis sum penge, hvormed de kan købe de varer, som holder dem 'i live'.

Til forskel fra alle andre varer har arbejdskraften imidlertid den egenskab, at den kan producere mere værdi end den værdisum, der umiddelbart skal bruges til at forny arbejdskraften.

Lad os i den anledning udbygge træsko-eksemplet. En træsko-arbejder kan producere en træsko på de før angivne 4 timer. Vi nævnte også, at træskoene kostede 100 kroner, og at de 100 kroner — alt andet lige — var udtryk for den mængde arbejde, der var nedlagt i træskoene.

Den, der sælger træskoene, får altså 100 kroner for dem. Men arbejderne får måske kun 50 kroner i løn for hvert par træsko, der sælges! Dvs. han får kun løn for de 2 af de 4 timers arbejde. Og denne løn er gennemsnitligt tilstrækkelig til at reproducere arbejdskraften.

Men hvor bliver så de andre 50 kroner af? Under kapitalismen går denne **merværdi**, som arbejderne har produceret ud over den værdi, han skulle bruge til at forny arbejdskraften med, til kapitalisten. Deri består **udbytningen** under kapitalismen. Kapitalisten har ladet arbejderne arbejde 2 timer gratis for sig!

Med andre ord: Der eksisterer et **merprodukt**, et produkt, der er større end det produkt, der samfundsmæssigt skal bruges til at reproducere arbejdskraften. Under kapitalismen tilegner kapitalisterne sig dette merprodukt, men hvordan er det under socialismen?

Jo, under socialismen tilfalder dette merprodukt arbejderklassen. For det er arbejderklassen, der ejer produktionsmidlerne. Men eftersom der findes knaphed, eftersom det nødvendige produkt (der skal bruges til arbejdskraftens reproduktion) **plus** merproduktet **tilsammen** er begrænset, er man nødt til at tage hensyn til, at arbejdskraften i det mindste skal aflønnes på en sådan måde, at den kan reproducere. Arbejdskraften er således fortsat en vare, der skal købes, selv om det nu er arbejderklassen som helhed, der køber sine egne klassemedlemmers arbejdskraft.

Under socialismen er det altså stadigvæk således, at virksomhederne udveksler varen arbejdskraft med en vis sum penge — lønnen —, som igen kan byttes til de forbrugsvarer, arbejderklassen bruger til at forny arbejdskraften. Først under kommunismen er det ligegyldigt, hvor meget arbejdskraften er værd, fordi der så findes en så tilstrækkelig stor arbejdsindsats til at skabe et så rigeligt produkt, at man ikke behøver tage hensyn til, hvor megen arbejdskraft, der er nedlagt i det. Dermed forsvinder lønarbejdet. Dermed forsvinder pengene, for der er ikke længere brug for at bytte en begrænset mængde varer med hinanden. Og det er heller ikke længere nødvendigt at bytte en begrænset mængde arbejdskraft med andre varer. Under kommunismen produceres der således ikke længere bytteværdi, hvori der indgår et vist kvantum arbejde, som man har betalt for. Under kommunismen produceres der kun brugsværdi.

Men hvilken betydning har det så, at værdiloven fortsat eksisterer under socialismen?

Det afgørende er, at eftersom behovet er større end det, der produceres, så er der også basis for, at personer eller grupper af personer tilegner sig en del af merproduktet, således at dette ikke længere befinder sig i arbejderklassens hænder kollektivt, men forsvinder ned i lommen på enkeltpersoner eller grupper. Og i det øjeblik dette sker, eksisterer der en **udbytningssrelation**. For så findes der jo personer eller grupper af personer, som har ladet nogen arbejde gratis for sig.

Og denne udbytningssrelation er **kapitalistisk**, fordi gruppen af personer har anvendt en kontrol over produktionsmidler til at

tilegne sig en købt arbejdskrafts merværdiproduktion.

Præcis i denne sammenhæng hævdes det ofte, at man ikke kan tale om en kapitalistisk udbytningsrelation, for dens grundlag er ikke privat ejendomsret til produktionsmidlerne. Den er jo i det store og hele forsvundet under socialismen.

Denne indvending sætter formelt juridiske forhold over det, der er en produktionsmådes væsen, nemlig udbytningsforholdet. Og kapitalismens væsen er netop, at udbytningen finder sted ved, at man tilegner sig en købt arbejdskrafts merværdi. Dette kan man under socialismen kun gøre ved at skære en flig ud af arbejderklassens kollektive ejendomsret til produktionsmidlerne. Men denne udnyttelse af en kontrol med produktionsmidler kan finde sted under uhyre mange former: f.eks. ved at udnytte en direktørstilling på en fabrik, ved at bevilge sig selv en enorm 'løn' via politisk magt osv. osv. Men uanset formerne har udbytningen kapitalistisk karakter, ligesom en topmand, der i en vestkapitalistisk stat tjener en million om året, selv om han ikke juridisk har privatejendomsret til det pågældende statslige foretagende, tilegner sig en del af den af arbejderne skabte merværdi.

g. Socialismen og fordelingsspørgsmålet

Med denne beskrivelse af værdilovens eksistens under socialismen og den udbytningsmulighed, der udspringer heraf, har vi peget på den kapitalistiske side af den modsætning mellem kapitalisme og kommunisme, som konstituerer de socialistiske produktionsforhold.

Socialismen er således en overgangsproduktionsmåde, der ikke længere er kapitalistisk og endnu ikke kommunistisk.

Og eftersom alting befinder sig i stadig bevægelse og forandring, fordi indre modsætninger fremkalder denne bevægelse og forandring, så styrkes socialismen i den udstrækning, den nærmer sig kommunismen ved at holde kapitalismen stangen. Socialismen fremmer lønarbejdets endelige afskaffelse ved at bekæmpe det kapitalistiske lønarbejdes genopståen. Socialismens økonomiske hovedmodsatning er således modsætningen mellem udbytning og ikke-udbytning, og ikke-udbytningens dvs. klasseløshedens, endegyldige sejr er først opnået i det øjeblik, mulighederne for, at udbytningen kan genrejses, er forsvundet med overgangen til

'rigeligheden's kommunistiske samfund, dvs. med værdilovens fuldstændige forsvinden i et samfund, hvor der ikke længere produceres bytteværdi, men kun brugsværdi.

Og netop fordi socialismen er kendetegnet ved en stadig udvikling fra kapitalisme til kommunisme, er drivkraften i denne udvikling arbejderklassens **kamp mod** kapitalismens genrejsning for kommunismens sejr, og denne kamp kan naturligvis ikke være andet end klassekampen.

Vi vil imidlertid vente lidt endnu med at drøfte teorien om klassekampens fortsættelse under socialismen. Først vil vi sætte den netop opridsede karakteristik af socialismens væsen i relation til den modsætning, vi tidligere har diskuteret, nemlig modsætningen mellem enkeltinteressen og helhedens interesse, mellem 'forbrug' og 'opsparing'. — Og ad den vej nærme os en grundigere analyse af klassekampen under socialismen.

Skal socialismen bevæge sig frem mod kommunismen — og det er den nødt til, fordi det er denne bevægelse, der gør socialismen til socialisme —, må arbejderklassen stræbe efter en maksimal udfoldelse og udvikling af produktivkræfterne. Og dermed menes ikke blot den tekniske/teknologiske side af produktivkræfterne, men også — og naturligvis i første række — den menneskelige side. Maskiner, datamater, traktorer er intet i sig selv; de er skabt af mennesker og betjenes af mennesker, og det er menneskenes kunnen og viden, der er afgørende for, at disse 'døde' redskaber findes, udvikles, forbedres og udnyttes.

Med andre ord: En væsentlig forudsætning for, at produktivkræfterne som helhed kan udvikles, er, at arbejderklassens **uddannelse** konstant forbedres.

Men såvel uddannelse af arbejdskraften som udviklingen af den tekniske side af produktivkræfterne kræver ressourcer. Disse ressourcer har én og kun én kilde: det menneskelige arbejde, som skaber det **merprodukt**, som er grundlaget for, at produktivkræfterne til stadighed kan udvikles.

I princippet betyder dette, at jo flere ressourcer, samfundet kollektivt anvender til at udvikle produktivkræfterne, desto hurtigere når man kommunismen. Men her er det så, at modsætningen mellem enkeltinteressen og fællesinteressen sætter ind. Hér er det, der opstår bestandige konflikter mellem det, vi har kaldt enkeltarbejdernes (arbejderfamiliernes) egen økonomi og den samlede samfundsøkonomi. Og vi understregede (se ovenfor s. 43 f), at denne konflikt ikke mindst optræder i den umiddelbare

efterrevolutionære situation, dels fordi selve revolutionen blandt andet har givet løfte om en økonomisk forbedring for den enkelte, og dels fordi arbejdernes økonomiske udgangspunkt under kapitalismen var deres egen private økonomiske sfære; for under kapitalismen var det ikke arbejderne, men kapitalisterne, som disponerede over den økonomiske helhed. Og nu er der socialisme, og så skal arbejderne — ganske uvant — ikke alene have ansvaret for den samlede økonomi; ja, dette ansvar og dermed den kollektive økonomiske politik bliver selve udgangspunktet for, om arbejderklassen kan sikre en forbedring af egne levevilkår.

I den umiddelbare efterrevolutionære situation vil det tilvante udgangspunkt desuden støde mod det forhold, at netop i den socialistiske opbygnings tidlige fase er der i allerhøjeste grad behov for, at arbejderklassen satser på den kollektive udnyttelse af ressourcerne for at skabe et solidt socialistisk grundlag på baggrund af en økonomi, der enten er forvredet eller i værste fald ødelagt af kapitalisterne.

Dette skærper akut modsætningen mellem arbejdernes 'private' økonomiske interesser og bevidsthed på den ene side og kollektivets interesse og behov for en mere 'helhedsbevidst' økonomisk indstilling blandt arbejderne på den anden side.

Vi afviste i denne sammenhæng den stalinske 'løsning' af denne modsætning med industrialiserings- og kollektiviseringshastværket i begyndelsen af 30'erne. Den stalinske løsning lod hånt om den manglende bevidsthed i brede dele af folket, og dermed lod den hånt om Lenins før citerede ord om, at det var ledernes pligt først og fremmest at lære og lære og lære. De skulle tilegne sig 'videnskaben', tilegne sig 'sagkundskaben', de skulle tage sig god tid og aldrig forfalde til hastværk.

h. Politikken som økonomiens lokomotiv

Dermed er vi nået frem til de problemer, der rejser sig for dem, der skal varetage arbejderklassens samlede interesse.

At udskille 'nogle', der skal varetage arbejderklassens helhedsinteresser, vil af mange blive betragtet som en 'elitær' tænkemåde. Og vi har tidligere nævnt, at ikke mindst rådssocialistiske strømninger afviser denne sontring (se ovenfor s. 46 f) — Men afviser man sontringen, afviser man også den objektive eksistens af

modsætningen mellem enkeltinteresserne og helheden. Og vi har netop påvist, hvor afgørende det er at forstå, at denne modsætning eksisterer ikke blot som en ideologisk arv fra kapitalismen, men som en reel økonomisk modsætning.

Afviser man denne modsætning, siger man i realiteten, at arbejderklassens helhedsinteresse er **summen** af enkeltarbejdernes interesser. Dermed glemmer man to væsentlige kendsgerninger:

For det første har enkeltarbejderne i et **knaphedssamfund** som det socialistiske uundgåeligt behov og interesser, der overskrider de **behovstilfredsstillelsesmuligheder**, der findes. (Undskyld ordets længde, men det skulle være forståeligt nok).

For det andet er der ikke nogen automatik, der skaber det overblik over den komplicerede samfundsmæssige økonomis helhed, som er nødvendigt for at sikre en passende økonomisk udvikling.

Den første af de to kendsgerninger har vi allerede undersøgt. Lad os se på den anden — og ligeså vigtige.

I og med arbejderklassen erobrer magten, betyder det, at den kommer i besiddelse af statsmagten og **derigennem** får kontrol over økonomien. Førhen — under kapitalismen — har klassen ikke haft kontrol over samfundsøkonomien eller dele af den. Førhen har økonomien fungeret efter den 'blinde' 'selvregulerende' lov om maksimal profit. Arbejderklassen har således ingen erfaringer med at disponere over et samfunds økonomi.

Dette er naturligvis et alvorligt handicap. Men det er ikke blot manglende erfaringer, som skaber problemerne. Nej, den virkelige udfordring består i, at arbejderklassen ved hjælp af statsmagten **dels** skal administrere en knaphedsøkonomi, **dels** skal omforme de kapitalistiske produktionsforhold til kommunistiske gennem en stadig og langvarig proces, og **dels** skal løse modsætningen mellem helhedens interesse og enkeltinteresserne.

Og skal dette koges ned til en simpel karakteristik af arbejderklassens historiske rolle efter magtovertagelsen, kan det udtrykkes således:

For første gang i verdenshistorien bliver den økonomiske udvikling et resultat af menneskenes bevidste indsigt i de økonomiske lovmæssigheder og af bevidste beslutninger om, hvad målet er for den økonomiske udvikling. Dette står i total modsætning til forholdene i alle tidligere samfund, hvor de politiske beslutninger i sidste instans blot genspejlede den økonomiske basis' spontant virkende kræfter (under feudalismen jordrentens benhårde lov,

under kapitalismen profitjagsmekanismens gennemslag osv. osv.).

Denne konstatering skal naturligvis ikke misforstås derhen, at så kan man efter arbejderklassens magtovertagelse gøre med økonomien, som det passer én. Økonomien er fortsat den samfundsmæssige basis, de politiske beslutninger hører fortsat overbygningen til, og overbygningen kan ikke svæve frit i luften over de økonomiske realiteter, over produktionsforholdene.

Nej, det nye er, at det er **politiske beslutninger**, hvis råderum naturligvis er bestemt af økonomiens udviklingstrin, der er økonomiens lokomotiv. Det er **politiske beslutninger**, der er forudsætningen for, at socialismen udvikles i den strategisk rigtige retning: mod kommunismen.

Også under kapitalismen kan politiske beslutninger naturligvis få vidtrækkende økonomiske konsekvenser. Men de politiske beslutninger kan aldrig sætte sig ud over profitjagets i sidste instans bestemmende magt. Ophæves denne magt, ophæves kapitalismen.

Når vi alligevel under statsmonopolismen er vidne til, at der træffes stadig flere beslutninger, der har økonomiske konsekvenser, at statsmagten i stadigt voksende omfang griber ind i økonomien, ja, ligefrem får rådighed over en stærkt voksende andel af det samlede samfundsmæssige produkt, er det udtryk for, at modsætningen mellem enkeltkapitalens jagt på profit og produktionens fremadskridende samfundsmæssiggørelse til stadighed skærpes.

I dette perspektiv kan vi sige, at statsmonopolkapitalismen er 'socialismens forgård' — ikke således forstået, at socialistiske produktionsforhold breder sig støt og langsomt under kapitalismen og inden for kapitalismen, men forstået på den måde, at kun arbejderklassens magtovertagelse kan løse den nævnte modsætning, nemlig ved at etablere en samfundsmæssig drift af den samfundsmæssiggjorte produktion.

Med disse betragtninger omkring forskellene på kapitalismens og socialismens økonomi er vi nået frem til en afgørende konstatering: at den politiske beslutningsproces får en kvalitativ anden karakter under socialismen. Og at denne kvalitative anden karakter ikke bare skyldes, at en anden klasse har fået magten eller at flertallet har fået magten. Nej, det, der er kvalitativt helt nyt, er, at det ikke længere er blinde økonomiske kræfter, der dominerer menneskene, men at det er menneskene, der dominerer og behersker de økonomiske kræfter — eller med Engels' ord:

»Først fra da af (med samfundets overtagelse af produktionsmidlerne) skaber menneskene selv deres historie med fuld bevidsthed, først fra da af vil de sociale årsager, som sættes i bevægelse af dem, overvejende og i stadig stigende grad få de tilsigtede virkninger. Det er menneskehedens spring fra nødvendighedens rige ind i frihedens rige.« (se Marx/Engels: Udv. skrifter, II, s. 149-50)

IV. Politik og statsmagt under socialismen

a. Politikens samfundsmæssiggørelse — det borgerlige demokrati

Engels' begejstrede fanfare lader os ane den socialistiske revolutions historiske vingesus — og minder os samtidig om, hvilken mammutopgave, der kommer til at hvile på den sejrende arbejderklassens skuldre.

Men den minder os om mere end det. Den minder os også om, at det politiske system under socialismen med nødvendighed må være kvalitativt forskelligt fra systemet under kapitalismen.

Lad os først kaste et blik på det politiske system under kapitalismen. — Dette systems udgangspunkt er ikke en samlet bevidst dirigering af økonomien. Kapitalisterne bruger statsmagten til at trække i en masse nødbremser og famler sig frem fra 'løsning' til 'løsning'. Det politiske system skal sikre kapitalismens eksistens, dvs. sikre profitten — og det vil igen sige: sikre udbytningen.

Hvorfor er det nu således, at kapitalismen — i hvert fald i længere perioder — 'betjener sig' af det **borgerlige demokrati**, der er således indrettet, at det tilsyneladende er flertallet (og dermed ikke borgerskabet), der regerer eller har mulighed for at regere?

Vi skal ikke gå det borgerlige demokratis historiske oprindelse efter i sømmene. Vi skal blot erindre om, at en lang række af de demokratiske rettigheder, der findes, ja, selv den almindelige valgret i vid udstrækning er et resultat af arbejderklassens kamp mod borgerskabet. For nok brugte borgerskabet de demokratiske paroler 'frihed' og 'lighed' som lokkemad for masserne, da feudalismen skulle styrtes, men da masserne — efter bourgeoisieiets magtovertagelse — ville tage de borgerlige demokrater på ordet og krævede virkelig 'frihed' og 'lighed', så forsøgte borgerskabet gennem bl.a. indskrænkninger i valgretten (kun folk med en vis indtægt eller formue fik stemmeret) at holde folket ude.

Danmarkshistorien leverer et prægtigt eksempel herpå. Da juni-grundloven blev indført i 1849, var dens valgretsbestemmelser således beskafne, at også brede dele af landbefolkningen fik valgret.

Baggrunden herfor var, at borgerskabet havde måttet alliere sig med bønderne for at få enevælden smidt på porten. Men borgerskabet brød sig ikke om det perspektiv, at brede bondegrupper kunne få indflydelse på statsmagten. »Fri os for det kofteklædte demokrati«, udbrød Orla Lehmann, én af borgerskabets mest arrogante talsmænd.

Derfor indskrænkede man atter valgetten i 1866 ved en grundlovsfornyelse. Man skulle nu have en vis økonomisk status for at kunne stemme til andetkammeret Landstinget, som så kunne bremse alt for folkelige love, det mere demokratisk valgte Folketing måtte søge at få igennem.

Men indskrænkningerne faldt bort i 1915. Og baggrunden herfor var — som tidligere nævnt — ikke mindst arbejderklassen, der forenede sig med de brede bondemasser i kampen for den almindelige valgret.

Borgerskabet bliver således tvunget til at acceptere et politisk system, der i formen gør det muligt for flertallet at sætte sig på statsmagten. Samtidig ved vi, at borgerskabet kun accepterer eksistensen af dette borgerlige demokratiske system, såfremt det ikke truer borgerskabets magt. Forudsætningen for det borgerlige demokratis eksistens er således, at det flertal, der i følge det borgerlige demokratis egen ideologi har magten, i virkeligheden ikke har den.

Når det borgerlige demokrati er blevet en almindelig statsform under kapitalismen skyldes det imidlertid ikke blot, at arbejderklassen har sloges for demokratiske rettigheder. Vi må bore lidt dybere. Vi må sætte det borgerlige demokratiske system i relation til basis, til produktionsforholdene under kapitalismen.

Gør vi det, kommer vi ned til produktionens samfundsmæssiggørelse. Denne samfundsmæssiggørelse skaber grundlaget for arbejderklassens samfundsmæssige organisering, og ved hjælp af denne samfundsmæssige organisering presser arbejderklassen på som en samfundsmæssig kraft. Udbytteerne kan ikke komme udenom denne organisering. Borgerskabet tvinges til at komme med politiske indrømmelser.

Og — sålænge den reformistiske bevidsthed dominerer arbejderklassen — kan borgerskabet da også lade politikens samfundsmæssiggørelse komme til udtryk i et system, der på én og samme tid giver flertallet indtrykket af, at det har politisk indflydelse, samtidig med, at det sikrer, at selvsamme flertal ikke i virkeligheden har den politiske magt.

Den grundlæggende årsag til, at denne modsætning mellem flertallets tilsyneladende indflydelse og mindretallets faktiske magt kan eksistere i det borgerlige demokratis form er, at undertrykkelsen under kapitalismen er 'skjult' på samme måde, som udbytningen er 'skjult'. Økonomisk 'ser det ud' som om arbejderklassen får den fulde pris for den arbejdskraft, den sælger til kapitalen; politisk 'ser det ud', som om arbejderklassen har den politiske magt via stemmesedlen.

Marx har på sin sædvanlige præcise måde sammenfattet den politiske kerne i det borgerlige demokrati på denne måde — i Lenins referat:

»De underkuede klasser får med flere års mellemrum lov til at afgøre, hvilken repræsentant for den herskende klasse, der i parlamentet skal ud- og undertrykke deres krav.« (Staten og Revolutionen, s. 93; se også Marx: Pariserkommunen. Kbh. 1946, s. 71)

Men — som sagt — det borgerlige demokrati er ikke en opfindelse, borgerskabet har gjort for at kunne 'snyde' arbejderklassen på en fiks måde. Det objektive grundlag for, at samfundssystemet under kapitalismen ofte antager det borgerlige demokratis form, er hele den samlede samfundsmæssiggørelsesproces. Og i selve denne proces er indbygget modsætningen mellem samfundsmæssiggørelsen og borgerskabets økonomiske og politiske magt. For ligesåvel som samfundsmæssiggørelsen af produktionen står i grell modsætning til kapitalisternes ejendoms- og dispositionsret til produktionsmidlerne, på samme måde står det borgerlige demokratis tilsyneladende funktion som en form for flertallets magt i modsætning til mindretallets reelle magt.

Betyder nu dette, at ligesåvel som produktionens samfundsmæssiggørelse gør den højt udviklede kapitalisme til 'socialismens økonomiske forgård', så bliver den overbygning, der rejser sig over denne højtudviklede kapitalisme, det borgerlige demokrati, 'socialismens politiske forgård'?

b. Det borgerlige demokrati — socialismens 'politiske forgård'

Lad nogle betragtninger af Lenin være indfaldsvinklen til en videre diskussion heraf. Lenin skriver i »Staten og Revolutionen«:

»Demokrati er en statsform, en af statens varianter. Det er derfor som enhver stat en organiseret, systematisk anvendelse af tvang over for mennesker. Det er den ene side. Men på den anden side betyder demokrati den formelle anerkendelse af ligheden mellem borgerne, alles lige ret til at bestemme statens forfatning og administration. (Min udh. BS). Dette har atter til følge, at demokratiet på et bestemt trin af sin udvikling for det første sammensvejer kapitalismens klassefjender, det revolutionære proletariat, og giver det mulighed for at sønderslå, at sønderbryde den borgerlige ... statsmaskine — stående hær, politi, bureaukrati — at skaffe den ud af verden og erstatte den med en mere demokratisk maskine (men stadigvæk en statsmaskine), der består af de bevæbnede arbejdermasser, der efterhånden forvandles til det samlede folks deltagelse i militsen.«

Og Lenin fortsætter:

»Hér 'slår kvantiteten om i kvalitet': dette trin af demokratiet er knyttet sammen med en sprængning af det borgerlige samfunds rammer, med begyndelsen til dets socialistiske omformning. Når faktisk alle tager del i statens ledelse, så kan kapitalismen ikke holde sig. Omvendt skaber kapitalismens udvikling forudsætningerne for, at virkelig 'alle' kan tage del i statens ledelse. Til disse forudsætninger hører den almindelige skolepligt, der allerede er gennemført i de mest fremskredne lande, endvidere den opgave at 'skole og disciplinere' millioner af arbejdere ved hjælp af det store, komplicerede nationaliserede apparat: postvæsenet, jernbanerne, storbedrifterne, storhandelen, bankvæsenet osv. osv.« (Staten og Revolutionen, s. 105)

Disse Lenins forestillinger om demokratiets udvikling under kapitalismen hænger meget nøje sammen med, at han som udgangspunkt har det synspunkt, at det borgerlige demokrati repræsenterer den fuldmodne udvikling af kapitalismen. Eller som han selv siger det:

»I det kapitalistiske samfund har vi, idet vi forudsætter dets gunstige udvikling, et mere eller mindre fuldstændigt demokrati i den demokratiske republik.«* (Sammesteds, s. 91. Min udh. BS)

Hvad er det for et samfund, Lenin beskriver? Det er et højtudviklet kapitalistisk samfund. Ja, det er endog et så gennemnationaliseret samfund, at vi idag — trekvart århundrede efter Lenin skrev 'Staten og Revolutionen' — ikke kender noget vestkapitalistisk samfund, som svarer til Lenins beskrivelse!

Og dette overordentligt højtudviklede kapitalistiske samfund har

— i følge Lenin — en borgerlig demokratisk overbygning, som arbejderklassen udnytter til at skabe betingelserne for, at den socialistiske revolution indtræffer. Det borgerlige demokrati fungerer som socialismens 'politiske forgård'.

Denne beskrivelse af det borgerlige demokratis funktion som politisk murbrækker for socialismen strider imidlertid imod andre udsagn af Lenin. Han skriver f.eks. — ligeledes i 'Staten og Revolutionen':

»'Rigdommens' almagt er sikrere i den demokratiske republik, fordi denne almagt så ikke er afhængig af en dårlig politisk skal om kapitalismen. Den demokratiske republik er den bedste politiske skal om kapitalismen, der kan tænkes, og derfor bygger kapitalen, efter at den har sat sig i besiddelse af denne bedste skal, sin magt på en så fast og sikker grund, at ingen vekslen hverken af personerne eller partierne i den borgerlige demokratiske republik kan få denne magt til at vakle.« (Sammesteds, s. 16.)

Og Lenin fastslår videre, at borgerskabet piller ved 'skallen' for at holde arbejderne ude. Det laver fiksfakserier med valgloven, så f.eks. de fattige og kvinderne holdes ude. Det laver også indskrænkninger i forsamlingsfriheden, det sidder på dagspressen osv. osv. Nej, siger Lenin, demokratiet er »stadig presset ind i den kapitalistiske udbytnings snævre rammer og er derfor i grunden stadig et demokrati for mindretallet, kun for de besiddende klasser, kun for de rige. ... De moderne lønslaver er takket være den kapitalistiske udbytnings betingelser i den grad kuert af nød og elendighed, at de 'har andet at tænke på' end demokrati og politik, så at befolkningen under begivenhedernes almindelige fredelige gang er udelukket fra at tage del i det offentlige og politiske liv.« (Sammesteds, s. 91-92)

Det kan ikke nægtes, at Lenin er uklar i sin beskrivelse af det borgerlige demokrati. For det kan vel ikke på én og samme tid være den bedste skal om kapitalismen og et redskab, arbejderklassen kan bruge i kampen mod borgerskabets herredømme?

*) Når Lenin her bruger udtrykket 'republik', skyldes det, at der endnu på Lenins tid fandtes monarkier, hvor monarken havde en betydelig personlig indflydelse, som begrænsede parlamenternes magt. Et eksempel herpå er Tyskland 1871-1918. Selv om Danmark idag fortsat er et monarki, må det dog nærmere falde ind under den form for borgerligt demokrati, som Lenin beskriver, eftersom monarken ikke har nogen reel indflydelse.

Lenins uklarhed skyldes, at han ikke sammenfatter sine spredte beskrivelser af det borgerlige demokrati til en teoretisk **helhed**. han nøjes med at **beskrive**, og på sin vis er **begge** beskrivelser rigtige! Det borgerlige demokrati er både den bedste skal om kapitalismen og 'socialismens politiske forgård'.

Hvorfor?

Fordi — som tidligere nævnt — det borgerlige demokratis væsen er modsætningen mellem samfundsmæssiggørelsen af politikken, som kommer til udtryk i det borgerlige demokratis **form**, og borgerskabets reelle, faktiske mindretalsmagt, som er det borgerlige demokratis **indhold**.

Og det er da også karakteristisk, at såfremt klassekampen medfører, at arbejderklassen truer med at udnytte formen til at ændre indholdet, så sætter borgerskabet det borgerlige demokrati ud af kraft. Chile 1973 er et fremragende eksempel herpå.

Eller sagt på en anden måde: På den ene side er det borgerlige demokrati den **bedste** statsform for borgerskabet, fordi det skaber illusioner om, at flertallet har magten, og at der ikke er tale om et mindretals undertrykkelse af flertallet; på den anden side er det borgerlige demokrati samtidig den **mest sårbare** statsform for borgerskabet, fordi arbejderklassen — hvis den begynder at overskride sin egen reformistiske bevidsthed — i så fald vil forvandle »den formelle anerkendelse af ligheden mellem borgerne« til en reel gennem et frontalangreb på det borgerskab, som hidtil har skjult dets undertrykkende magt bag den nævnte 'formelle anerkendelse'.

Denne forståelse for, hvad der er det borgerlige demokratis væsen, har strategisk betydning. Den sætter kampen for demokratiske rettigheder og kampen mod fascistiske forsøg på at afskaffe det borgerlige demokrati ind i det socialistiske perspektiv. Den indebærer, at det borgerlige demokrati er det **bedste udgangspunkt** for den socialistiske revolution. Den gør kampen for demokratiet til en uadskillelig del af kampen for socialismen.

Her overfor kunne så indvendes: Jamen, det borgerlige demokrati er jo også den bedste skal om kapitalens herredømme! Jovist. Men det er jo netop, når skallen, når det formelle ved demokratiet er ved at blive sprængt, at kampen for demokratiet mere og mere forbindes med og bliver en livsvigtig del af kampen for socialismen. For det er jo netop i denne situation, når borgerskabets eget politiske system trues, at borgerskabet sætter ind med forsøg på fascistiske løsninger. Og lykkes dette for borgerskabet, er det et

udtryk for, at arbejderklassen har lidt nederlag. Og lider arbejderklassen nederlag, er den socialistiske revolution blevet skudt ud i fremtiden. Med andre ord: Et nederlag for det borgerlige demokrati er et nederlag for socialismen.

De leninske betragtninger over demokratiets betydning for overgangen til socialismen er imidlertid blevet (mis)brugt til at skabe forestillinger om, at folket kunne få magten, **endnu mens kapitalismen eksisterer**. Lenins skildring af overgangen fra kapitalisme til socialisme er ikke ganske gennemskuelig. Som det ses af citatet siger han f.eks.: »Når faktisk **alle** tager del i statens ledelse, så kan kapitalismen ikke holde.« Indebærer det ikke, strengt fortolket, at '**alle**' får del i statens ledelse, **før** kapitalismen er afskaffet?

Nu er det imidlertid ikke dogmatisk ordkløveri, det handler om. Det korte af det lange er, at den Moskva-orienterede og euro-kommunistiske bevægelse arbejder ud fra en strategi, der siger, at arbejderklassen kan skaffe sig magten gennem en **udvidelse af demokratiet**, dvs. af det borgerlige demokrati som findes. Dette demokrati kan efterhånden gøres til et **reelt demokrati**, et demokrati, der indebærer arbejderklassens kontrol med monopolerne, et antimonopolistisk demokrati.

Det, der er i vejen med denne strategi, er ikke, at den indebærer en kamp for at gøre demokratiet reelt. Nej, fejlen er, at den forestiller sig, at dette kan lade sig gøre i form af en snigende omklamring af monopolborgerskabet, **uden** at det ender med et revolutionært livtag om magten, hvor den revolutionære situation meget vel kan forme sig som en afgørende kamp om, hvorvidt borgerskabet kan slå arbejderklassen ned med fascistiske metoder, **eller arbejderklassen kan erobre magten og etablere proletariats diktatur**.

Chile er atter engang et godt eksempel. Her var man netop vidne til, at arbejderklassen — som Lenin skildrer det — anvendte det borgerlige demokrati til at få del i samfundets ledelse, således forstået, at arbejderklassen begyndte at trække panseret af borgerskabet. Det var det, der fik borgerskabet til at slå igen. Og det tragiske var, at ikke mindst det Moskva-orienterede kommunistiske parti var med til at muliggøre borgerskabets slåen-fra-sig, i og med dette parti direkte vendte sig imod én af de forudsætninger, som Lenin også trækker op: at arbejderklassen i kampen for demokratiet **bevæbner sig og sønderslår den borgerlige statsmaskine**.

Med disse betragtninger over det borgerlige demokratis væsen og historiske rolle er vi nået frem til det borgerlige demokratis revolutionære afløser: **Proletariatets diktatur**.

Vi har i det foregående understreget, at det borgerlige demokrati udgør 'socialismens politiske forgård', i og med dets formelle anerkendelse af ligheden mellem borgerne og af alles lige ret til at bestemme statens forfatning og administration er udtryk for politikens samfundsmæssiggørelse under kapitalismen.

Men eftersom borgerskabet kontrollerer statsapparatet, så længe kapitalismen eksisterer, kan de formelle rammer ikke i praksis og reelt anvendes til at gennemføre den socialistiske omvæltning. Arbejderklassens hårdnakkede forsvar for det borgerlige demokrati vil derfor i den revolutionære situation tage form af en sønderknusning af den borgerlige statsmaskine og dermed af en **ophævelse** af den borgerlige demokratiske statsform.

Er det ikke en selvmodsigelse? Nej, det er det ikke, for borgerskabet vil jo lukke for de muligheder, det borgerlige demokrati giver arbejderklassen i selvsamme øjeblik, arbejderklassen vil fjerne demokratiets borgerlige indhold. Borgerskabets magt vil da træde frem som en nøgen undertrykkelsesmagt, der 'suspenderer' de nu truende demokratiske elementer i den borgerlige stat med henblik på at skabe 'ro og orden'. Skal arbejderklassen derfor nå det mål, den satte sig i forsvaret for de demokratiske rettigheder, må arbejderklassen erobre magten og selv skabe den statsmaskine, som kan give reelt demokrati, dvs. reelt give flertallet magten.

Det yderste resultat af kampen for at forsvare det borgerlige demokrati er således det borgerlige demokratis egen forsvinden. Og det forudsætter igen, at arbejderklassen bevæbner sig og skaber sine egne **alternative** magtorganer, der kan tage magten fra bourgeoisiet og lægge grunden til arbejderklassens eget magtapparat.

I forsvaret af det borgerlige demokrati må arbejderklassen således ikke forfalde til 'legalisme', således som det sker, hvis man følger det antimonopolistiske demokratis strategiske vej. For i det øjeblik man mener, at man kan gøre demokratiet reelt gennem en anvendelse af de parlamentariske og andre former, det borgerlige demokrati gemmer kapitalens statsmagt bag, så står man magtesog våbenløs i det øjeblik, borgerskabet anvender statsmaskinen til at sætte disse former ud af kraft. (Jævnfør igen det chilenske eksempel)*

Skabelsen af alternative magtorganer er således det proletariske diktators kimform. Og med begrebet **proletariatets diktatur** menes — som tidligere nævnt — intet andet end **arbejderklassens statsmagt**, der betyder flertallets herredømme over mindretallet.

c. To former for statsmagt: Rådsmagt og folkedemokrati

Ser man bort fra den kortlivede Pariserkommune i 1871, var det oktoberrevolutionen, der afkastede de første praktiske erfaringer med organiseringen af arbejderklassens magt.

Oktoberrevolutionen gjorde **sovjetmagten** — **rådsmagten**** — til den mønsterorganisationsform, arbejderklassen skulle betjene sig af. Forud for revolutionen var der dannet en række arbejder-, bonde- og soldatersovjetter, som lokalt tog magten fra den borgerlige regerings lokaladministration. Men dannelsen af sovjetterne fik også landspolitisk betydning. For lokalsovjetterne begyndte at sende delegerede til landssovjetkongresser. Og det var en sådan kongres — den 2. alrussiske sovjetkongres —, som i oktober 1917 proklamerede, at den havde overtaget hele magten fra den borgerlige regering, der blev fordrevet.

Den nye proletariske centralmagt udsprang af denne kongres, som valgte en centraleksektivkomité, der skulle være landets øverste myndighed mellem sovjetkongresserne. Desuden valgte den folkekommissærernes råd, der blev landets regering, ansvarlig over for centraleksektivkomitéen.

Som det ses, udgjorde såvel de lokale sovjetter som den alrussiske sovjetkongres en alternativ magt til den siddende borgerlige regering og dennes lokaladministration allerede før revolutionen. Derfor siger man, at umiddelbart forud for oktoberrevolutionen eksisterede der en **dobbeltmagtssituation**.

*) Dette indebærer naturligvis ikke en afstandtagen fra under kapitalismen at bruge alle legale midler og legale institutioner — herunder parlamentariske forsamlinger —, så længe og så vidt det overhovedet er muligt. Der er kun tale om en afvisning af, at disse organer kan blive selve det revolutionære redskab ved overgangen til socialismen.

**) Det russiske ord 'sovjet' betyder simpelthen 'råd'.

Hvori består nu det særlige ved den russiske rådsagt?

For det første er den en klasseagt. Arbejderrådene valgtes af arbejderne. Direktørerne og kapitalejerne havde ingen valgret.

For det andet forener den den lovgivende og udøvende agt, i og med regeringen vælges direkte af sovjetkongressen.*

For det tredje skulle det være således, at vælgerne til sovjetterne når som helst kunne afsætte dem, de havde valgt.

For det fjerde er valgsystemet indirekte. Arbejderne vælger arbejderrådet. Arbejderrådet udpeger delegerede til den alrussiske sovjetkongres. Sovjetkongressen vælger centraleksekutivkomitéen og folkekommissærernes råd. (Dette blev dog ændret ved den første sovjetiske forfatning i 1922. Heri blev det bestemt, at der skulle være direkte valg til sovjetkongresserne, der så igen valgte centraleksekutivkomitéen, der så igen valgte et præsidium, som blev det egentlige regeringsorgan. Denne forfatning holdt til 1936, hvor man indførte et system, der lignede det borgerlige demokrati med direkte valg til et øverste parlament, den øverste sovjet, som så valgte regeringen)

Men lad os holde os til det oprindelige system, som skabtes af selve revolutionen. Det var dette system, der blev forbilledet for de kommunistiske partier, der fulgte oktoberrevolutionens vej. Den ungarske rådsrepublik, der holdt i 133 dage i 1919, er et eksempel herpå. Det store tyske kommunistiske parti sloges ligeledes for et Sovjet-Tyskland. I Kina oprettedes der i de befriede områder fra 1927 til 1934 en sovjetrepublik.

Kampen mod fascismen og etableringen af brede alliancer med socialdemokratierne og antifascistiske borgerlige kræfter under Anden Verdenskrig førte imidlertid til en opgivelse af sovjet-magt-parolen. I stedet begyndte de kommunistiske partier at operere med en ny statsform, den folkedemokratiske stat, som skulle være en stat for overgangsperioden mellem kapitalisme og socialisme.

Tankegangen bag forestillingen om den folkedemokratiske stat var følgende:

*) Modsat f.eks. det system, vi idag har i Danmark, hvor regeringen nok er afhængig af flertallet i den lovgivende agt, Folketinget, men hvor den ikke vælges af dette. Dog betyder den parlamentariske skik, at den ikke kan blive siddende, hvis den har et flertal imod sig, at grænsen mellem den lovgivende og udøvende agt er blevet flydende. — I andre lande, f.eks. i USA, er der en skarpere adskillelse, idet præsidenten vælges direkte og ikke kan afsættes af den lovgivende agt, kongressen.

Under Anden Verdenskrig var kampen mod fascismen og de fleste steder den tyske besættelsesmagt en antifascistisk og demokratisk kamp. Den havde ikke socialismen som målsætning. De kræfter, der befriede deres lande fra fascismen og besættelsesmagten, erobrede magten på et demokratisk, ikke et socialistisk program.

Men eftersom kampen mod fascismen førte til arbejderklassens mobilisering og en nedtur for den kapitalisme, der er fascismens underlag, kan arbejderklassen under det kommunistiske partis ledelse slå for at videreudvikle den antifascistiske fronts demokratiske program med henblik på at forhindre, at kapitalismen når at konsolidere sig efter krigens og befrielseskampens rusken op i samfundet. Arbejderklassen og dens parti kan således udnytte den dynamik, der lå i den antifascistiske kamp, og den kan udnytte det forhold, at det var arbejderklassen og kommunisterne, der gik i spidsen for kampen. Dette fører til, at arbejderklassen og kommunisterne efter fascismens nederlag og den demokratiske fronts magtovertagelse får en nøgleposition. Denne nøgleposition skaber et gunstigt udgangspunkt for at anvende statsmagten til at fremme en socialistisk omformning af samfundet.

Forskellen mellem folkedemokratiet og rådsstaten er således følgende:

Rådsstaten vokser ud af de alternative magtorganer, der skabes i forbindelse med et indre opgør mellem de herskende og de beherskede. Folkedemokratiet opstår som følge af en national, demokratisk samling. Efter denne samlings sejr genoprettes formelt det borgerlige demokrati, som fascisterne har ødelagt. Men netop fordi arbejderklassen har fået en nøgleposition i den front, der genskaber demokratiet, er situationen flydende. For nok er formen borgerlig demokratisk med valg af parlamenter og parlamentarisk regeringsskik, men i magtens centrum befinder sig arbejderklassen og det kommunistiske parti, noget, borgerskabet ikke har kunnet forhindre, fordi det er kommunisterne og arbejderklassen, der har haft ledelsen af den antifascistiske front under krigen, og som efter krigen fortsat er bevæbnet og med til at genoprette statsmagten.

Ved at arbejde for arbejderklassens enhed og ved at anvende indflydelsen over statsmagten til at slå borgerskabets forsøg på at opnå den fulde kontrol over statsmagten tilbage, vil det være muligt at rense det borgerlige element ud af statsmagten. Dette kan ske ved, at arbejderklassen på én og samme tid isolerer borgerskabet politisk uden for og inden for statsapparatet og

anvender indflydelsen over statsapparatet til at lægge grunden til socialismen gennem nationaliseringer og ophævelse af den private ejendomsret inden for landbruget.

Det er således ikke 'al magt til sovjetterne'-alt-eller-intet-parolen, som baner vejen for proletariatets diktatur, men arbejderklassens ledelse af den brede kamp for demokratiet. Og folkedemokratiet bliver derfor kun en overgangsstat til socialismen, såfremt det lykkes at beholde denne ledelse efter befrielsen i stadig kamp mod borgerskabets forsøg på at trænge arbejderklassen tilbage.

Folkedemokratiet repræsenterer således en **dobbeltmagtssituation inden for statsmagtens egne rammer**, hvor sovjetmagten ved oktoberrevolutionen repræsenterede en **alternativ statsmagt ved siden af den borgerlige statsmagt**.

Vi skal ikke hér diskutere, om teorien om folkedemokratiet svarede til den praksis, der udmøntedes i de lande, der efter Anden Verdenskrig kaldte sig folkedemokratiske. Vi fremdrager udelukkende teorien, fordi den dels er et alternativ til rådsstrategien og dels er en statsform, der muligvis kan forbindes med rådsstatsformen.

d. Kan man bruge den borgerlige demokratiske statsform?

Med redegørelsen for de to statsformer, som teoretisk er blevet udviklet i forbindelse med erklærede forsøg på at indføre socialismen, er vi nået frem til at skulle relatere denne diskussion om overbygningsformer til den økonomiske basis, overbygningen skal fungere i forhold til.

Lad os i den forbindelse rekapitulere følgende:

Arbejderklassen skal efter magtovertagelsen bruge statsmagten til

dels at administrere en knaphedsøkonomi,

dels at omforme kapitalistiske produktionsforhold til kommunistiske gennem en stadig og langvarig proces,

dels at sikre denne proces gennem en fortsættelse af klassekampen, for det er denne kamp, som fører frem mod kommunismen og forhindrer kapitalismens genrejsning,

dels at løse modsætningen mellem enkeltinteresserne og helhedens interesse (økonomisk mellem 'forbrug' og 'opsparing').

Og lad os videre rekapitulere:

Arbejderklassen mangler økonomisk erfaring, for den har ikke tidligere haft kontrollen over samfundsøkonomien eller endstige dele af den.

Og arbejderklassen er af historien 'udpeget' til at være den første klasse nogensinde, som skal anvende den politiske magt til at lede udviklingen ud fra en bevidst indsigt i de økonomiske love, og ud fra bevidste beslutninger om, hvad der skal være målet ikke alene for den økonomiske udvikling, men for samfundets udvikling som helhed, hvor det er flertallets og efterhånden alles interesse, der skal tilgodeses, og ikke et mindretals.

I forbindelse med redegørelsen for det borgerlige demokratis væsen fastslog vi, at det borgerlige demokrati er udtryk for politikens samfundsmæssiggørelse, og at det derfor måtte opfattes som 'socialismens politiske forgård'.

Ud fra denne definition kunne man forledes til følgende konklusion:

Det borgerlige demokratis **indhold** er borgerskabets undertrykkelsesmagt. Hvis man nu fjerner dette indhold, kan man så ikke blot bruge det borgerlige demokratis **form** som overbygning for det nye socialistiske indhold? For med arbejderklassens magtovertagelse bliver demokratiet jo reelt, så vil det borgerlige demokratis »**formelle** anerkendelse af ligheden mellem borgerne, alles lige ret til at bestemme statens forfatning og administration« — med Lenins ord — blive forvandlet til det proletariske demokratis **reelle** lighed og lige ret.

Denne ligefor liggende logiske slutning duer imidlertid ikke, netop fordi 'opgaverne' for den proletariske statsmagt er kvalitativt forskellige fra den borgerlige statsmagts.

Stikordene til forskellen er: **Aktivt demokrati kontra passivt**. Under kapitalismen har vi rigtigt nok at gøre med anerkendelsen af den **formelle** lighed og lige ret, men når vi siger, at den er formel, skyldes det ikke blot, at det er profitjagten, der i sidste ende driver værket, og at borgerskabet sidder på produktionsmidlerne, hvorved arbejderne i praksis er udelukket fra at regere samfundsøkonomien. Nej, det **formelle** ved det borgerlige demokrati er naturligvis ikke adskilt fra indholdet. Det er rigtigt, at f.eks. den almindelige valgret i formen er udtryk for anerkendelsen af alles lige ret og dermed af flertallets bestemmelsesret, men under kapitalismen præges den **måde**, hvorpå den almindelige valgret fungerer, af, at samfundet er kapitalistisk.

Eller sagt på en anden måde: Politikken samfundsmæssiggørelse sker under kapitalismen på kapitalismens præmisser. Dette kan bedst belyses ved en analyse af det borgerlige demokratis 'flagskib': den almindelige valgret.

Ved folketingsvalg sker der tilsyneladende det, at folket vælger sin egen lovgivende forsamling, som regeringen så igen er afhængig af. Det er folket, der styrer! Skyder man sig imidlertid lidt nærmere ind på, hvordan et folketingsvalg reelt fungerer, vil man opdage, at selve valghandlingen ikke er resultatet af en reel beslutningsproces. Valget er nogle millioner enkeltindviders individuelle — private og personlige — valg mellem nogle kandidater, som tilbyder sig. Det er kandidaterne, der skal overbevise hver enkelt vælger om, at netop han eller hun vil varetage den enkelte vælgers interesser. Det er ikke vælgerne, som indbyrdes diskuterer, hvem de vil have til at repræsentere sig. Opstillingen af kandidaterne er adskilt fra selve valghandlingen. Den sker i partierne/vælgerforeningerne. Og man kan ikke løbe fra denne adskillelse ved at sige, at så kan vælgerne jo bare gå ind i en vælgerforening, for diskussionerne i partierne og vælgerforeningerne har partiernes og vælgerforeningernes egen politiske placering og position som udgangspunkt og ikke de samlede spørgsmål, som vælgerne tager stilling til på valgdagen.

Det borgerlige demokrati er således et passivt og passiverende politisk system, som genspejler den individualisering af forbruget, som vi tidligere har omtalt som værende karakteristisk for kapitalismen. Politikken individualiseres. Den bliver en vare, der skal sælges som alle andre varer. Vælgeren køber med mellemrum et politisk produkt. Og ligesom kapitalisterne konkurrerer om de yderste markedsandele ved f.eks. særlige reklametricks for at få solgt varer, der er truet af konkurrencen på markedet, på samme måde konkurrerer politikerne om marginalvælgerne, der udgør de yderste andele af det politiske marked. Og det fører politisk til, at der ved hvert valg optræder en række politiske marginalprodukter, som opreklameres langt over den værdi, de har. F.eks. Glistrups nul-propaganda, Erhard Jacobsens svindelnumre mv. Og valgenes passive og passiverende karakter forstærkes af de moderne medier, hvor tilskuerholdningen til valgene går over i underholdningsgenren. Hvem ser smartest ud? Hvem snakker bedst for sig, uanset hvad de siger? Eksempler herpå bliver flere og flere: Henning Christoffersen er 'for tør', de kristelige er 'for salvelsesfulde', Erik Sigsgaard ser så rar ud, mv. mv. Sælgerne af politik skal ikke blot sælge varen; de skal også sælge sig selv!

Et sådant politisk system er ubrugeligt i et socialistisk samfund, netop fordi arbejderklassen skal lede samfundet gennem en bevidst indsigt og styring med henblik på at nå et bestemt mål, kommunismen. Det politiske system er ikke længere en skal omkring en produktionsmåde, der i sidste instans fungerer ud fra 'blinde' markedøkonomiske kræfter, og hvor den politiske magts opgave består i at trække i bremsen i stedet for at fungere som lokomotiv.

Skal socialismen fungere, må den have en overbygning, der svarer til det forhold, at det ikke længere er blinde økonomiske kræfter, der dominerer menneskene, men at det er menneskene, der dominerer, behersker og styrer de økonomiske kræfter. Den politiske beslutningsproces er ikke længere et vedhæng, men selve forudsætningen for, at samfundet overhovedet består og udvikles.

Dette kræver et politisk system, der ikke blot formelt giver arbejderklassen adgang til magten, men som rent faktisk bliver et redskab for denne magt.

Det borgerlige demokrati med dets almindelige valgret er således nok 'socialismens politiske forgård', fordi det er udtryk for politikens samfundsmæssiggørelse gennem den formelle anerkendelse af alles lige adgang til at styre samfundet, men samfundsmæssiggørelsen bliver først omsat til samfundets reelle styring af samfundet selv i det øjeblik, der skabes et politisk system, som udtrykker flertallets magt og ikke blot bejler til dets passive gunst.

e. Klasser og klassekamp under socialismen

Vi har tidligere skildret to statsmagtsformer, som har været afprøvet i samfund, der — i hvert fald i deres egen selvforståelse — slog ind på socialismens vej: Rådsdemokratiet og folkedemokratiet.

Erfaringerne fra den 'virkeliggjorte socialisme's lande har imidlertid været dystre. Uanset om udgangspunktet var rådsdemokratiet eller folkedemokratiet, mistede arbejderklassen kortere eller længere tid efter revolutionen den politiske magt. De demokratiske beslutningskanaler, de råds- og folkedemokratiske stater opbyggede, tørrede ud. Ytringsfriheden, der er forudsætningen for de diskussioner, der fører til beslutninger, blev knægtet.

De lokale decentrale organer blev ikke grundlaget for centralmagten; tværtimod blev de viljesløse redskaber for centralmagten.

Ofte er denne udvikling, der først satte sig igennem i Sovjetunionen — for alvor med den stalinske politik —, blevet forklaret som **resultatet af manglende demokrati**. (Eller som resultatet af det kommunistiske partis store indflydelse og monopolisering af magten; i så fald skydes skylden for den gale udvikling også på manglende partidemokrati) (Men om partiets rolle senere; se s. 100 f)

En sådan årsagsforklaring er imidlertid en ringslutning. Den siger nemlig intet andet, end at demokratiet forsvandt, fordi der ikke var demokrati.

Det er klart, at det ikke er ligegyldigt, hvilken struktur, det politiske system har. Findes der f.eks. ingen organer, der kan vælges af arbejderne, ja, så er mulighederne for at opnå indflydelse mildest talt begrænsede.

Men denne konstatering kan ikke føre til den konklusion, at så kan man forhindre demokratiets udryddelse ved at skabe den bedst mulige struktur til kanalisering af arbejderklassens magt.

Netop i relation til udviklingen i den 'virkeliggjorte socialisme's lande har der været en tendens til at mene, at f.eks. rådsstrukturen sikrede, at arbejderklassen havde magten. Arbejderrådene i centrum. Så kunne ingen eller intet fravriste arbejderklassen magten.

Spørgsmålet om, hvorvidt arbejderklassen kan bruge en given struktur, hænger imidlertid i sidste ende ikke sammen med, om strukturen er brugbar eller ej for arbejderklassen. Strukturen kan være nok så brugbar, der kan findes oceaner af arbejderråd på alle niveauer — alligevel kan den situation indtræffe, at disse arbejderråd i stedet for at være arbejderklassens magtorganer bliver magtorganer, der anvendes mod arbejderklassen.

Når det er gået så galt som det er gået i den 'virkeliggjorte socialisme's lande, skyldes det da heller ikke, at man ikke har haft en formel struktur, der kunne befordre arbejderklassens vilje. Der findes de smukkeste strukturer, der angiveligt har denne funktion.

Men hvad er da årsagen til, at arbejderklassen mister magten? At demokratiet udhules og tilintetgøres?

Årsagen skal søges i selve den modsætning, som udgør socialismens væsen, nemlig modsætningen mellem kapitalisme og kommunisme. (Jvf. herom ovenfor, s. 51 f.) Denne modsætnings

politiske udtryk er fortsættelsen af klassekampen under socialismen.

Eller sagt på en anden måde: Arbejderklassen erobrer magten gennem den socialistiske revolution, men dermed er magtspørgsmålet ikke afgjort. Arbejderklassen kan kun beholde magten, hvis den hver time på dagen slås for at beholde den og yderligere konsolidere den.

Dette er naturligvis en abstrakt og meget almen konstatering. Men før vi belyser den konkret og bl.a. sætter den i relation til vilkårene i et socialistisk samfund, der har statsmonopolkapitalismen som 'forgård', er det nødvendigt at uddybe, hvad der menes, når vi siger, at klassekampen fortsætter under socialismen.

Det traditionelle synspunkt, som pudsigt nok forener den Moskva-tro kommunistiske bevægelse og vor tids rådssocialistiske strømninger, er, at med opbygningen af socialismen forsvinder klasserne. Den stalinske forfatning af 1936 tog officielt dette udgangspunkt. Hvad der var tilbage af klassekamp, blev henført til den omgivende imperialistiske verdens infiltration og — i et vist mål — til modsætningen mellem de nye socialistiske idéer og gamle vaner og borgerlig tænkning i hovedet på folk.

Dette synspunkt deles af rådssocialisterne. For klasserne forsvinder jo, i og med kapitalisterne fratages deres ejendomsret. Det kan i en periode være nødvendigt at bekæmpe de gamle klassers politiske forsøg på come back og bekæmpe deres ideologiske indflydelse; men som materielt eksisterende klasser er udbytteerne forsvundet. Og eftersom produktionsmidlerne nu er samfundsejede, så findes der ikke længere et materielt grundlag for eksistensen af en udbytende klasse. Derfor er det i følge rådssocialisterne nonsens at tale om klassekampens fortsættelse i det socialistiske samfund.

Såvel de Moskva-orienterede partier som rådssocialisterne begår imidlertid den fejltagelse, at de ser bort fra, hvad der er det socialistiske samfunds væsen: at det er et overgangssamfund fra kapitalismen til kommunismen, at socialismen er et knapheds-samfund, at behovene er større end de muligheder, der findes for at tilfredsstille disse behov, at der som følge heraf finder en uafbrudt kamp sted omkring merproduktet og overhovedet omkring produktets fordeling, og at denne kamp hænger nøje sammen med modsætningen mellem enkeltinteresserne og helhedens interesse.

Netop på grund af disse karakteristika ved det socialistiske

samfund eksisterer der til stadighed et objektivt grundlag for en spontan udskillelse af et nyt borgerskab, der skaffer sig kontrollen over produktionsmidler(ne), og som køber arbejdskraft til at arbejde for sig med udbytningens genrejsning til følge.

Men — kan man indvende —, én ting er at snakke om, at der findes et **grundlag** for udskillelsen af et nyt borgerskab, en anden ting er at sige, at der bestandigt eksisterer klasser, der fører kamp mod hinanden, at der f.eks. rent faktisk findes et **borgerskab** under socialismen.

Lad os til belysning af dette problem tage vort udgangspunkt i Lenins præcise definition af, hvad 'klasser' er:

»Klasser, det er menneskegrupper, af hvilke den ene kan tilegne sig den andens arbejde i kraft af deres placering i den givne økonomiske samfundsstruktur.« (Lenin: Udv. værker, bd. 10, s. 244)

Betragter vi nu det socialistiske samfund, er arbejderklassen ikke en menneskegruppe, der tilegner sig andres arbejde, der udbytter andre. Der er heller ikke nogen, som udbytter arbejderklassen. Altså er klasserne, således som de defineres af Lenin, forsvundet!

En sådan beskrivelse af klasseforholdene under socialismen går imidlertid ud fra en statisk tilstand, et statisk samfund, og ikke et samfund, der til stadighed skabes gennem en **proces**. Netop fordi socialismen kun eksisterer, såfremt den kommunistiske side bestandigt overvinder den kapitalistiske, vil der hele tiden **spontant** opstå udbytningssituationer, kapitalistiske relationer.

Sætter man denne forståelse af socialismen i relation til klassebegrebet, kan man udtrykke det således: Modsætningen mellem kommunismen og kapitalismen er klassemæssigt en modsætning mellem klassesamfundet og det klasseløse samfund. Det er først med kommunismen, at arbejderklassen ophører med at være en klasse. Først da ophører kampen for at sikre sig den fulde kontrol over og udnyttelse af det samlede samfundsmæssige produkt. I det socialistiske overgangssamfund har klassekampen således til opgave at sikre, at arbejderklassen fører samfundet frem til kommunismen, frem til arbejderklassens ophævelse af klassemodsætningerne, frem til klassekampens endegyldige ophævelse af klassekampen.

Nu er det imidlertid arbejderklassen, der har magten i det socialistiske samfund. Men den har kun magten, så længe den bruger denne magt til at forhindre, at de spontane kapitalistiske tendenser slår så kraftigt igennem, at dette gennemslag kommer til

udtryk i borgerskabets erobring af magten. Indtil dette ulykkeligvis måtte ske, er borgerskabet ikke konstitueret som en samlet klasse, der tilegner sig en anden classes arbejde.

Men betyder det så, at man ikke kan tale om eksistensen af et borgerskab, før denne konstituering som samlet klasse finder sted? Lad os undersøge dette via et eksempel:

I et feudalt samfund findes der en eller to tekstilfabrikker — og der findes kun de to. Længere er udviklingen ikke kommet. Tekstilfabrikkens ejere køber arbejdskraft på markedet. De udbytter tekstilarbejderne. Udbytningsforholdet er kapitalistisk.

Tilhører disse fabrikanter — i dette tilfælde måske kun to i alt — ikke borgerskabet? Det gør de naturligvis, for det kan ikke være antallet af borgere, der er bestemmende for, om man kan tale om et borgerskab. Så skulle der f.eks. heller ikke være kapitalisme i en olielilleputstat, hvor eksempelvis den lokale sheik alene ejer samtlige produktionsmidler i den lille stat. Hér består 'menneskegruppen' jo kun af én mand!

Klassedefinitionens udgangspunkt må således være den kvalitative bestemmelse af menneskers forhold til produktionsmidlerne. Det indebærer naturligvis ikke, at kvantiteten er ligegyldig, eftersom den kan være afgørende for, om klassen formår at opnå en så stærk position, at den kan tage del i klassekampsspillet om magten. Men kvantiteten behøver ikke være afgørende, for de økonomiske og politiske forhold kan i givne historiske situationer i den grad begunstige selv en talmæssigt uhyre lille klasse i kampen om magten. Det beskedne danske borgerskabs magtovertagelse omkring 1848 er et godt eksempel herpå, idet det skaffede sig magten via en bred alliance.

Og dermed er vi faktisk tilbage til problemet 'borgerskabet under socialismen'. Under socialismen er den private ejendomsret til produktionsmidlerne afskaffet. Vejen til at få andel i merproduktet på andres bekostning går således ikke gennem oprettelsen af privatejede virksomheder. Den går gennem den politiske magt. Og den går netop via den politiske magt, fordi det er den politiske magt, som overhovedet er forudsætningen for økonomiens udvikling. Dette betyder igen, at såfremt den politiske magt af den ene eller den anden grund er uhyre centraliseret, vil selv en lille klike være i stand til at optræde som borgerskab gennem beherskelse af den politiske magt, der igen er ensbetydende med dispositonsret over produktionsmidlerne.

Det karakteristiske ved borgerskabets stadige spontane

nykonstituering under socialismen er da også, at denne finder sted i — om man kan sige det således — 'magtens korridorer'.

Men borgerskabets optræden på centralt plan bliver styrket via tråde udad og nedad — til virksomhedsledere, lokale folk i det lokale statsapparat osv. Og borgerskabet kan yderligere konsolidere sig, såfremt det formår at alliere sig med dele af arbejderklassen, som gennem en sådan alliance ser deres snit til at hæve deres sociale status. Åndsarbejdere, teknokrater, ja, endog særligt forkælede industriarbejdere kan fungere som en arbejder-aristokratisk alliancepartner.

f. Socialismen og lønspørgsmålet

Som det ses, er den stadige spontane nykonstituering af borgerskabet under socialismen nært forbundet med de objektive modsætninger, der findes under socialismen, og som økonomisk slår igennem i form af økonomisk ulighed og en stadig kamp om merproduktet.

Derved er vi midt inde i lønspørgsmålet under socialismen, for det er via en **forøget lønindtjening**, at der bestandigt genrejses udbytningsmekanismer, eftersom det jo ikke længere er muligt at skaffe sig profit via den privatkapitalistiske vej, f.eks. ved hjælp af aktier o.lign.

Under socialismen eksisterer der fortsat lønforskelle. Disse lønforskelle er udtryk for, at værdiloven fortsat eksisterer. (**Om værdiloven og socialismen**, se ovenfor s. 55 f) Der betales en **pris** for arbejdskraften. Denne pris afgøres **grundlæggende** set af arbejdskraftens værdi, omkring hvilken prisen svinger. Værdien bestemmes **dels** af arbejdskraftens kvalifikationer og **dels** af arbejdskraftens evne til at sælge sig så dyrt som muligt. (Kan arbejderne igennem en længere periode tvinge reallønnen i vejret, vil reproduktionsomkostningerne komme op på et nyt niveau, for så vil arbejderne være 'vænnet til' en højere pris på arbejdskraften).

Lad os imidlertid i første omgang se på lønforskellene. Kilden til disse forskelle er altså forskelle i arbejdskraftens værdi, men størrelsen af forskellene hænger derudover sammen med, om f.eks. enkelte grupper af arbejdere formår at tilkæmpe sig en højere løn.

Nu kan man sige, at under socialismen skal alle bare have det samme i løn. Færdigt arbejde! Men dermed lader man hånt om

enhver økonomisk og historisk lovmæssighed. For det første er der også under socialismen forskel på værdien af en gadefejers og en specialuddannet maskinarbejders arbejdskraft. For det andet arves forskellen mellem de to's levefod, mellem de to's arbejdskrafts reproduktionsomkostninger, fra kapitalismen og kan ikke udryddes fra den ene dag til den anden. For det tredje er lønstørrelsen med til at fordele arbejdskraften; får man det samme for alt arbejde, uanset uddannelsesmæssige forskelligheder, vil motivationen for at lade sig uddanne forsvinde. (Kun utopister kan forestille sig, at det materielle incitament med ét forsvinder op i den blå luft).

Det er klart, at eftersom det strategiske mål er kommunismen, hvor 'enhver yder efter evne og modtager efter behov', så er det den langsigtede opgave at formindske lønforskellene. Denne formindskelse kan ske ved hjælp af forskellige sideløbende foranstaltninger: Man kan hæve de lavtlønnedes løn uden at hæve de højtlønnedes; man kan udvide de kollektive gratisydelse; man kan føre en selektiv prispolitik osv.

Men for vores diskussion om klasserne og klassekampens fortsættelse under socialismen er det den faktiske eksistens af lønforskel, som det er væsentligt at slå fast. For det er dem, som bestandigt avler udbytningsrelationer. Den socialistiske økonomi er ikke en eller anden superøkonomisk mekanisme, der med sikkerhed foretager den nøjagtige fordeling af det forefindende produkt. Den socialistiske økonomi skabes af mennesker, af mennesker, der også har personlige interesser, som de søger at tilgodesee. Den socialistiske økonomi præges derfor uundgåeligt af modsætningen mellem enkeltinteresserne og helhedens interesse, og fordelingen sker igennem stadige løsninger (på godt og ondt) af denne modsætning.

I forbindelse med denne modsætnings løsning vil enkeltinteresserne i nogle situationer trænge helhedens interesse tilbage, i andre vil helheden dominere, i atter andre vil der blive lagt så kraftigt vægt på helheden, at rimelige enkeltinteresser trædes under fode. (Det er dette sidste, der sker i forbindelse med radikalistisk hastværk).

Men hvordan vil enkeltinteressernes gennemslag på bekostning af helheden komme til udtryk økonomisk? Jo, den vil komme til udtryk ved, at enkeltpersoner eller grupper skaffer sig en løn, der ligger så betydeligt over deres arbejdskrafts værdi, at de reelt tilegner sig en del af det merprodukt, arbejderklassen kollektivt har skabt.

Nu er det klart, at det ikke er ethvert gennemslag af enkelt-interesser, som fører til udbytningens opståen. Arbejderne inden for en branche eller på en enkelt fabrik kan måske bevilge sig selv lønforhøjelse, men det løntillæg, de derved opnår, kan være et resultat af en øget arbejdsindsats, ja, overhovedet af en samlet vækst i det samfundsmæssige produkt. Og så er der naturligvis ikke tale om, at løntillægget repræsenterer en udbytning af andre arbejdere.

I praksis kan det således være uhyre vanskeligt at regne nøjagtigt ud, hvornår en lønforøgelse betyder, at der er opstået eller er ved at opstå en udbytningsrelation, og hvornår den blot betyder, at det samlede produkt, der tilfalder arbejderklassen, er blevet større, ikke mindst fordi hele forholdet mellem, hvad der kan gå til aflønning af arbejdskraften, og hvad der må indgå som opsparing til re- og nyinvesteringer, er uhyre kompliceret og flydende.

Men selv om det er så at sige umuligt at sætte tal på grænsen mellem udbytning og ikke-udbytning, er det en kendsgerning, at en forøgelse af enkelte personers eller enkelte gruppers løn på et eller andet tidspunkt slår over til at blive en udbytningsrelation. (Under kapitalismen har man det tilsvarende problem omkring en nøjagtig empirisk konstatering af, hvor grænsen går, når det drejer sig om, hvor stor en andel af en høj løn, der reelt hidrører fra den af arbejderne skabte merværdi)

Under socialismen får vanskeligheden ved at sætte grænsen imidlertid en overordentlig stor betydning. I princippet er alle lønarbejdere, og de, der opnår en position som udbyttere, skjuler netop deres udbytningsposition bag lønformen. Og eftersom det først og fremmest vil være folk, der skaffer sig denne position gennem udnyttelsen af politisk indflydelse, vil de tilmed ofte være i stand til at besmykke deres vundne privilegerede stilling med ideologisk fernis: Stort ansvar må betyde høj løn. Hvortil kommer det ikke uvæsentlige forhold, at de — netop fordi de har politisk magt — er i stand til at tildele sig selv privilegier, som ikke nødvendigvis kommer til udtryk i rede penge. Hér tænkes på gratis bil med chauffør, gratis middage i repræsentativ forklædning, større og bedre boliger, adgang til særlige butikker mv.*

Allerede Lenin kredsede om de muligheder for at skaffe sig privilegier, som den politiske magt førte med sig. I forbindelse med sin skildring af det kvalitativt nye ved den socialistiske statsmagt skriver han:

»Særlig bemærkelsesværdig ... er en af Kommunens (dvs.

Pariserkommunens) forholdsregler, som Marx har fremhævet: Afskaffelsen af enhver art af repræsentationsudgifter, af alle embedsmændenes finansielle privilegier, reduceringen af lønnen for alle ledende folk i staten til 'arbejderlønnen's niveau. Netop her udtrykkes klare **omsvinget** — fra det borgerlige demokrati til det proletariske demokrati, fra undertrykkelsesdemokratiet til de undertrykte klassers demokrati, fra en stat, der er en 'særlig magt' til underkuelse af en bestemt klasse, til undertrykkernes underkuelse ved hjælp af folkeflertallets, arbejderne og bøndernes, **almene magt.**« (Staten og Revolutionen, s. 46)

Denne fremhævelse af erfaringen fra Pariserkommunen forbinder Lenin imidlertid med et syn på statsmagtens opgaver under socialismen, som grænser til det utopiske. Han skriver om baggrunden for, at 'arbejderløn'princippet kan gennemføres:

»Den kapitalistiske kultur har **skabt** storproduktion, fabrikker jernbaner, post, telefon osv., og på denne basis er størstedelen af den gamle 'statsmagt's funktioner blevet så forenklet og kan reduceres til så simple arbejder som registrering, bogføring og kontrol, at disse funktioner fuldtud kan magtes af alle, der kan læse og skrive, at disse funktioner fuldt ud kan varetages for almindelig 'arbejderløn', og at man kan (og skal) berøve dem ethvert skær af noget privilegeret.« (Sammesteds, s. 47)

Så enkelt er det næppe at administrere og lede et højtudviklet og kompliceret socialistisk samfund — og det måtte Lenin da også selv erkende, da bolsjevikerne kort efter fik regeringsansvar.

Men selv om Lenins forestillinger om den socialistiske stats 'enkelhed' ikke slår til, så er hans tanker om, at statens funktionærer skal leve for en arbejdergennemsnitsløn, fortsat værd at følge. Følger man dette princip, kommer man givetvis ud for, at statens funktionærer og ledere bliver betalt under deres arbejdskrafts værdi. Ledelsen og administrationen af et socialistisk samfund vil faktisk være nødt til at anvende en højt uddannet arbejdskraft. Men netop fordi det er nødvendigt at forhindre udskillelsen af et privilegeret lag, af et nyt borgerskab, i magtens

*) Som et kuriosum kan det nævnes, at det albanske partis leder, Enver Hoxha, på et tidspunkt blev berømmet for at gå i spidsen for en mindske af lønkløften; han havde selv sat sin egen løn ned. Men der meldtes intet om, at han flyttede fra sin villa til en toværelses lejlighed, at han ophørte med at spise luksusmiddage i repræsentative sammenhænge eller holdt op med at lade sig transportere i en super-Mercedes.

centrum, er det særligt vigtigt, at statsfunktionærernes lønninger og levevilkår fastsættes **politisk**, dvs. uden hensyntagen til, om deres lønninger burde være højere 'ud fra' værdiloven.

Alle erfaringer fra den 'virkeliggjorte socialisme's lande viser, at den **centrale statsmagt** netop er borgerskabets **centrale** rugeplads, når det drejer sig om at rage økonomiske fordele til sig for derigennem at skabe grundlaget for at forvandle socialismen til statskapitalisme. Den centrale statsmagt er således nøgleleddet i kampen mellem borgerskabet og arbejderklassen under socialismen. Arbejderklassens statsmagt 'indeholder' således latent sin egen negation, sin egen forvandling til at blive borgerskabets statsmagt, såfremt den kommunistiske strategi lider nederlag. Derved genspejler socialismens overbygning modsætningen i basis, nemlig modsætningen mellem kapitalismen og kommunismen, som er socialismens væsen.

At sikre sig imod, at statstopfolkene skaber sig et materielt grundlag, der forvandler dem til bourgeois'er, må — ikke mindst på baggrund af hidtil bitre erfaringer — være én af de helt centrale opgaver for arbejderklassen i kampen for kommunismen.

g. Klassemagt og demokrati under socialismen

Lad os nu forbinde denne diskussion af, hvordan arbejderklassen kan miste magten under socialismen, med diskussionen om det socialistiske demokrati.

Konklusionen på denne forbinden de to spørgsmål må uundgåeligt være følgende: Arbejderklassen mister ikke magten, fordi demokratiet udryddes; nej, arbejderklassen mister demokratiet, fordi den mister magten. Har arbejderklassen magten, eksisterer demokratiet jo også. For arbejderklassen kan kun udøve magten som samfundets flertal, såfremt den gør det ved hjælp af den styringsmetode, som alene kan udtrykke flertallets vilje, nemlig den demokratiske. Derfor må det være et mindretals forvandling af de demokratiske magtorganer til undertrykkelsesorganer over flertallet, som fører til demokratiets forsvinden. Og forudsætningen for, at dette kan ske, er, at dette mindretal på **forhånd** har erobret magtapparatet og sat dets demokratiske funktioner ud af kraft.

Eller sagt på en anden måde: Sålænge arbejderklassen har magten, må den anvende denne magt, anvende sit demokrati, til at **forhindre**, at et borgerskab udkrystalliseres, som kan tilkuppe sig magten. Ingen **struktur** kan forhindre et sådant kup. Det er den **politik**, der slår igennem og **udføres** af strukturen, som afgør magtspørgsmålet — og dermed afgør, om demokratiet bevares eller ikke. Bruger arbejderklassen f.eks. sine magtorganer til at sikre, at statens ledere kun får 'arbejdergennemsnitsløn', til at slå hårdt ned på enkeltpersoners eller grupperes forsøg på at skaffe sig privilegier, så har arbejderklassen anvendt demokratiet som et klassekampsredskab i kampen for at sikre socialismens konsolidering og videreudvikling i det kommunistiske perspektiv — og **derigennem** har den styrket og konsolideret demokratiet.

Konklusionen på denne redegørelse for forholdet mellem stat og demokrati er udtrykt ret så præcist af Lenin på denne måde:

»Demokratiet vil sige en stat, der anerkender mindretallets indordning under flertallet, dvs. en organisation, ved hjælp af hvilken den ene klasse, den ene del af befolkningen systematisk anvender tvang mod den anden.« (*Staten og Revolutionen*, s. 87)

Denne definition understreger det fundamentale ved spørgsmålet omkring forholdet mellem stat og demokrati: at demokratiet er uløseligt knyttet til statens klasseindhold. Og dette betyder igen, at jo nærmere arbejderklassen bringer socialismen til kommunismen, desto nærmere kommer man til statens **bortdøen** og dermed også til **demokratiets bortdøen**.

Først da er det **politiske** mål for klassekampen endegyldigt nået af arbejderklassen.

h. Den demokratiske centralisme som socialismens ledelsesmetode

Men den tid, den glæde. Lad os vende tilbage til problemerne under socialismen.

Ved i analysen at forbinde klassestat, klassekamp og demokrati med hinanden har vi betonet, at flertallet mister magten, i det øjeblik et borgerskab tager magten fra flertallet og dermed afskaffer demokratiet.

Det sovjetiske eksempel viser dette: De borgerlige elementer som konsoliderede deres magt i 1930'erne, afskaffede ikke demokratiet,

fordi de subjektivt var anti-demokrater. De kunne simpelthen ikke være demokrater, hvis de skulle varetage deres interesser. Derfor afskaffede de demokratiet ved hjælp af det magtapparat, som de havde fået magten over via demokratiet. Ellers kunne de ikke sikre sig som et politisk og økonomisk nyt herskende privilegeret mindretal.

Om demokratiet, dvs. flertallets herredømme, eksisterer eller ikke, er således et klassekampsspørgsmål. Dette skal imidlertid ikke forstås derhen, at strukturen er et ligegyldigt underordnet spørgsmål. Statsmagtens **organisering** kan nemlig fremme eller hæmme flertallets muligheder for at udøve magten.

Men en diskussion om den mest velegnede struktur må tage sit udgangspunkt i, hvad det er for opgaver, arbejderklassen skal løse efter revolutionen.

Vi har i det foregående vist, at det er klassekampen, der er drivkraften under socialismen. Strukturen må derfor være således indrettet, at den i videst muligt omfang kan bruges af arbejderklassen i dennes kamp **mod kapitalismen for kommunismen**.

Men hvilke udtryk får denne klassekamp? Hvordan fremtræder den konkret?

Besvarelsen af dette spørgsmål giver også anvisningen på, hvilken struktur, som på én og samme tid er nødvendig og derfor bedst egnet til at varetage arbejderklassens interesser.

Økonomisk kommer klassekampen mellem arbejderklassen og det spontant frempihlende borgerskab til udtryk i kampen om kontrollen over det samfundsmæssige produkt; i praksis indebærer dette, at arbejderklassen må betjene sig af en struktur, som gør det muligt at sikre den **centrale** ledelse af den økonomiske udvikling ud fra helhedens interesse.

Politisk kommer klassekampen til udtryk i en stadig kamp om magten mellem borgerskabet og arbejderklassen; i praksis indebærer dette, at arbejderklassen først og fremmest må sikre sig, at det **centrale** statsapparat, som udgør beslutningscentret for både økonomien og politikken, forbliver på dens hænder.

Den strukturelle konklusion på disse betragtninger må uundgåeligt være følgende:

Eftersom det er arbejderklassens opgave at lede samfundet **ud fra** helhedens overordnede interesse, **samtidig med** at arbejderklassen jo i praksis består af konkrete enkeltindivider, der er 'spredt' ud over samfundet, må arbejderklassen sikre en statslig struktur, som er **demokratisk centralistisk**.

Denne konklusion vil sikkert få det til at løbe koldt ned ad ryggen på mange, som i diskussionen om demokratiet har isoleret demokrati-spørgsmålet fra de opgaver, arbejderklassen skulle og skal løse. Den demokratiske centralisme betragtes af mange som værende selve 'ondets rod', når de skal forklare, hvorfor det er gået galt i Sovjetunionen og Østeuropa.

Det er derfor nødvendigt at komme med en mere indgående redegørelse for, hvad der forstås ved demokratisk centralisme, og hvorfor den demokratiske centralismes principper og metode må gennemsyre det socialistiske statsapparat.

Den demokratiske centralisme er en politisk-organisatorisk metode, som er udviklet i forbindelse med skabelsen af den kommunistiske parti'model'. Den demokratiske centralismes princip er følgende:

Det er flertallet, som træffer partiets politiske beslutninger efter debat. Når beslutningerne er truffet af flertallet, sættes disse beslutninger samlet ud i livet af hele partiet; også mindretallet er således forpligtet til at føre beslutningerne ud i praksis. Mindretallet kan ikke sidde beslutningerne overhørigt og f.eks. gøre det stik modsatte.

Centralismen, dvs. den fælles virkeliggørelse af flertallets beslutninger, er således en simpel forudsætning for, at flertallet ikke blot formelt, men også reelt har magten. Er der ikke centralisme, ja, så er beslutningerne uden værdi, så er flertallet blevet siddet overhørigt — og så er der heller ikke demokrati.

I et moderne parti af en vis størrelse skal den demokratiske centralisme imidlertid tilpasses det forhold, at man ikke kan samle samtlige medlemmer hver søndag til at træffe samtlige beslutninger. Den demokratiske centralisme forbindes derfor med valg af organer, som skal repræsentere medlemmernes vilje og udmønte denne i løbende beslutninger, som så alle kollektivt sætter ud i livet.

I enhver form for organisation, der betjener sig af valgte ledelser, delegeres der magt til disse ledelser. Og dermed opstår øjeblikkeligt faren for, at denne magt anvendes over for dem, der har delegeret dem magten, hvorved centralismen forvandles til diktatorisk magt over partiet og demokratiet forsvinder.

Denne fare eksisterer imidlertid, så længe der overhovedet er noget der hedder centraliseret magt. Men den demokratiske centralisme er den politisk-organisatoriske form, som skaber de bedste muligheder for, at flertallet beholder magten.

Hvorfor?

Fordi den demokratiske centralisme tager selve sit udgangspunkt i demokratiets væsen, at det er flertallet, der bestemmer, i og med den via centralismen sikrer, at beslutningerne rent faktisk føres ud i livet.

Nu er det ikke det kommunistiske parti, der i denne forbindelse skal diskuteres. Men for at placere den demokratiske centralisme i forhold til arbejderklassens statsmagt er det nødvendigt at rette en misforståelse, som ofte dukker op i forbindelse med diskussionen om den demokratiske centralisme i det kommunistiske parti.

Ofte fremføres nødvendigheden af **handlekraft** som begrundelse for centralismen og den disciplinerede udmøntning af trufne beslutninger, uanset om man er enig med dem eller ej. Det er klart, at det er bydende nødvendigt, at partiet kan udvise disciplineret handlekraft i kampen mod en fjende, som gerne sætter hele statsapparatet i bevægelse over for arbejderklassen og det kommunistiske parti.

Men det er ikke handlekraftens nødvendighed, der er den grundlæggende begrundelse for at anvende den demokratiske centralismes politisk-organisatoriske metode. Den grundlæggende begrundelse er, at den demokratiske centralisme er det eneste politisk-organisatoriske princip, som ikke blot anerkender flertallets magt i **formen**, men også i **indholdet**, og derfor er den demokratiske centralisme i det kommunistiske parti **udtryk** for arbejderklassens, dvs. flertallets, **måde** at udøve magt på.

Hvordan skal dette nærmere forstås?

Først når flertallet har magten, dvs. først under socialismen, kan demokratiet blive statsmagts indhold — og ikke blot dens form, som f.eks. under det borgerlige demokrati. Først, når flertallet har magten, får den demokratiske beslutningsproces også praktiske konsekvenser. Først da bliver demokratiet reelt.

Dvs. først i det øjeblik, flertallets beslutninger ikke blot er en meningstilkendegivelse, men også rent faktisk fører til handlinger og praktiske foranstaltninger, kan man tale om et egentligt demokrati. Eller sagt på en anden måde: Først når **centralismen**, den forpligtende udførelse af flertallets beslutninger, kommer til at fungere, har flertallet magten.

Den demokratiske centralisme i det kommunistiske parti er således flertalsmagts fremtrædelsesform. Men det er først, når arbejderklassen har erobret den samfundsmæssige magt, at denne flertalsmagtsmetode kan blive udmøntet på hele samfundet.

Men hvad indebærer det nu i praksis, når man bruger den demokratiske centralisme som styringsmetode i det socialistiske samfund?

Vi har gentagne gange i den foregående redegørelse for det særlige ved den socialistiske revolution gjort opmærksom på, at arbejderklassen efter magterobringen af historien er blevet 'tildelt' den rolle at være den første klasse, som på én og samme tid skal lede samfundet ud fra flertallets interesse og udøve denne ledelse ud fra en bevidst politisk og økonomisk målsætning: indførelsen af kommunismen.

I et moderne højtudviklet samfund, hvor arbejdsdelingen er gennemført til det yderste, vil det centrale statsapparat komme til at spille den ledende rolle for arbejderklassen i en lang periode.

Derfor — og det viser erfaringer da også med al ubehagelig tydelighed — er demokratiets problem under socialismen følgende:

Hvordan kan der skabes et demokratisk **grundlag** for det centrale statsapparat, som træffer de samfundsmæssigt afgørende økonomiske og politiske beslutninger?

V. Socialismen i en dansk ramme

a. Indledning

Vi vil i dette kapitel tage en række af de problemer op, som eksisterer for arbejderklassens magtudøvelse under socialismen. Og vi vil koncentrere os om de problemer, der vil eksistere i et samfund, der er blevet socialistisk som følge af en revolution i et højtudviklet kapitalistisk samfund.

Vi har i de foregående to kapitler hovedsageligt beskæftiget os med de overordnede teoretiske aspekter først i forbindelse med socialismens politiske økonomi og dernæst i forbindelse med stat og politik under socialismen.

Dette kapitel er et forsøg på en sammenføjning af de økonomiske og politiske problemstillinger, udmøntet på et tænkt socialistisk samfund á la Danmark. Vi har tidligere (ovenfor s. 35 f) argumenteret for det tilladelige i en sådan fremgangsmåde, idet vi ikke fandt det sandsynligt, at der ville ske et eller andet kvalitativt spring inden for kapitalismens rammer, som radikalt afstikker fra den vej kapitalismen har fulgt fra frikonkurrencekapitalisme via stadig mere omfattende statslig økonomisk indgriben til statsmonopolkapitalisme.

Vi tager således vort udgangspunkt i, at det samfund, det socialistiske afløser, er lig det statsmonopolkapitalistiske samfund, der 'efter bogen' udgør 'socialismens økonomiske og politiske forgård'.

Når vi imidlertid kan tillade os at fremkomme med visse overvejelser over socialismens vilkår i et samfund, som vil have en statsmonopolkapitalistisk udvikling bag sig, skyldes det, at vi ved hjælp af marxismens metode har været i stand til teoretisk at opsummere en række almene erfaringer fra de samfund, der rent konkret har forsøgt at opbygge socialismen i det 20. århundrede.

Vi har adskillige gange inddraget disse erfaringer i de foregående kapitler og søgt at tage behørigt hensyn til, at udgangspunktet for socialismens virkeliggørelse i f.eks. Rusland 1917 og Kina 1949 er radikalt forskelligt fra udgangspunktet i et statsmonopolkapitalistisk samfund. Men selv om udgangspunkterne er så forskellige, er socialismen i sit væsen dog den samme: En overgang-produktionsmåde mellem kapitalisme og kommunisme, hvor

klassekampen er drivkraften, og hvor det er arbejderklassen, flertallet, der har magten og bruger denne magt til — for første gang i historien — at opbygge et samfund, hvor det ikke længere er blinde økonomiske kræfter, der dominerer menneskene, men hvor det er menneskene, der dominerer og behersker de økonomiske kræfter.

På det helt overordnede plan kunne man for så vidt godt give denne karakteristik af socialismen også uden de erfaringer, det 20. århundrede har afkastet. Allerede Marx og Engels havde disse almene forestillinger om socialismen — hvis man ser bort fra den kraftige betoning af klassekampens fortsættelse og dermed af muligheden for, at socialismen kan lide nederlag og blive erstattet af statskapitalisme, som senere er kommet til.

Det er imidlertid denne betoning af klassernes og klassekampens eksistens under socialismen, som har været den centrale teoretiske landvinding i det 20. århundrede. Og den er netop foretaget som en opsummering af erfaringerne. Med teorien om klassernes og klassekampens fortsættelse under socialismen er der skabt et redskab til analyse af socialismen, en teoretisk indfaldsvinkel, som overhovedet er den simple forudsætning ikke alene for at finde ud af, hvad der er sket i 'den virkeliggjorte socialisme's samfund, men også for at udbygge forestillingerne om det socialistiske samfund, man gerne så 'indført' i sit eget land.

Marx og Engels kunne ikke se så langt ud i fremtiden, at de kunne forestille sig en række af de problemer, som socialismens opbygning førte med sig. Og de var måske heller ikke, med deres tillidsfulde fremskridtstro midt i deres realisme, så tilbøjelige til at indrømme, at socialismens problemer kunne blive så store, at socialismen blev slået ihjel.

Til og med Lenins værk om 'Staten og Revolutionen' præges skildringerne af fremtidens socialistiske samfund af kombinationen: overordnet teori om socialismens historiske rolle og visioner om en mere eller mindre 'lige vej' til kommunismen.

Men med den proletariske revolutions gennembrud i 1917 og århundredets senere forsøg på at virkeliggøre socialismen i snart ét, snart et andet land blev teorien og visionerne konfronteret med den barske virkelighed. Det er erfaringerne fra denne konfrontation, der er sammenfattet i teorien om klassekampen som socialismens drivkraft; og dermed skabtes samtidig det redskab, den metode, som kan bearbejde de erfaringer, teorien er udledt af.

Og — kunne man tilføje — det er næppe noget tilfælde, at man i

de samfund, hvor socialismen har lidt skibbrud, enten ikke anerkender teorien om klassekampen som drivkraften eller afviser den som værende en teoretisk fejl, begået af en ellers i det store og hele agtet leder.*

b. Overgangssituationen

'Det vigtigste i livet er at få en god start', siger den folkelige visdom. Og disse kloge ord gælder naturligvis ikke mindst for en klasse, der erobrer magten og skal til at skabe et helt nyt samfund.

Hvordan den socialistiske omvæltning finder sted, hvordan arbejderklassen lander på benene efter omvæltningen, hvilke umiddelbare betingelser, der findes — alt dette spiller en afgørende rolle for, om det lykkes at slå ind på en frugtbar vej, eller om det går, som det er gået så uhyggeligt mange steder, hvor en antikapitalistisk omvæltning har fundet sted: at arbejderklassen snubler i starten.

Debatten om overgangssituationen har imidlertid spillet en langt mindre rolle end diskussionen om, hvordan socialismen skulle se ud, når overgangssituationen var vel overstået. Og det er da også ulige lettere at konstruere et socialistisk 'idealsamfund', når det befries for modsætninger, ikke mindst for de modsætninger, som er en følge af overgangsprocessen.

Det er da også nok så vanskeligt at diskutere de problemer, der er forbundet med overgangssituationen. Vi har i de foregående kapitler berørt nogle af dem: Arbejderklassen har ingen kollektive økonomiske erfaringer, den har ingen 'statslige' erfaringer, den har sandsynligvis erobret magten på grundlag af en bred, revolutionær enhedspolitik, der skulle indfri akutte krav, som kun kunne indfris, hvis borgerskabet blev kastet på porten. Det er tilmed muligt, at arbejderklassen overtager en økonomi, der er slået sønder; og i hvert fald overtager den en økonomi, der er blevet så forvredet og mishandlet af kapitalismen, at den radikalt skal omformes. Og selv om den revolutionære kamp har ført til mobilisering og målrettethed i arbejderklassen, så eksisterer modsætningerne inden

*) Det var Mao Zedong, som fremsatte teorien i begyndelsen af 1960'erne. Det skal ikke her diskuteres, om den blev udmøntet godt eller skidt i den periode, den var det kinesiske partis officielle ledetråd (f.eks. under Kulturrevolutionen). En rigtig teori er naturligvis ingen garanti for en rigtig praksis.

for arbejderklassen fortsat. Modsætninger, der går på kryds og tværs. Mellem mandlige og kvindelige arbejdere, mellem højtlønnede og lavtlønnede, mellem lejere og parcelhus/ejerlejlighedsejere, mellem unge og gamle, mellem åndens og håndens arbejdere osv. osv.

Og så er der de politiske og ideologiske modsætninger. Den politiske bevidsthed er ikke en ensartet størrelse, selv ikke i en revolutionær situation. Der findes en målrettet, opinionsdannende kerne i klassen, et bredere lag, som i den konkrete situation er blevet mobiliseret, og også et lag, som måske nok er med i øjeblikket, i strejkerne, i kampene, i fabriksbesættelserne, som dele af opinionspresset, men som hurtigt falder tilbage til 'dagligdagen'; og endelig er der de mange, der er passive, lader sig drive med.

Således vil det være på hvad man kan kalde den rigtige klassemæssige side af plankeværket. Men på den forkerte side er der jo ikke blot en lille bande bourgeois'er og reaktionære. Selv i den revolutionære situation er der arbejdere, der går med borgerskabet, fordi de frygter for deres hus og bil. Der er de dele af arbejderklassen, som måske er blevet demoraliseret af lang tids arbejdsløshed, som falder for fascistisk propaganda, og som rekrutteres til borgerskabets væbnede modrevolutionære armé. Og der er de lønarbejdere inden for ordensmagten og administrationen, der af angst for repressalier gør, hvad borgerskabet beordrer dem til at gøre.

Klassekampen i den revolutionære situation er således ikke blot skærpet, den er uhyre kompliceret. At forestille sig én samlet, marcherende arbejderklasse med den røde fane i spidsen uden den mindste vaklen i geledderne er at drive gæk med sig selv — og arbejderklassen.

Vi har nævnt en række faktorer, som gør overgangssituationen kompliceret. De må tages med i vurderingen af denne situation. Men der er mere, der må tages med: nemlig de betingelser, hvorunder revolutionen finder sted. Findes der en fjendtlig omverden, der truer arbejderklassen? Er der andre lande, som befinder sig midt i samme revolutionære proces? Har revolutionen været resultatet af en regional krig? Eller måske en verdenskrig?

Som det ses, står vi over for et paradoks: På den ene side forfalder man til utopi, hvis man bygger et socialistisk luftkastel, som er løsrevet fra udgangspunktet, overgangssituationen, og på den anden side er det faktisk umuligt at 'tænke sig' til denne overgangssituation. For i den vil der være så uhyre mange

specifikke modsætninger og problemer, at de ikke kan forudsiges. Og ikke desto mindre er det i allerhøjeste grad disse specifikke modsætninger og problemer, som vil være af afgørende betydning for udfaldet af revolutionen og for den måde, hvorpå samfundet bygges op, hvis sejren kommer i hus.

De grundlæggende problemstillinger, vi i de foregående kapitler har analyseret i forbindelse med teorien om overgangen til socialismen og om vejen fra kapitalismen til kommunismen, viser sig ikke abstrakt i den konkrete historiske situation; de træder frem gennem de specifikke modsætninger, der affødes af den bestemte situation i lige netop det land (det Danmark) under netop de særlige omstændigheder. Ingen socialistisk revolution i ét land gentages i et andet.

Har man ikke dette for øje, forfalder man til enten skematik eller utopisme — og det er jo i virkeligheden to sider af samme virkelighedsfjerne sag.

Vi vil imidlertid trods alle advarslerne og alligevel forsøge at sige noget om overgangssituationen og derudfra om socialismens vilkår i et samfund, der kommer fra statsmonopolkapitalismen. Men vi vil gøre det under følgende forudsætninger:

- at revolutionen ikke finder sted i kølvandet på en verdenskrig,
- at revolutionen er et led i en større omvæltningskæde, der berører flere statsmonopolkapitalistiske lande,
- at der fortsat findes store og stærke kapitalistiske lande, som pønser på at gribe ind og standse den revolutionære proces,
- at klasseforholdene er nogenlunde lig dagens Danmark, dog med den væsentlige ændring, at lønarbejderklassens økonomiske vilkår er mere ensartede, hvilket er en følge af den stadige uddybning af kapitalismens permanente krise,
- at det politiske system har været borgerligt demokratisk næsten helt frem til omvæltningen, dog med den tilføjelse, at de korporativistiske tendenser er blevet voldsomt forstærkede, og at staten bl.a. som følge heraf har spillet en endnu større undertrykkende og indgribende rolle end den gør det i dag,
- at regeringssystemet er blevet permanent ustabil med stadige omrokeringer mellem de politiske partier, med spaltninger inden for fagbevægelsen og inden for de politiske partier og med en vis polarisering, dvs. fremvæksten af en venstrefløj og en yderste højrefløj, hvor venstrefløjen er ikke-reformistisk og har en vis styrke, og hvor højrefløjen er anti-demokratisk og har en vis styrke, og

— at der forud for omvæltningen har været et opsving i klassekampen i form af fremvæksten af 'bevægelser', måske omkring specifikke økonomiske og desuden politiske kampspørgsmål, og at disse 'bevægelser' er under den revolutionære venstrefløjs indflydelse.

Alle disse forudsætninger trækkes op, ikke fordi de er de eneste mulige eller endsige de eneste tænkelige, men — for at sige det med yderste forsigtighed —, fordi de i hvert fald ikke er utænkelige.

Og forbinder vi en sådan 'ikke utænkelig' situation med de modsætninger og problemer, vi véd vil opstå, og som vi ridsede op, da vi lige før talte om vanskelighederne ved at forestille sig overgangssituationen, så kan vi trods alt i et vist mål forestille os denne situation alligevel — for nu at fuldbyrde selvmodsigelserne.

Lad os tage nogle af problemerne ét for ét. — og lad os så i den forbindelse endnu engang — og for sidste gang — tage det nødvendige forbehold: Det, der skildres i det følgende, er nogle ikke helt utænkelige muligheder, og ikke andet. Så er korset slået for sidste gang — og det bedes læseren erindre, når hun/han læser de følgende betragtninger. Forbeholdene vil nemlig ikke blive gentaget for hver eneste linie — det ville gøre fremstillingen ulæselig.

c. Det kommunistiske partis rolle

Vi har i det foregående afsnit trukket nogle konturer af den førrevolutionære situation op.

Et centralt element heri er den herskende klasses **desorganisering**. Under klassekampens pres søger den forgæves efter udveje, som skal forhindre, at den mister magten. Den traditionelle partistruktur går i opløsning, og samtidig forbereder den 'hårde kerne' inden for borgerskabet en samling af tropperne på tværs af partisystemet, på tværs af det borgerligt demokratiske system, der mindre og mindre er i stand til at tjene borgerskabets interesser. I dansk udgave opstår der en 'gaullistisk' strømning, som angriber demokratiet for at være 'for bredt'. Den kræver national samling og måske en tilbagetrækning af de traditionelle partier. Men det er næppe tænkeligt, at den lurer på en chilensk løsning, fordi det borgerlige demokrati har så kraftige historiske aner, at en åben militærkuppelolitik vil få højrefløjens 'masse'underlag til at smuldre. Men naturligvis kan en 'chilensk' løsning ikke udelukkes.

For arbejderklassen får kampen mod borgerskabet derfor et stærkt islæt af kamp for demokratiske rettigheder. Den må gøre sig fri af korporativiseringens stadigt mere snærende spændetrøje. Og det kan f.eks. komme til udtryk i en splittelse inden for den største og personmæssigt mest omfattende masseorganisering, fagbevægelsen, uden at dette nødvendigvis indebærer, at kampen handler om traditionelle fagforeningsspørgsmål. Men eftersom kampen får udtryk på arbejdspladserne, og eftersom det statslige og fagbureaukratiske borgerskab mere og mere får brug for at udnytte den centraliserede fagbevægelse til undertrykkelse af arbejderklassen, vil tilhørsforholdet til denne fagbevægelse komme i søgelyset. Og det vil muligvis medføre, at **fagforbund**, som repræsenterer et flertal af arbejdere, der er i færd med militant at vende sig mod borgerskabets herredømme, skiller sig ud af LO — og — igen muligvis — forener sig med andre fagforbund, f.eks. på tværs af LO, AC, FTF-grænserne, i en revolutionær faglig landsorganisering.

Men fagbevægelsen vil næppe være centrum for kampen. Skal borgerskabet besejres, må arbejderklassen organisere sig **politisk**. Her er det så, man må huske på de modsætninger, der uundgåeligt eksisterer også i en revolutionær situation, modsætninger inden for arbejderklassen selv, og som er ridset op i foregående afsnit.

Forudsætningen for, at borgerskabet kan slås tilbage, er derfor, at de mest bevidste og mest målrettede dele af arbejderklassen arbejder for at samle et flertal i arbejderklassen for en revolutionær **enhedspolitik**. Denne politiks **indhold** vil være bestemt af situationen, af de kampkrav, som har bragt kapitalismen til at vakle.

En sådan samling af flertallet i arbejderklassen sker imidlertid ikke spontant. Det er ikke mindst **denne erfaring**, som er udmøntet i leninismens begribelse af, at det er nødvendigt at have et revolutionært parti, der på én og samme tid er en del af arbejderklassen og samtidig leder og koordinerer arbejderklassens kamp og sikrer, at denne kamp koncentrerer og målrettes.

Idag — i begyndelsen af 1980'erne — vil mange synes, at en sådan fastholden af det revolutionære partis nødvendighed enten er komisk, farlig eller udtryk for, at manden, der skriver disse linier, har brug for at stive sig selv og sine kammerater af i en periode, hvor det revolutionære parti synes at være en politisk fiasko.

Idag er det revolutionære parti allerhøjst et marginalelement i den samfundsmæssige virkelighed. Og de historiske erfaringer med

'ledende partier' er tilsyneladende alt andet end gode. Har vi ikke set, hvorledes Partiet med stort P har monopoliseret magten i de samfund, hvor det kommunistiske parti har fået magt, som det havde agt? Har vi ikke været vidne til, at netop partiet blev brugt som klatretov for et nyt borgerskab? At sammensmeltningen af parti og statsmagt har eroderet det proletariske demokrati væk?

Det er klart — som vi gentagne gange har sagt —, at i og med der under socialismen eksisterer en centralmagt, så er der en latent fare for, at den forvandles fra at være et redskab for arbejderklassen til at blive et redskab for et nyt borgerskab. Men fordi vi ved det, kan vi ikke bare sige: Jamen, så vil vi ikke have nogen centralmagt! I stedet siger vi: Eksistensen af en centralmagt, ja, endog af en stærk centralmagt er uundgåelig og nødvendig; det, det drejer sig om, er derfor at diskutere, hvordan arbejderklassen ved at anvende sin indflydelse **politisk** kan forhindre, at magtstrukturen erobres af et nyt borgerskab og bruges **mod** arbejderklassen.

På samme måde med spørgsmålet om det revolutionære partis placering. Vi kan ikke bare sige: Vi har dårlige erfaringer med kommunistiske partier, derfor skal vi ikke have et kommunistisk parti. Og hvorfor kan vi ikke sige det? Fordi eksistensen af en ledelse for arbejderklassens kamp, en ledelse, som har indsigt i den revolutionære teori, er en historisk nødvendighed. Ellers decentraliseres og splittes arbejderklassens kamp imod en fjende, der nok kan være desorganiseret og svækket, men som i forbindelse med det afgørende livtag om magten netop selv vil gøre brug af det centrale magtapparat, af sit klassemagts-apparat. Står arbejderklassen i den situation uden en ledelse, går det galt.

Men hvorfor skal denne ledelse nu udkrystalliseres i et revolutionært parti?

Hertil kan man naturligvis svare: Historien viser, uanset om man kan li' det eller ej, at arbejderklassens **politiske kamp rent faktisk** fører til dannelsen af politiske **partier**, som målretter og samordner denne kamp.

Dette svar er selvfølgelig ikke tilstrækkeligt. For man kan på stedet komme med følgende indvending: Ja, det er godt nok, at 'historien viser' at der er opstået arbejderpartier, men hvad har arbejderklassen fået ud af det? Socialdemokratisk pampervælde og stalinsk bureaukratvælde!

Indvendingen er imidlertid behæftet med en væsentlig svaghed, i og med den ikke giver nogen anden anvisning på, hvordan **ledelsen** af arbejderklassens kamp skal 'indrettes'. Selv den allerstørste

antiautoritære spontanist render på et tidspunkt ind i dette problem — og resultatet bliver, at nødvendigheden af politisk ledelse melder sig med al kraft. Og hvad man end kalder denne ledelse, vil den af selve klassekampens nødvendighed blive opbygget på en sådan måde, at den kan træffe beslutninger, der fører til ensartet handling.

Jamen, kan man så sige, hvorfor kan denne ledelse ikke vokse ud af arbejderklassens egen spontane organisering, f.eks. ved hjælp af arbejderråd el.lign.? Hvorfor skal den skabes som en organisering, som kun omfatter et begrænset antal medlemmer, der ikke er valgt af klassen som helhed?

Svaret herpå hænger uløseligt sammen med de historiske betingelser, hvorunder arbejderklassens kamp for socialismen udfoldes. Disse betingelser skaber ikke af sig selv en samlet revolutionær bevidsthed i arbejderklassen, først og fremmest fordi udbygningen under kapitalismen er 'skjult'.

Hvis udbygningens væsen blev erkendt af arbejderklassen, ville den ikke lade kapitalismen overleve ret længe. Men kapitalismen er som bekendt ganske sejlvet. Klassekampen er præget af ebbe og flod. Modsætninger inden for arbejderklassen eksisterer, trives og udnyttes af borgerskabet. Den reformistiske bevidsthed reproduceres bestandigt.

Skal disse betingelser for klassekampens udfoldelse ændres til arbejderklassens fordel og med socialismen som mål, må der skabes en organisation, et parti, som samler den del af arbejderklassen op, som har gennemskuet udbytningsforholdet, og som har tilegnet sig marxismens videnskabelige indsigt i samfundets lovmæssigheder. Fra denne organisering udgår strategiske og taktiske vejledende retningslinier, som er udarbejdet på grundlag af den teoretiske bearbejdelse af erfaringerne fra arbejderklassens mere eller mindre spontane kamp. Derigennem tilkæmper partiet sig efterhånden ledelsen af arbejderklassens kamp, i og med partiet i vekselvirken med klassen som helhed anerkendes som denne ledelse.

Partiet opsamler således de dele af klassen, som er mest fremsynede og klassebevidste. Denne skildring af partiet, dets opståen og rolle vil af mange blive opfattet som et forsvar for det 'elitære' parti, for de 'bedrevidende's organisation, der kun har nedladende foragt tilovers for den 'dumme' arbejder, der endnu ikke har fattet en pind af marxismens videnskabelige visdom.

Denne kritik rammer imidlertid ved siden af, fordi den i sin 'demokratiske' iver overser det objektive forhold, at indsigt i

klassekampens lovmæssigheder — ligesom al anden indsigt — forudsætter studier, oparbejdelsen af teorien og afprøvning af teorier; og at denne indsigt nu engang kun erhverves af dem, der har en bevidsthed om indsigtens nødvendighed, og som er motiveret for at opnå den. — Og at arbejderklassen ikke er en 'grå masse' med ensartet bevidsthed.

Partiets opståen er således en følge af en kamp for at højne bevidstheden, en kamp, som er et centralt led i klassekampen mod borgerskabet. Og det er en overordentlig sej kamp, ihukommende Marx' sentens, at »i enhver epoke er den herskende classes tanker de herskende tanker, dvs. den klasse, som er samfundets herskende materielle magt, er samtidig dets herskende åndelige magt.« (Marx: Den tyske ideologi. Hér fra Marx: Økonomi og filosofi. Ungdomsskrifter. Kbh. 1962, s. 125)

Partiet dannes, fordi nogle bryder med de 'herskende tanker', som borgerskabet bygger sin politiske og ideologiske magt på. Partiet er således et samlende og ledende led i klassekampen mod borgerskabet. Og det skaffer sig netop ledelsen, fordi det omsætter den videnskabelige socialistiske indsigt til praktisk handling i og med det evner politisk at lede klassens kampe. Kun gennem denne praksis kan partiet indhente de erfaringer, som kan videreudvikle partiets politik. En teori forbliver ordsqualder, hvis den ikke afprøves i praksis.

Disse parti-teori-betragtninger er almene, Det, vi var i gang med, da disse betragtninger nødvendiggjordes, var en diskussion om en mulig overgangssituation, hvor arbejderklassens flertal er på vej til at slå kapitalismen sønder.

Dermed er det revolutionære parti anbragt midt i klassekampens stormvej. Og det er det forsåvidt lige fra det grundlægges. Om det er lille eller stort. Om det finder den rette vej eller begår fejl.

For skabelsen af et revolutionært parti er naturligvis ikke i sig selv en garanti for, at det bliver ved med at være revolutionært. En bekendelse til marxismen er ikke ensbetydende med, at partiet også derfor er marxistisk.

Den komplicerede klassekamp vil da også uundgåeligt føre til, at der opstår modsætninger inden for partiet, at der til stadighed dannes nye partier, som påberåber sig, at de har den rette erkendelse af sammenhængene og af strategien, og at partier forvandles fra at være revolutionære til at blive samfundsbevarende eller — under socialismen — direkte organisatoriske redskaber for et nyt borgerskab, der er i færd med at udrydde socialismen.

I Danmark i dag har vi 6 partier, der erklærer, at de er marxistiske: SF, DKP, VS, SAP, DKP(ml) og KAP. Vi skal ikke gå ind i en nærmere debat om, hvad der skiller, og hvad der samler. Vi vil i stedet fremskrive denne mangfoldighed til den revolutionære situation.

En sådan situation vil adskille sig radikalt fra den, vi kender i dag. Og dette vil naturligvis også komme til udtryk i det politiske liv.

Følger man i denne forbindelse den tradition, som den 'gamle' kommunistiske bevægelse har oparbejdet, og som holder sig strikt til den måde, synet på Oktoberrevolutionen efterhånden blev dannet, vil man sige, at der i en revolutionær situation klart vil fremtræde ét parti, som arbejderklassen skarer sig om, ligesom den i 1917 skarede sig om bolsjevikkerne.

Men således var det faktisk ikke i 1917. Det bolsjevikiske parti vandt ledelsen af arbejderklassen i selve den revolutionære situation gennem dels en benhård kamp mod andre linier i arbejderklassen og dels en smidig enhedstaktik i forhold til de partier og politiske kræfter, som radikaliseredes i løbet af den revolutionære kamp.

Det er heller ikke sandsynligt, at en revolutionær situation i et højtudviklet kapitalistisk samfund som det danske vil forme sig som en enig samling omkring ét parti. Tværtimod kan man forvente, at der vil være måske endnu flere venstrefløjspartier end i dag. Ikke mindst fordi de krav, en revolutionær situation stiller, kræver stadigt flere og hurtige enkeltbeslutninger, som hver for sig kan have vidtrækkende følger. Derfor vil modsætningerne omkring de enkelte beslutninger være langt skarpere og af langt større betydning end de modsætninger, vi finder inden for venstrefløjen i dag og inden for de enkelte partier. Og dette vil igen føre til, at der bestandigt vil ske afskalninger, dannelse af nye organisatoriske centre, omrokeringer af alliancer mv. Alt sammen en normal genspejling af en situation, hvor historien pludselig begynder at have virkelig fart på, og hvor der ikke er tid til langvarige overvejelser og meterlange opsummeringer, hvis man skal sikre, at lokomotivet holder sig på sporet.

Og netop i den revolutionære situation vil det være kampen om, hvordan den revolutionære bevægelse i arbejderklassen skal ledes, som vil blive det dominerende aspekt i modsætningerne inden for partierne og mellem partierne. Og de gode socialister, som har afvist partiets nødvendighed, vil være tvunget til at deltage i denne

kamp med liv og sjæl, fordi den vil slå igennem med fuld styrke i de arbejdermagtorganer, som med nødvendighed vil gro frem som de egentlige udtryk og redskaber for arbejderklassens magterobring.

Og når vi siger, at kampen om den politiske ledelse vil slå igennem i disse organer, hænger det naturligvis sammen med, at et arbejdermagtorgan, et arbejdderråd, på Nørrebro, i Herning, på B&W, på Storebæltsoverfarten osv. osv. skal gøre noget. Det skal have en taktik for kampen, og spørgsmålet om hvilken taktik det vælger vil være en følge af kampen mellem forskellige linier blandt de arbejdere, der har valgt rådet, og blandt de arbejdere, som sidder i rådet.

Og om man kan li' det eller ej, så vil dette være en kamp mellem forskellige politiske linier, der ikke er opstået spontant på B&W eller i Herning, men som foreslås på baggrund af et landsdækkende partis eller flere landsdækkende partiers opfattelser af, hvad der skal gøres; og disse opfattelser er udviklet på baggrund af en samlet, overordnet strategi, der igen udspringer af en analyse af hele klassekampsspektret. For det er ikke arbejderne på B&W, der laver deres revolution, og arbejderne i Herning, der laver deres, nej, det er den samlede arbejderklasse, der befinder sig i et afgørende livtag med klassefjenden, uanset om der rent konkret eksisterer lokale, regionale, taktiske og andre modsætninger inden for arbejderklassen, og uanset om der er stor forskel i graden af den revolutionære bevidsthed.

Det, det drejer sig om, er jo, at arbejderne i Herning, på B&W, på Nørrebro osv. osv. finder et fælles fodslag, for kun derigennem kan det forhindres, at kræfterne spredes og splittes, eller at arbejdermagtorganerne isoleres fra hinanden eller plejer faglige og regionale særinteresser. Det er den politiske ledelse, som skaber dette fodslag. Det er vekselvirkningen mellem lokal magt, mellem 'græsrodsagt' — som det hedder i vore dage — og målrettet politisk central ledelse, som er betingelsen for, at kampen fører til sejr.

d. Det direkte demokrati

Som det ses af disse betragtninger over forholdet mellem partiets eller partiernes forsøg på at udstikke de politiske retningslinier og den lokale og arbejdspladsorganiseringen, er vi gået uden om

følgende spørgsmål: Hvordan kommer arbejdermagten til udtryk centralt? Hvilke centrale magtorganer vil der blive skabt i den revolutionære situation, magtorganer, inden for hvilke kampen om, hvad vej man skal gå, naturligvis også vil udspille sig med partierne som hovedrolleindehavere.

Vi er her tilbage til de to 'modeller' for statslig organisering, som har været afprøvet med større eller desværre især mindre held i de lande, der i dette århundrede har søgt at betræde den socialistiske vej: nemlig rådsdemokratiet og folkedemokratiet. (Se den nærmere beskrivelse af disse to statsformer, ovenfor s. 73 f)

Begge modeller arbejder med eksistensen af partigrupperinger. For folkedemokratiets vedkommende er dette indlysende, fordi det er en statsform, der ligner det borgerlige demokrati med en central lovgivende magt, der er sammensat af repræsentanter for forskellige partier. I den rådsdemokratiske model vælges der principielt efter, hvilke personer, der opstiller. Det er således ikke partier, der opstiller ved valgene, men enkeltkandidater. Ikke desto mindre viser de russiske erfaringer, at disse enkeltkandidater var knyttet til de da eksisterende partier. F.eks. kan Lenin i november 1918 nøje opregne, hvor mange procent bolsjevikerne udgør ved de forskellige alrussiske sovjetkongresser, der afholdtes — fra den første i juni 1917 (altså før sovjeternes magtovertagelse) og til den femte i juli 1918. Med andre ord: Selv om de lokale sovjetter ikke valgte mellem kandidater, der formelt var opstillet af partier, så valgte de immervæk i praksis mellem kandidater, som havde et erklæret politisk tilhørsforhold, når de skulle udpege delegerede til den centrale sovjetkongres.* (Lenin: Selected Works, II, 2, Moskva 1951, s. 81)

Skal vi forestille os en overgang til socialismen i Danmark, hvor det borgerlige demokrati igennem generationer har været rodfæstet, er det ikke ganske utænkeligt, at det centrale magtapparat, der skabes igennem den revolutionære proces, vil overtage nogle af de former, der er blevet udviklet af det borgerlige demokrati. F.eks. kunne man tænke sig en mulig kombination af decentrale arbejdermagtorganer og valget af en central lov-

*) Lenin opregner et skred fra 13 pct. over 51 pct. (det var dette knebne flertal, der skabte grundlaget for magtovertagelsen i oktober 1917) til 66 pct. i juli 1918. Af andre partigrupperinger fandtes f.eks. mensjevikerne (socialdemokraterne) og de socialrevolutionære, der havde godt fat i bondebefolkningen.

givningsmagt gennem direkte og ikke indirekte valg.* Dvs. en kombination af rådssystemet og folkedemokratiet.

Skal kombinationen imidlertid udnytte såvel rådsmagtens som folkedemokratiets fordele, må den afgørende ændring i den demokratiske valgprocedure finde sted i forbindelse med den måde, kandidaterne til det centrale magtorgan (lad os bare kalde det et folketing) opstilles på. Her må Pariserkommunens erfaringer inddrages: At det er vælgerne selv, der direkte opstiller kandidaterne, og det kunne meget vel være de lokale arbejdermagtorganer, der foranstaltede denne opstilling. Det bør således ikke være partiet eller partierne, der har monopol på at opstille kandidater. Kandidaterne er opstillet lokalt, valgt lokalt og ansvarlige over for de vælgere, der har valgt dem. Kræver vælgerne f.eks. via en regel om, at der skal så og så mange underskrifter til at få et opstillingsmøde indkaldt, på dette møde at tilbagekalde deres folketingsmedlem og erstatte ham eller hende med en anden, skal de lokale arbejdermagtorganer sørge for, at et sådant møde afholdes.

Til forskel fra systemet i det borgerlige demokrati er medlemmerne af folketinget således ikke kun ansvarlige over for deres 'egen samvittighed', men direkte ansvarlige over for deres vælgere ikke blot ved valgene, men også mellem valgene. (Og det bør ikke være muligt — som det er tilfældet i dagens Danmark —, at en person, der bor i København, opstilles i Sønderjyllands amt)

Denne tænkte, men efterstræbelsesværdige struktur bibeholder den almindelige valgrets princip, det direkte valg, og supplerer endog dette princip med en direkte tilbagekaldelsesret. Den underkender ikke eksistensen af partier, men fjerner den passiviserende struktur, som karakteriserer det borgerlige demokrati, hvor man vælger mellem et tilbud af partiopstillede kandidater. Partierne i den tænkte struktur har ingen formelle forrettigheder ved valgene. Partierne må politisk overbevise de lokale vælgere om, at der skal være én af deres folk, der opstilles. Dermed udspringer partiernes indflydelse af 'græsroddernes' debatter og beslutninger, hvilket igen gør det nemmere at kontrollere partiernes handlinger. Både lokalt — ved valg til de lokale arbejdermagtorganer (råd) — og centralt — ved valg til folketinget — er det således fra 'basis', trådene udgår.

*) Jeg erkender, at de rene realistiske hænder hér til en vis grad tilsmudses af kaffegrums fra småmandens værksted.

Denne struktur — så lidt som andre mulige strukturer — kan imidlertid udrydde modsætningen mellem helhedens interesse og enkeltinteresserne, mellem lokale/regionale interesser og den centrale statsmagts overordnede interesser. Hvordan skal kompetencefordelingen være mellem de lokale arbejderråd (og rådene på virksomhederne) og centralmagten?

Et søvngængeragtigt svar på denne problemstilling er: Så meget af magten som det overhovedet er muligt skal decentraliseres, lægges ud til de lokale arbejderråd. Dette svar kommer imidlertid til at stå i den grelleste modsætning til den virkelighed, enhver arbejderklasse vil stå overfor, når den har overtaget magten: at den fremskredne samfundsmæssiggørelse af produktionen og som følge heraf af reproduktionen kræver en udstrakt grad af centralisering, af centrale, overordnede, planøkonomiske beslutninger. For ellers vender kapitalismens anarki tilbage.

Lad os belyse dette med et eksempel:

Under kapitalismen — også under den fuldt udviklede statsmonopolkapitalisme — findes der et vist råderum for beslutninger på de enkelte virksomheder. Kapitalisten kan bestemme produktionens omfang, indretning osv. Regulatoren er ganske vist ikke bevidste lokale beslutninger, men markeds-mekanismen. Alligevel træffer kapitalisten selv beslutningerne med større eller mindre held.

Arbejderne på den enkelte virksomhed kan også i et vist mål — alt efter kampbevidstheden — opnå særlige lønforhøjelser og andre goder, der afpresses af den enkelte kapitalist.

Under socialismen burde det jo så tilsyneladende være således, at arbejderne på den virksomhed, de er beskæftiget ved, fik den fulde magt over de beslutninger, der træffes om virksomhedens drift og tarv. Kapitalisten er væk. Arbejderne skal selv lede og fordele arbejdet. De sammenbindende restriktioner, der skabes under kapitalismen via klassesamarbejdsorganerne (hovedaftale, arbejdsret, overenskomster osv.) er forsvundet, for der findes jo nu kun én part på 'arbejdsmarkedet'.

Alligevel kræver socialismen, fordi den arbejder med en overordnet planmæssig bevidst styring af økonomien, at den enkelte virksomheds suverænitet er stærkt begrænset. Arbejderne kan ikke længere — som under kapitalismen — uden hensyn til en helhed, de alligevel ingen indflydelse har på, bare presse løncitronen så meget som muligt. Nej, arbejderne på de enkelte virksomheder må nu tage hensyn til og underordne sig den overordnede

helhedspolitik, hvis lykkelige gennemførelse er forudsætningen for, at socialismen bevares.

På alle samfundslivets områder vil denne hensyntagen til og underordning under helhedens interesse spille en afgørende rolle under socialismen. Men — og hér ligger humlen begravet — den nødvendige centralisering af beslutningsprocessen har en tendens til at passivisere den enkelte arbejder. De lokale problemer, problemerne på den enkelte arbejdsplads er overskuelige, mens samfundets overordnede problemer, som er genstand for centralmagts beslutninger, virker fjerne og uoverskuelige, lige meget hvor demokratisk strukturen er indrettet. For de beslutninger, der træffes på lokalt niveau og virksomhedsniveau, kan den enkelte selv være med til at træffe eller i hvert fald kan den enkelte til daglig have opsyn med de besluttende virksomhedsråd, mens de beslutninger, centralmagten træffer, nødvendigvis træffes af andre end én selv, nemlig af nogle, man har delegeret beslutningsmyndighed til.

I alle de samfund, der har forsøgt sig med socialismen, har denne modsætning mellem centralismens nødvendighed og det aktive massedemokratis ønskværdighed været en Achilles-hæl — og har været med til at bane vejen for bureaukratisering, topdiktatorisk styring og udskillelsen af et nyt borgerskab via det centrale magtapparat.

Vi har gentagne gange understreget, at dette ikke forhindres ad strukturel vej, men naturligvis kan en struktur være fremmende eller hæmmende for en sådan udvikling.

Det kan og bør være ét at arbejderklassens centrale kampkrav, at dens valgte repræsentanter kun modtager en løn, der svinger omkring arbejdergennemsnitslønnen. Det kan og bør vel også være et krav, at der sker en person'rotation', således at også statsledere udskiftes med et vist mellemrum.

Men disse og andre formelle bestemmelser vil kun have værdi, hvis de forbindes med en stadig politisk og ideologisk kamp for at styrke bevidstheden om deres nødvendighed og for at forhindre, at de sættes til side under henvisning til 'nødvendigheden'.

e. Det aktive demokrati

I det foregående har vi påpeget, at den revolutionære kamp om magten ikke alene vil være en decentral kamp mod borgerskabets

lokale positioner, men i forbindelse med det afgørende livtag vil være en kamp om erobringen af den centrale magt — og at der efter revolutionen med nødvendighed vil eksistere et stærkt centralt magtapparat, og at dette ligeså nødvendigt fører til eksistensen af en objektiv modsætning mellem de decentrale magtorganer og de centrale.

Der findes ingen patentløsning på denne modsætning, og det kan med sikkerhed forudses, at modsætningen vil afføde en sig-sak-kurs, hvor der i perioder vil være en tendens til for kraftig centralisering og i andre perioder en tendens til en for kraftig decentralisering. Denne sig-sag-kurs vil ikke blot være en følge af modsætningen mellem enkeltinteresserne, der slår igennem nedefra, og helhedens interesse, der slår igennem oppefra. For modsætningen mellem enkeltinteresserne og helhedens interesse vil ikke være identisk med modsætningen mellem centralmagten og de lokale magtorganer, omend de i en vis udstrækning naturligvis vil falde sammen. Faktisk vil det være en styrkelse af lokalmagtsorganernes forståelse for helhedens behov, der i de afgørende konfliktspørgsmål vil være udgangspunktet for, om socialismen holdes på ret køl. Hvorfor? Fordi det er denne forståelse og dens udmøntning i konkrete handlinger, som skal forhindre, at centralmagten løsgøres fra sit underlag og falder i hænderne på et nyt bourgeois.

Eftersom det er kampen mod dette, som er klassekampens nøgle-spørgsmål under socialismen, vil kontrollen med centralmagten være afhængig af, at de lokale magtorganer og dermed arbejderklassen, der vælger disse organer, i voksende omfang politisk og ideologisk bevidstgøres omkring den politik og de beslutninger, det centrale magtapparat træffer. Kun ved til stadighed at styrke såvel indsigten i som forståelsen for, at de centrale politiske beslutninger er den væsentligste forudsætning for, at samfundet ikke skifter farve, kan demokratiet blive den til stadighed fungerende magtfaktor. Bliver det først således, at arbejderne og arbejdermagtorganerne i Herning hypper deres 'private' kartofler, mens arbejderne på B&W hypper nogle andre, mens de blæser på helhedens interesser, splittes samfundet op, arbejderklassens magt smuldrer — og centralmagten får for alvor muligheder for at løsgøre sig fra basis.

En sådan desorganisering af socialismen er ikke mindst en fare i et socialistisk samfund, der indføres, efter at samfundet forinden har været kapitalistisk igennem mere end hundrede år. Kapitalismens væsen er jo netop, at enhver hypper sine egne

kartofler. Under kapitalismen er økonomien og hele tilværelsen individualiseret. Man vænnes til først og fremmest at tænke på sig selv og sin familie, og det er der ikke noget at sige til, eftersom netop den økonomiske og politiske helhed er uden for arbejderklassens indflydelse.

Der skal næppe megen fantasi til at forestille sig, at disse individualiserende tendenser vil overleve den socialistiske revolution, og at de især vil dukke op med fuld styrke, når revolutionens rus er forduftet, og hverdagen igen melder sig.

Arbejderklassen vil desuden stå med et statsapparat, som nok politisk er sønderslået, men som med en statsmonopolkapitalistisk udvikling som baggrund vil være voldsomt opsvulmet. Titusinder og atter titusinder af mennesker vil være vænnet til at administrere 'det offentlige' på en bestemt måde. Og kun luftkastelbyggere kan forestille sig, at alle disse mennesker over én nat erstattes med friske nye folk, med folk, der ikke har administrativ erfaring.

Nu er det imidlertid ikke alene et faremoment, at den borgerlige administrations-rutine vil sætte sit mærke på det nye statsapparat. Det er også en fordel, at der findes mange, som er beskæftiget i administrationen, en fordel, som f.eks. sovjetmagten efter oktoberrevolutionen ikke kunne benytte sig af. Den stod med en administrativ struktur, der i forhold til den statsmonopolistiske var beskeden, men til gengæld totalt befolket af de herskende klassers afkom og trofaste øjentjenere, mens den store skare ansatte i statsapparatet, som statsmonopolkapitalismen har udklækket, også selv tilhører arbejderklassen og opfatter sig som lønarbejdere. Organiseringen af offentligt ansatte i fagforeninger er et udtryk herfor, og allerede i dagens Danmark har vi mange eksempler på, at offentligt ansatte også i praksis gebærder sig som lønarbejdere — i overenskomstkampene, med strejker osv.

En socialistisk omvæltning i et statsmonopolkapitalistisk samfund vil således kunne bygge på, at store dele af ansatte inden for statsapparatet selv har været aktive deltagere i den revolutionære kamp, og at de derfor dels vil være loyale over for socialismen og dels udgøre en administrativ sagkundskab, som nok vil være præget af det gamle samfunds 'uvaner', men som under den rette politiske ledelse vil kunne spille en konsoliderende rolle. Dermed undgås en betydelig del af det kaos, som den nye sovjetmagts uerfarenhed og mangel på ekspertise affødte efter oktoberrevolutionen, og som Lenin har et skarpt øje for i den

ovenfor citerede passage fra hans artikel 'Hellere mindre, men bedre'. (Se ovenfor s. 27 f)

Men — som sagt —: Den store administrative maskine har også den svaghed, at den meget let reproducerer kapitalismens regereri og det borgerlige statsapparats isolation fra befolkningen. Et væsentligt politisk spørgsmål for arbejderklassen bliver derfor, at afstanden fra 'apparatet' til dem, der arbejder uden for apparatet, mindskes til stadighed, og hér vil bekæmpelsen af den individualistiske skytten-sig-selv være et afgørende led, for interessen for og kontrollen med det 'offentlige' apparats funktion kan kun oparbejdes, såfremt det står soleklart, at dette apparat skal anvendes og ikke betragtes som en fjende eller en størrelse, man alligevel ikke kan få indflydelse på.

Vi har den samme modsætning inden for produktionssfæren, men på en lidt anden led. Hvor den nye sovjetmagt i sin tid overtog et samfund, hvor flertallet var bønder, der producerede som de havde gjort det i generationer, og hvor industrialiseringen var beskeden — og dermed sagkundskaben var lille både inden for landbrug og industri —, har statsmonopolkapitalismens udvikling af produktivkræfterne medført, at store dele af arbejderklassen er blevet uddannet. Men kapitalismen har samtidig individualiseret denne uddannelse gennem en stadig gennemført specialisering.

Den tekniske sagkundskab er således nok tusindfold større end den sagkundskab, man skulle bygge det nye sovjetsamfund op på. Ja, dengang skulle man faktisk med ilfart uddanne et helt lag af industriarbejdere, hvoraf de flestes baggrund var landsby-samfundet, der tilmed på grund af dets stillestående prægede den nye arbejdergeneration med en nedarvet konservatisme.

Arbejderne i det højtudviklede kapitalistiske samfund er i modsætning hertil uddannede, fagligt kyndige, i reglen anden- eller tredjegerationsarbejdere — og iøvrigt så præget af stadige tekniske nyskabelser, at de har en positiv indstilling til og direkte interesse for teknologien.

Men bagsiden af medaljen er den gennemførte specialisering; den viden om den samlede produktionsmæssige proces, som er alfa og omega for skabelsen af et socialistisk samfund, ja, som er selve grundlaget for, at økonomien kan fungere på fornuftig vis, er begrænset til en lille skare eksperter. Og denne dårligdom forstærkes yderligere af det forhold, at arbejdsdelingen på forhånd er så gennemført, at arbejderne ikke har været med til fra grunden

at opbygge en industri og dermed har været med til at se dette ske fra de mere enkle produktionsprocesser til en udviklet industris netværk af komplicerede processer. Nej, den arbejder, som første gang møder på arbejde i et udviklet industrisamfund, bliver anbragt som et lille tandhjul i et uoverskueligt maskineri. Og under kapitalismen som vedhæng til maskinen og ikke som dens behersker, eftersom det er kapitalisten, som ejer maskinen, og som i arbejdstiden ejer den arbejdskraft, som skal betjene maskinen.

Individualiseringen af arbejderen i produktionsprocessen må imidlertid overvindes, såfremt det socialistiske samfund skal forhindre, at der skabes en klike teknokrater, der kan udnytte deres sagkundskab til at skaffe sig en privilegeret magtposition, der igen kan føre til, at teknokraterne bliver kernen i et nyt borgerskab. For netop teknokrater kan via den politiske magt, der jo er sammensmeltet med den økonomiske magt, udnytte arbejderklassens fremmedgørelse i forhold til den samlede produktionsproces til at isolere arbejderne fra den samlede økonomiske beslutningsproces og dermed undertrykke dem.

Skal dette forhindres, er det bydende nødvendigt, at den vitterligt avancerede tekniske specialuddannelse, som store dele af arbejderklassen er kommet i besiddelse af under den højtudviklede kapitalisme, forvandles til eller udvides til at blive en all-round-uddannelse, som ikke blot er en bred teknisk uddannelse, men desuden kombinerer den tekniske side med en økonomisk. Kun derigennem kan individualiseringen overvindes og erstattes af en voksende indsigt i den produktionsmæssige og økonomiske helhed, som den enkelte arbejder i produktionsprocessen og økonomien er en del af — under devisen: uden viden og indsigt i **sammenhænge** er et aktivt demokrati en umulighed. For det socialistiske samfund er jo — som det er nævnt til ulidelighed — et samfund, der forudsætter, at menneskene selv skaber deres historie med fuld bevidsthed; friheden består netop i indsigten i nødvendigheden, og denne indsigt opnås ikke gennem en indsigt i enkeltforeteelser, men gennem en indsigt i tingenes, i samfundets væsen, i samfundets 'helhed'.

Kun ved at fastholde kravet om den alsidige uddannelse af arbejderklassen, en fortsat livslang uddannelse, vil arbejderklassen nærme sig det kommunistiske mål og forhindre kapitalismens genopståen. Dette krav er således et centralt klassekampskrav under socialismen.

f. *Étpartistat?*

I det foregående nævnte vi, at uden viden og indsigt i sammenhænge er et aktivt demokrati en umulighed. Dette leder os fra problemerne omkring administrationen, økonomien og teknologien* til problemerne omkring det politiske liv.

Vi har diskuteret en mulig struktur under socialismen — kombinationen 'rådsdemokrati'—'folkedemokrati'. Vi har diskuteret partiernes placering i forbindelse med overgangen til socialismen. Men vi har ikke diskuteret hele udfoldelsen af det politiske liv lokalt, centralt, mediemæssigt; vi har ikke diskuteret spørgsmålet om demokratiske rettigheder i relation til det forhold, at statsmagten fortsat er en klassesmagt. Vi har ikke diskuteret partiets rolle under socialismen — eller partiernes.

Men vi har diskuteret den afgørende forudsætning for, at det politiske liv overhovedet får et demokratisk indhold: nemlig gennem en udvikling af alles indsigt i de samfundsmæssige sammenhænge.

Lad os begynde med partiernes rolle.

Alle erfaringer fra den 'virkeliggjorte socialisme's lande har været, at ét parti, det kommunistiske parti, i løbet af kort tid reelt blev enerådende. Og dette indebar, at det statslige beslutningscentrum blev flyttet fra de formelle statsorganer til det kommunistiske partis centralkomité og i realiteten til et endnu snævrere forum: partiets politbureau.**

Denne placering af det kommunistiske parti blev første gang kanoniseret i Sovjetunionen — ja, endog grundlovsfæstet. Det hedder f.eks. i den sovjetiske forfatning af 1936, at det kommunistiske parti »er den arbejdende befolknings fortrop i dens kamp for at styrke og udvikle det socialistiske system og den ledende kerne i alle den arbejdende befolknings organisationer, både de samfundsmæssige og de statslige.« (Se Sovjetunionens kommunistiske Partis historie. Kbh. 1960, s. 478)

*) Vi har i forbindelse med teknologien kun set på problemet: specialisering, individualisering, kontra viden om sammenhænge og helhed og ikke på problemerne omkring, *hvordan* teknologiens rolle ændredes under socialismen. Herom nedenfor s. 158 ff.

**) Formelt eksisterer der i Kina og i en række østeuropæiske lande andre partier, men de får kun lov til at eksistere, hvis de anerkender det kommunistiske partis ledende rolle. Reelt har de ingensomhelst betydning.

Denne statslige placering af det kommunistiske parti er ført ud i sin yderste konsekvens i Albanien. I den albanske forfatning hedder det:

»Albaniens Arbejdets Parti, som er arbejderklassens fortrap, er statens og samfundets eneste ledende kraft.«

Og:

I Albanien »er marxismen-leninismen den herskende ideologi. Hele den socialistiske samfundsorden udvikles på grundlag af dens principper.« (Jvf. Draft — Constitution of the People's Socialist Republic of Albania, Tirana 1976, s. 8 f — uændret i den endelige vedtagne forfatning)

Uanset de formelt eksisterende folkemagtsorganer er det således partiet, der har magten; og det er partiets officielle ideologi, som er samfundets ideologi. Hér er meningsstyraniet direkte indført i forfatningen. Marxismen-leninismen er blevet forvandlet til statsstemplede principper. Modsiger man disse principper, må konsekvensen være, at man begår forfatningsbrud!

Denne placering af det kommunistiske parti og dets ideologi og det tyranni, det er udtryk for, har fået mange til at sætte skellet mellem godt og ondt netop ved det tidspunkt, hvor partiet har tilsidesat folkemagtsorganerne og monopoliseret magten.

Nu er det imidlertid ikke en historisk tilfældighed eller endsige et resultat af udemokratisk sindede menneskers optræden, at étpartisystemet gang på gang er dukket op i samfund, der har søgt at slå ind på den socialistiske vej. Partiets monopolisering af magten — som bl.a. har medført enten forbud mod andre partier eller reduceringen af dem til nikkedukker — er opstået i forbindelse med magtovertagelsessituationen, hvor klassekampen har været uhyre skærpet.

Under den fortsatte benhårde klassekamp, som udgør en del af den revolutionære proces, skal der ikke meget til at slå revolutionen omkuld. Det nye samfund er ukendt land, arbejderklassen mangler erfaringer, de ledende mangler erfaringer i statsstyrelse, økonomien er vaklende, ofte bankerot, den kapitalistiske omverden søger ved hjælp af væbnet indgriben eller andre sabotagemidler at standse revolutionen, det styrtede borgerskab slår stædigt fra sig, og det styrtede borgerskabs indflydelse rækker ud i dele af arbejderklassen.

I denne situation er kampen skarp, samtidig med at den er ekstremt kompliceret. Og dette fører til, at det parti, som formår at samle og koncentrere magten, får en overordentlig stærk position

inden for statsmagten. Det vil af gode grunde være dette partis ledende personer, som også kommer til at indtage ledende poster inden for statsapparatet. Og de desavouerede partier vil ofte skærpe deres kritik af det parti, der er dominerende, og måske endog deltage i bestræbelser på at sætte dele af arbejderklassen op imod det.

Står partiet — som det ofte vil gøre det — i en sådan situation med ryggen mod muren og slår fra dig, ligger det snublende nær, at det anvender sin indflydelse over magtapparatet og bruger dette imod modstanderne.

Det er altså klassekampen selv, der skaber betingelserne for, at det kommunistiske parti monopoliserer magten. Sådan var det efter 1917, hvor bolsjevikerne var anbragt med ryggen mod muren, konfronteret med udenlandsk intervention, intern sabotage, økonomisk kaos, herunder direkte hungersnød, et slet fungerende statsapparat og en væbnet magt, som var ung og uprøvet. I denne situation var gennemslaget af én virksom politisk linie livsnødvendig, for de mindste sprækker, den mindste interne splittelse truede med at knuse revolutionen. Og dette skabte grobunden for det kommunistiske partis magtstilling; det var partiet, der evnede at tage beslutningerne centralt, som evnede at føre dem disciplineret ud i livet. Hverken politisk eller organisatorisk kunne rådssystemet fungere som den samlende og hurtigt handlende magtfaktor.

Andre steder var det andre betingelser, der skabte partiets monopolstilling. I Kina fulgte denne monopolisering automatisk af den omstændighed, at det alene var det kommunistiske parti, som i praksis havde ledelsen såvel af den nationale befrielseskamp som af kampen for at føre denne over i socialismen. I årtier udgjorde Kinas kommunistiske Parti selveste alternativet til Guomindang og senere den japanske besættelsesmagt. I Kina fandtes ingen situation med mange partier. Selve den langvarige borgerkrig trak fronterne skarpt op.*

*) Østeuropa skal ikke omtales her. For nuancer til trods skabtes de kommunistiske partiers dominans først og fremmest som følge af Sovjetunionens direkte intervention. Jugoslavien er en vis undtagelse, men her var det også en befrielseskamps trækken-fronterne skarpt op, som spillede ind. Dette gælder også for Albaniens vedkommende. I Tjekkoslovakiet spillede en direkte kamp om arbejderklassens bevågenhed mere ind end i de øvrige lande — indtil partiet fik magten og straks monopoliserede den.

De historiske betingelser gødede således jordbunden for partiets monopolisering af magten. Og der er ikke noget underligt i, at særlige omstændigheder både kan føre til magtkoncentration og en underminering af den demokratiske beslutningsproces. Under den tyske besættelse af Danmark var man på vores beskedne plan også ude for, at omstændighederne skabte et organ, der handlede på folkets vegne i en situation, hvor folket ikke kunne komme til orde: nemlig Frihedsrådet. Frihedsrådet var endog et fuldstændigt selvbestaltet organ, som udøvede magt, uden at nogen magt formelt var blevet delegeret til det. F.eks. dømte det folk til døden (stikkerlikvideringerne).

Ingen drømmer om at kritisere oprettelsen af Frihedsrådet og rimeligheden af, at det handlede, som det gjorde, at det i en nødsituation gav sig til at tolke det danske folks interesse. Og det kan heller ikke bebrejdes de russiske bolsjevikere, at de i en anden, men ligeså presset situation, hvor normale beslutningsprocedurer var umulige at overholde, handlede på folkets vegne.*

Det afgørende er imidlertid, at nødforanstaltninger, der er skabt af den overordentligt skærpede klassekamp, på én og samme tid kan være nødvendige for at vinde kampen og samtidig være et gunstigt udgangspunkt for en lille klike magthavere, der ønsker at udnytte situationen til at monopolisere magten.

I mangt og meget handler den sovjetiske udvikling i 1920'erne herom, fordi sovjetsamfundet uafbrudt stod med ryggen mod muren. Dermed lagdes grundlaget for en pukken på magtkoncentrationens nødvendighed, på massernes lydighed over for ordrene ovenfra, og på det 'behov' for en monolitisk ledelse, som netop partiet kunne indfri. Det var i løbet af denne udvikling i 20'erne, der bl.a. var præget af voldsomme konflikter inden for partiet, at det lykkedes den stalinske del af det nye privilegerede partitoplæg at sætte såvel partidemokratiet som arbejdermagtorganerne ud af kraft.

Det var således særlige betingelser, der lagde grunden til den monolitiske étpartistats sejr. Og det fik igen konsekvenser for hele den kommunistiske bevægelses tænkning. For Sovjetunionen var forbilledet; læren om, at partiet skulle spille en dominerende rolle under socialismen, blev en del af det uimodsigelige teoretiske

*) Det betyder ikke, at deres handlinger ikke kan kritiseres — men det kan en række af Frihedsrådets også.

arvegods, som kaldtes den generelle lære af Oktoberrevolutionens vej, omend de fleste kommunistiske partier uden for Sovjetunionen undlod at reklamere for, at étpartistaten også var løsningen for lige netop deres land. Men det sovjetiske forbillede kom naturligvis til at spille en legitimerende rolle de steder, hvor kommunisterne fik magten og indførte partidiktaturet.

I forbindelse med partiets magtmonopolisering har vi konsekvent understreget, at det var særlige betingelser, der lagde grunden til denne monopolisering. Men der er intet, som gør disse betingelser så specifikke, at de ikke kan dukke op igen. For de skabes — som nævnt — i vid udstrækning af den revolutionære situation selv, hvor ikke blot klassekampen er enormt skærpet, men hvor der med nødvendighed opstår et 'magt-tomrum'. Det gamle statsapparat slås i stykker, et helt nyt skal bygges op. Denne situation er i sig selv ekstraordinær. Og den eksisterer ikke kun en enkelt dag eller inden for en uge eller et år, nej, den eksisterer i hele det tidsrum, der vil gå med at konsolidere og 'normalisere' det nye magtapparat — og denne konsolidering finder sted i en benhård kamp mod den indre og ydre kontrarevolution.

Men én ting er, at betingelserne skaber grobunden for, at den demokratiske arbejdermagt aldrig når at fæstne sig, en anden ting er, at betingelserne ikke er det samme som årsagen. Det er ikke en historisk nødvendighed, at socialismen bliver et misfoster. Det er ikke uundgåeligt, at et privilegeret lag formår at sætte partiet over arbejdermagten. Om noget sådant lykkes eller ikke, er i sidste instans et klassekampsspørgsmål.

Men skal det forhindres, at socialismen snubler i starten, må den erkendelse eksistere i arbejderklassen, at revolutionen skaber betingelserne for sin egen negation, for kontrarevolutionen, at det er forbandet svært at opbygge et nyt statsapparat fra bunden, og at den største fare for socialismen kommer fra den udskillelse af et privilegeret lag, af en ny klasse, som uafbrudt finder sted inden for arbejderklassen selv.

Og eftersom erfaringen har vist, at dette lags vigtigste magtapparat er et partiapparat, som udnytter vanskelige vilkår til at monopolisere magten, er det bydende nødvendigt, at der både før og under revolutionen oparbejdes en årvågenhed over for partier, som måtte tilstræbe étpartidiktaturet.

Ved dels at trække op, at selve den revolutionære situation skaber betingelser for, at det kan gå galt, og dels at trække op, at der derudover var helt specielle forhold, som yderligere

begunstigede étpartisystemet i f.eks. Sovjetunionen og Kina, har vi advaret mod naive forestillinger om, at har arbejderklassen først magten, så vil det bare gå derudaf.

Men hvordan bruger vi nu disse erfaringer i forbindelse med en strategi for socialismen i et højtudviklet kapitalistisk samfund? Og er der eventuelt forhold i et sådant samfund, som historisk **modvirker** de farer, vi har ridset op? Som måske kan gøre det lettere at undgå demokratiets udryddelse og étpartisystemets indførelse?

Udgangspunktet for at besvare disse spørgsmål er den tidligere udførligt omtalte bestemmelse af det borgerlige demokrati som værende 'socialismens politiske forgård'. (Jvf. ovenfor, s. 67 f) I denne karakteristik af det borgerlige demokrati ligger ikke en hyldest til denne statsform som sådan, men en konstatering af, at borgerskabet ikke alene benytter sig af det borgerlige demokrati, fordi det er den mindst kompromitterende skal om kapitalismen, men også fordi det er tvunget til det. De demokratiske rettigheder, som eksisterer under det borgerlige demokrati i modsætning til vilkårene under fascismen, er et **resultat af klassekampen**, et resultat af den folkelige kamp.

Og jo længere det borgerlige demokrati har eksisteret, desto mere indgroet bliver forestillingerne om, at ytringsfrihed, organisationsfrihed, talefrihed, demonstrationsfrihed osv. er umistelige rettigheder.

Det betyder ikke, at disse rettigheder er sikrede til evig tid under kapitalismen. Det viser erfaringerne med al bitter tydelighed. Men det betyder, at der er **grobund** for at mobilisere til kamp for forsvaret af de demokratiske rettigheder, at det vil være svært for borgerskabet at indføre fascismen — og at det vil være svært efter revolutionens storme har lagt sig at lade arbejderklassen vågne op til et étpartidiktatur, hvor ytringsfriheden er afskaffet og organisations- og demonstrationsfriheden forsvundet.

Hverken i Rusland eller i Kina eller i de fleste af de øvrige lande, som har forsøgt sig med en socialistisk opbygning, har man haft en lang historisk periode med borgerligt demokrati forud for revolutionen. Og dermed har man ikke haft den **modgift** mod tyranni, som en tilvænning til eksistensen af en række demokratiske rettigheder udgør.

Det borgerlige demokrati udtrykker — som Lenin skrev det — »den formelle anerkendelse af ligheden mellem borgerne, alles lige ret til at bestemme statens forfatning og administration«. (Jvf. ovenfor, s. 68) Det borgerlige demokrati er således en genspejling af

politikken samfundsmæssiggørelse. Det anerkender formelt flertallets ret til at bestemme. Og selv om flertallet i virkeligheden ikke bestemmer, så findes der også under kapitalismen en udbredt forestilling om, at flertallet i hvert fald har ret til at bestemme. Politisk og ideologisk kan borgerskabet nemlig ikke beholde og udnytte den borgerlig demokratiske skal om kapitalismen, medmindre det i ord accepterer denne ret.

Det er klart, at den modgift mod tyranni, som eksistensen af demokratiske rettigheder og behovet for sådanne rettigheder giver, ikke skal overvurderes. Det borgerlige demokrati er passiviserende, fordi det ikke er reelt. Fra fagbevægelsen, fra den stiltiende accept af indskrænkninger i de demokratiske rettigheder, fra hele den manglende modstand mod korporativiseringen under statsmonopolkapitalismen véd vi, at det er muligt at udhule de demokratiske rettigheder, uden at arbejderklassen går på barrikaderne af den grund.

Men trods alt er forestillingerne om, at visse demokratiske rettigheder hører sig til, så indgroede — også når de slumrer —, at de efter al sandsynlighed vil spille en langt mere bevidst og dominerende rolle, når klassekampen skærpes i forbindelse med en revolutionær situation. For i denne situation vil afskaffelsen af disse rettigheder netop være et centralt element i borgerskabets modoffensiv. Og kampen for demokratiet vil ikke — som f.eks. i Rusland — være en kamp for noget, man aldrig har kendt til, men i høj grad en kamp om at sikre de demokratiske rettigheder, som arbejderklassen har haft, som den allerede tilkæmpede sig næsten et århundrede eller mere før den socialistiske revolution — uanset om disse demokratiske rettigheder af gode grunde havde deres begrænsninger under kapitalismen.

I denne demokratiske 'tradition' ligger således en modgift mod efterrevolutionære forsøg på at indføre fåmandsvælde. Men denne modgift kan kun komme til at fungere, hvis den sprøjtes ind med klassekampens kanyle, og såfremt den anvendes mod forsøg på at udskille et nyt borgerskab. Rettes blikket kun mod farerne for, at det gamle borgerskab skal generobre magten og indføre fascismen, vil man bittert erfare, at et nyt borgerskab netop kan bruge kampen mod det gamle borgerskab som et glimrende påskud til at sætte de demokratiske rettigheder ud af kraft og derigennem sikre sin egen magt. Det viser erfaringerne fra de samfund, der søgte at slå ind på socialismens vej. Hér brugte man — og bruger man — nemlig indre fjender og ikke mindst den kapitalistiske omverdens ydre trussel

som en monoton legitimering af indespærring af afvigere, af nedslagting af oprør og af indgriben i uvorne 'broderlande's indre forhold.

Men hvordan kan man forestille sig, at den demokratiske traditions modgift konkret vil komme til udtryk?

For det første vil den komme til udtryk i en afvisning af et enkelt partis reelle og formelle magtmonopolisering. Skal f.eks. det kommunistiske parti, der i den revolutionære situation beviser, at det har evnen til at samle, lede og koordinere opgøret med borgerskabet, bevare den ledende rolle efter revolutionen, må det slås for at bevare denne rolle. Det må hver time på dagen kæmpe for at overbevise om dets politiske linies 'rigtighed'. Og det må vige for andre partier, hvis dets politik slår fejl — eller hvis arbejderklassen fravælger det ved arbejderrådvalg og folketingsvalg. Kun derigennem er det muligt at forhindre, at partiet vokser sammen med statsapparatet og bruger dette til at opkaste sig som den eneste magtfaktor, som tilmed altid har ret, fordi det jo bruger »marxismen-leninismen«.

Og denne placering af det kommunistiske parti forudsætter, at der også eksisterer andre partier ikke alene af navn, men også af gavn i det socialistiske samfund.

Men betyder det også, at borgerlige partier skal være tilladte? At der skal være frihed for partier, der aktivt arbejder for at genindføre den gammeldags kapitalisme?

Dermed er vi fremme ved en central problemstilling, som i virkeligheden ligger under alle de betragtninger over vilkårene ved overgangen til socialismen og ved opbygningen af det socialistiske samfund, som just er blevet fremsat.

g. Flertallets statsmagt

Denne problemstilling er følgende:

Statsmagten er efter arbejderklassens magterobring fortsat en klassemagt. Dette genspejles i det ofte mistydede begreb: Proletariatets diktatur, som blot fastslår den kendsgerning, at arbejderklassens statsmagt ikke kan være andet end en undertrykkelsesmagt. Men hvor den borgerlige statsmagt, uanset dens demokratiske forklædning, er mindretallets undertrykkelsesmagt, så er proletariatets diktatur, arbejderklassens statsmagt, flertallets statsmagt.

I hele behandlingen af den politiske magts problem har vi haft denne forståelse af staten som den røde tråd. Og vi har understreget denne forståelse ved at bruge indfaldsvinklen: at det er klassekampen, som er drivkraften under socialismen, og at socialismen kun kan sikres, hvis denne kamp uafbrudt fører til en undertrykkelse af gamle og ikke mindst nye bourgeois'ers forsøg på at fratage arbejderklassen magten, dvs. vriste statsmagten ud af dens hænder.

Betyder denne konstatering af statsmagtens klasseindhold så, at der er grænser for demokratiet under socialismen?

Diskussionen omkring dette spørgsmål er ofte blevet præget af de dårlige erfaringer fra den 'virkeliggjorte socialisme's lande. Der har man været vidne til, hvorledes man i såvel teori som praksis har afvist, at der inden for det socialistiske samfunds rammer var plads til partier, der var imod socialismen, og til ytringer, som tog afstand fra socialismen. Og dette sidste blev ofte — og bliver ofte — defineret til at være ytringer, der tager afstand fra den til enhver tid herskende politiske linie, som udstikkes af det herskende parti. Behandlingen af 'systemkritikere' i Sovjetunionen og såmænd også i Kina viser tydeligt, at disse rammer findes.

I og med disse rammer sættes, er der ikke langt til det fuldstændige meningsstyranni. Det er partitoppen, som suverænt afgør, at synspunkter er 'borgerlige' og derfor må forbydes. Og dette vil også omfatte andre meninger om, hvad socialisme og socialistisk politik er for noget. Kan man tænke sig et legalt maoistisk parti i DDR? Eller en avis i Albanien, som støtter Kina? Eller en organisation i Vietnam, der vender sig mod besættelsen af Kampuchea? Eller en forsideoverskrift i en sovjetisk avis, der siger 'Sovjetunionen ud af Afghanistan!'

I sin afstandtagen fra de knugende grænser for ytrings- og organisationsfrihed, som i socialismens navn er blevet gængs politik i en række lande, har man gjort mange forsøg på at løse den tilsyneladende modsætning mellem klassemagt og demokrati.

F.eks. var dette problem det centrale på VS' kongres i foråret 1982. I et resolutionsforslag, som iøvrigt blev forkastet af kongressen, søgte de rådssocialistiske strømninger at løse dette problem ved at konstruere en rådssocialistisk samfunds' model', der ganske enkelt bortdefinerede problemet, idet resolutionsforslaget erklærede, at i VS' tænkte socialistiske samfund ville der ganske enkelt ikke eksistere et undertrykkelsesapparat!

DKP-traditionen har et andet svar: Arbejderklassen har per

definition magten i et socialistisk land; de rammer, der sættes for ytringsfriheden, sættes derfor automatisk af flertallet. Vel kan der forekomme fejl og overgreb, men grundlæggende set er demokratiet sikret.

Endelig er der det synspunkt — som f.eks. er indarbejdet i den albanske forfatning (se ovenfor, s. 115 f) —, at anerkendelsen af socialismen er rammen for demokratiet. Og så har vi den tidligere nævnte situation, at det er de til enhver tid herskende, som bestemmer, hvad der er socialistisk og hvad der ikke er det. (For Albanien er det tilsyneladende heller ikke det store problem, eftersom de herskende ved de periodevist afholdte valg altid får mere end 99,5 pct. af stemmerne!!)

Ingen af de her opridsede svar er brugbare. VS-rådssocialisternes duer ikke, fordi det er virkelighedsfjernt. De andre svar duer heller ikke, fordi de tager deres udgangspunkt i, at den herskende orden per definition er socialistisk og altid i hovedsiden vil være det; og at flertallet per definition altid vil slutte op om den.

På hver deres måde siger rådssocialisterne og DKP-traditionen i og for sig det samme. Socialismen er fuldkommen; rådssocialisterne nægter at anerkende mulige ufuldkommenheder, mens DKP-traditionen — fordi den står over for, hvad den selv opfatter som 'virkeliggjort socialisme' — accepterer, at der findes ufuldkommenheder, men de er bare krusninger på en ellers ædel overflade.

Problemet omkring demokratiets rammer under socialismen er derved forsvundet op i den blå luft, løsrevet fra klassekampens virkelighed, løsrevet fra det grundlæggende forhold, at en kapitalistisk genrejsning til stadighed er en nærværende trussel, løsrevet fra det forhold, at selve demokratiets eksistens er **udtryk for**, at der eksisterer en statsmagt, eksisterer et statsapparat, som udøver magt. For meningen med demokratiet er jo at sikre, at det er flertallet, der udøver **magten**. Er undertrykkelsesapparatet, dvs. statsmagten, først forsvundet, så er demokratiet jo også forsvundet.

Vi må altså bevare jordforbindelsen og nøgternt diskutere demokratiets **grænser** under socialismen — og denne diskussion er ikke mindst fornøden, for grundlæggende set er det først i forbindelse med socialismen, at denne diskussion for alvor bliver interessant og central. For det er først under socialismen, at der overhovedet kan være tale om et reelt demokrati.

Sammenligner man de vilkår, det socialistiske demokrati vil have

i et samfund, der som 'forgård' har haft en højtudviklet kapitalisme, med de vilkår, der fandtes i så godt som alle de lande, der har søgt at virkeliggøre socialismen, når man til følgende forskellighed:

I de fleste af de sidstnævnte lande var arbejderklassen i mindretal, da samfundsomvæltningen indtraf. Bønderne — og småborgerskabet iøvrigt — udgjorde flertallet. Set i det socialistiske perspektiv var dette naturligvis en svaghed, for det er kun arbejderklassen, der objektivt har interesse i socialismen. Bønderne og småborgerskabet i øvrigt er derimod interesseret i at skaffe sig ejendomsret til produktionsmidler eller i at sikre sig en bevarelse af den ejendomsret, de har skaffet sig.

For at arbejderklassen skulle beholde magten, måtte den derfor skabe en alliance med bønderne og småborgerskabet (arbejder- og bondemagten i Sovjetunionen, Det nye Demokrati i Kina). Men meget hurtigt opstod det problem, som skulle blive af skæbnesvanger betydning især for den russiske revolution, at mindretallet, arbejderklassen, for at skabe socialismen skulle overbevise flertallet, der klassemæssigt ikke var interesseret i socialismen, om, at socialismen var vejen frem. I Sovjetunionen blev det som bekendt så som så med overbevisningen; i stedet fik man tvangskollektiviseringen. Men uanset hvordan kollektiviseringerne gennemføres, så betyder en fuldbyrdet kollektivisering ikke, at bønderne klassemæssigt forvandles til lønarbejdere. Principielt disponerer de i fællesskab over kollektivets jord, som kun på papiret er statsejet. Men i og med de har dispositionsretten over et produktionsmiddel, jorden, som er afgrænset fra andre produktionsmidler i samfundet (hele statssektoren og alle andre kollektivbrug), er bondens primære eksistenskilde kollektivbruget. Det er i kollektivbondens umiddelbare interesse, at kollektivbruget får et så stort udbytte som muligt, fordi det giver bonden en større andel i overskuddet. Og det er i forlængelse heraf indlysende, at kollektivbonden er interesseret i, at kollektivbruget beholder så meget af det producerede overskud selv, dvs. at priserne på kollektivbrugets produkter er høje, at skatterne er lave, og at prisen på produktionsredskaber, der fremstilles uden for kollektivbruget (traktorer, høstmaskiner, mv.), ligeledes er lave.

Selv om kollektiviseringen således likviderer enkeltbruget, og selv om kollektivbonden får en lønarbejderlignende status, i og med den enkelte bonde så at sige sælger sin arbejdskraft til kollektivet

mod en 'løn' plus bonus (overskudsdelingen), så er kollektivbonden ikke egentlig lønarbejder, for i princippet er han andelshaver i kollektivet.

Hvor arbejderklassens dispositionsret til produktionsmidlerne hidrører fra klassens politiske magt i hele samfundet, er bøndernes dispositionsret udskilt fra hele samfundet i enkelte kollektivbrug. Dermed eksisterer der en objektiv modsætning mellem arbejderklassen og bønderne, mellem kollektivbruget og den samfundsmæssige helhed, mellem bøndernes lokale dispositionsret og den dispositionsret, arbejderklassen udøver via statsmagten over de øvrige produktionsmidler.

Kollektivbrugssystemet er således en overgangsform mellem småborgerlig ejendomsret og samfundseje, men samfundsejet er ikke gennemført, før disposition retten til jorden er gået over til hele samfundet. Først da er bondens forvandling fra småbesidder via andelshaver til lønarbejder fuldbyrdet.

Formålet med denne analyse af bøndernes rolle er at vise, at i langt de fleste af de lande, der har forsøgt sig med socialismen, har arbejderklassen været i mindretal ikke alene i starten, men også efter at sosialiseringen af produktionsmidlerne var blevet fuldbyrdet.

I modsætning hertil udgør arbejderklassen det absolutte flertal i de fleste samfund, som er højtudviklet kapitalistiske. Og dette indebærer, at den proletariske statsmagt fra starten hviler på et flertal og ikke på en alliance mellem en ledende, ofte fåtallig arbejderklasse og et flertal af bønder.

Det er naturligvis en fordel, sammenlignet med de forhold, der fandtes i f.eks. Sovjetunionen og Kina. Til gengæld er det ikke en garanti hverken for socialismen eller for demokratiet, eftersom der så dukker nogle andre problemer op end dem, man har kendt fra samfund, hvor det var alliancespørgsmålet med en ikke-proletarisk klasse, der var hovedproblemet.

Disse problemer stammer fra arbejderklassens placering under statsmonopolkapitalismen. Hvor den lille arbejderklasse i de uudviklede halvkapitalistiske og halvfeudale samfund ofte var koncentreret i industribyerne og i hovedsagen bestod af industriarbejdere, er arbejderklassen under statsmonopolkapitalismen langt mere spredt og langt mere sammensat, hvilket igen skaber langt større modsætninger inden for klassen end det var tilfældet inden for den lille, mere homogene klasse, der fandtes i de nævnte uudviklede samfund.

Dertil kommer, at den lille arbejderklasse i disse samfund effektivt var isoleret fra hele samfundsmekanismen; de solgte deres arbejdskraft. Basta. Der fandtes ikke et fagligt og politisk klassesamarbejdssystem, der skabte mulighed for, at 'energiske' arbejdere kunne sive over i borgerskabet. Under statsmonopolkapitalismen, der ofte i årtier har været administreret mere eller mindre kontinuérligt af Socialdemokratiet, har der bestandigt eksisteret denne 'oversivnings' mulighed, og eftersom oversivningen ikke i praksis foregår som et spring fra drejbænk til statsministerposten, er der under statsmonopolkapitalismen skabt en række organisatoriske kanaler, der fungerer som trappestiger. På kryds og tværs har der været udviklet et netværk af klassesamarbejdsorganer, kommunalbestyrelser, mv., som har inddraget tusinder og atter tusinder af arbejdere i forvaltningen af kapitalismen — og dermed også i undertrykkelsen af arbejderklassen som helhed.

Ikke mindst dette forhold er achilleshælen for en socialisme, der skabes på baggrund af en forudgående statsmonopolkapitalistisk udvikling, som har udskilt et sådant arbejder'aristokratisk' lag. For de folk, dette lag består af, er jo vant til at administrere, vant til at have et vist overblik, vant til at deltage i politik — og netop i den revolutionære situation vil man stå overfor, at flertallet af disse folk, hvis opportunistiske evner har skabt deres positioner, vil dreje 180° for at bevare disse positioner. Og det ligger snublende nær at tage dem til sit hjerte, for der er brug for ekspertise. Desuden vil mange af dem — netop fordi de har erkendt, hvad vej vinden blæser — sandsynligvis indgå i den taktiske alliance, som er revolutionens forudsætning.*

Vi har tidligere været inde på, hvilke foranstaltninger man kan træffe for at forhindre udskillelsen af et sådant privilegeret lag, der udgør den vigtigste trussel mod socialismens eksistens (gennemførelse af arbejdergennemsnitsløn for statsfunktionærer, rotation, kontrol via arbejdermagtorganer mm. (Se ovenfor s. 110))

Udskillelsestruslen er hér trukket op, fordi den viser sig på en særlig måde, når socialismen har statsmonopolkapitalismen som 'forgård': hvor et nyt privilegeret lag kan opstå ud af et tidligere

*) Man kan i den forbindelse blot minde om de mange småpampere, der blev kommunister umiddelbart efter den tyske besættelses ophør i 1945, da venstrevinden blæste kraftigt, men som hurtigt tog benene på nakken, da højre-orkanen satte ind kort tid efter.

arbejder'aristokratisk' lag, og hvor dette lag iøvrigt kan fungere som støttelag for teknokrater, der udnytter deres vigtige specialviden til at skaffe sig nøglestillinger i forbindelse med den uhyre komplicerede omdannelse af en højtudviklet økonomi fra at være kapitalistisk til at blive socialistisk.

Denne udskillelsestrussel er det negative aspekt ved den ellers — i forhold til tidligere socialistiske omvæltninger — fordelagtige situation, at arbejderklassen udgør flertallet af befolkningen, og at socialismen derfor **umiddelbart** udtrykker dette flertals objektive klasseinteresse.

h. Partierne og den fortsatte klassekamp

Dette forhold, at den klasse, der får magten, udgør flertallet af befolkningen, spiller en afgørende rolle for den måde, hvorpå det socialistiske demokrati udfoldes, og for de rammer, der er omkring det. Overbygningen hænger jo sammen med basis. Det socialistiske demokrati har som underlag produktionsforhold, der fremtræder som klasserelationer. Der er på den ene side borgerskabet, der udspringer af den stadige spontane reproduktion af udbytningsforhold snart hist, snart pist, og der er på den anden side den herskende klasse, arbejderklassen, flertallet.

Med socialismens opbygning skaber arbejderklassen et økonomisk grundlag for overbygningen, som er i overensstemmelse med flertallets interesser. Dette udelukker de særrettigheder, som borgerskabet besad under kapitalismen. Den offentlige mening skabes ikke længere af en presse, som ejes af kapitalstærke klikker. Partierne kan ikke længere støttes af LO-top eller Arbejdsgiverforening.

Og dermed er vi fremme ved en besvarelse af spørgsmålet: Kan der eksistere borgerlige partier, anti-socialistiske partier i et socialistisk samfund? Gælder afvisningen af étpartisystemet også en tilslutning til, at sådanne partier kan eksistere?

Ja, det må den gøre. For såfremt man lader statsmagten bestemme, om et parti har lov til at eksistere eller ikke, så lader man statsmagten definere, hvad der er borgerligt, og hvad der er socialistisk. Hertil kan man så sige: Jamen, det skulle da ikke være vanskeligt, for siger et parti selv, at det er borgerligt, ja, så går det jo ind for det mindretalsherredømme, man netop har gjort op med

ved hjælp af den socialistiske revolution. Og kan man virkelig acceptere eksistensen af et parti, der går ind for udemokratiske forhold? Der går ind for udbytning? Skal man virkelig roligt se på, at et parti med alle mulige og umulige fraser appellerer til den laveste bevidsthed i arbejderklassen? Et parti — eller flere —, der naturligvis vil udnytte alle vanskelighederne under socialismen, og de vil være mange, til at vinde bred opslutning?

Det ligger snublende nært at sige: Sådanne demagoger må holde deres kæft. De må ikke organisere sig. De får ikke spalteplass i folkets presse eller ret til selv at udgive aviser. Grænsen for det socialistiske demokrati er tilslutning til socialismen. — Og har vi ikke før sagt, at den socialistiske statsmagt er en klassemagt, der ligesom al anden klassemagt undertrykker andre klasser?

En statsmagts undertrykkelse af et mindretal, der ønsker at genindføre kapitalismen enten i dens gamle form eller i form af et statskapitalistisk herrevælde, er imidlertid ikke ensbetydende med en undertrykkelse af meninger, som er erklærede anti-socialistiske. Statsmagten er ikke et bureaukratisk apparat, der betjener sig af en datamat, hvori man på forhånd har indkodet, hvad folk må sige, og som spærrer for de ytringer, der strider mod koden. Statsmagten er et **klassekampredskab**, som arbejderklassen benytter sig af til at sikre eksistensen af socialistiske produktionsforhold.

Ligesåvel som den borgerlige demokratiske forfatning sikrer den private ejendomsret, ligesåvel sikrer den socialistiske forfatning arbejderklassens samfundsmæssige dispositionsret over produktionsmidlerne. Udbytningen — i hvert fald i den klassiske private form — er **forbudt**. Det er en praktisk foranstaltning, som arbejderklassen træffer, i og med den i praksis gennemfører socialistiske produktionsforhold.

Men arbejderklassen kan ikke på samme måde diktere, hvad folk skal mene og tænke. Den kan og skal diktere, at produktionsmidlerne skal være samfundsejede, at statens funktionærer skal have arbejders gennemsnitsløn, at dens repræsentanter skal gøre sådan og sådan, at folk, der tiltusker sig privilegier, afsættes, at de beslutninger, der træffes om økonomiens indretning, følges. Dette er en række af de praktiske foranstaltninger, som sætter socialismen igennem. Disse praktiske foranstaltninger udtrykker det centralistiske element i den proletariske klassemagt.

Men **forudsætningen** for, at sådanne foranstaltninger bliver udtryk for klassens samlede vilje og ikke for en bureaukratisk topmagts bedrevidende direktivpolitik, er, at der skabes en

bevidsthed om deres nødvendighed og rigtighed. Og netop fordi socialismen er udtryk for modsætningen mellem kapitalisme og kommunisme, og at det derfor er klassekampen, der er drivkraften under socialismen, skabes denne bevidsthed også som følge af klassekampen.

At jage borgerskabet under jorden vil i dette perspektiv betyde, at man gør sig selv en bjørnetjeneste. Men det er ikke den væsentligste grund til, at borgerlige synspunkter bør have muligheder for at komme såvel individuelt som organisatorisk til orde. Den væsentlige grund er, at et forbud mod borgerlige ytringer og standpunkter vil have den afsmittende effekt, at også arbejdere, der har en anden opfattelse end den på bjerget gældende, vil være bange for at ytre sig. De vil være bange for, at statsmaskinen skal stemple dem som 'borgerlige elementer'. Dette vil indskrænke arbejderklassens muligheder for ikke alene at bekæmpe den reelle borgerlige fare, men også for at udfolde den brede demokratiske diskussion, som skal være baggrunden for den bevidste beslutningsproces. For det er vist indlysende, at en sådan beslutningsproces vil være uhyre kompliceret, og at den med nødvendighed vil medføre, at der udvikles standpunkter undervejs, som i deres konsekvens vil føre til socialismens fordærv. Men opererer man så med en model, der sætter statsmagten til dommer over, hvad der er borgerligt eller ikke, så vil denne dom meget hurtigt ramme ikke alene åbent borgerlige standpunkter, men også standpunkter, som de høje dommere mener vil føre til en styrkelse af borgerlige positioner.

Tilladelsen af borgerlige partier er således ikke udtryk for en abstrakt tilslutning til nogle 'menneskerettigheder', som engang er blevet udformet af det borgerskab, som systematisk har undertrykt selvsamme rettigheder. Den er udtryk for, at socialismen derigennem skaber sig selv de bedste betingelser for klassekampens åbne udfoldelse.

Spørgsmålet er imidlertid, om problemet omkring socialismens rammer i første række overhovedet har noget at gøre med, om man f.eks. 'tillader' eller 'forbyder' f.eks. Det konservative Folkeparti.

For det første er det ikke utænkeligt, at dette parti vil miste indflydelse af sig selv i forbindelse med den revolutionære proces, eftersom den kapitalisme, det er en så varm fortaler for, vil have afsløret sig også i mange af de konservative vælgeres øjne. For det andet vil — som vi trak det op i begyndelsen af dette afsnit — det økonomiske grundlag for partiets udfoldelse være ændret. Det vil

ikke være i besiddelse af en stærk presse, som støtter det. Der vil ikke eksistere en arbejdsgiverforening, der finansierer det. Det må støtte sig på egen indsats.

Dertil kommer den forskel fra det borgerligt demokratiske system, at partierne ikke er selve adgangsbilletten til den øverste styrende forsamling i samfundet. Under kapitalismen har partierne monopol på at opstille kandidater til Folketinget. Krav om et vist antal underskrifter for at opstille, spærregrænser og umuligheden af, at enkelte kandidater kan opnå flertalsvalg i et område på grund af forholdstalsvalgsystemet, er altsammen fænomener, som skal sikre, at det er partier og ikke direkte valgte repræsentanter, som kommer på tinge.

I det socialistiske demokratiske system, således som det er beskrevet tidligere (se ovenfor, s. 106 f), er det vælgernes egen kandidatopstilling, som kommer i første række. De kan så — og vil naturligvis — i reglen finde frem til den kandidat, som repræsenterer et parti, der har den største tilslutning, men han eller hun opstilles ikke via dette parti, men direkte. Derved får partierne ikke en organisatorisk særstilling, men bliver rene politiske organisationer, der kun kan foreslå, at én eller flere af deres folk opstilles.

Men — med erfaringerne fra den 'virkeliggjorte socialisme's lande in mente — et det fortsat spørgsmålet, om det egentlig er eksistensen af åbent borgerlige partier, der tilstræber en tilbagevenden til den gammeldags kapitalisme, der er problemet. For det var jo ikke en tilbagevenden til denne form for kapitalisme, der udhulede og ødelagde forsøgene på at bygge socialismen. Nej, det var såmænd selveste fortrospartiet, der blev udklækningsanstalten for det nye statskapitalistiske borgerskab, der under dække af de socialiserede produktionsmidler skaffede sig dispositionsretten over selvsamme produktionsmidler.

Derfor er det socialistiske demokratis hovedproblem ikke spørgsmålet om, hvorvidt der fortsat eksisterer legale partier, der går ind for den gammeldags kapitalisme, men spørgsmålet om, hvordan det forhindres, at et statskapitalistisk borgerskab erobrer magten.

Ser man det socialistiske demokratis problemer ud fra denne synsvinkel, så måtte det jo være et parti, der varetog f.eks. arbejder'aristokraterne's interesser, der først af alt skulle forbydes — hvis man fulgte 'forbudet's uhensigtsmæssige vej i et angiveligt forsvar for socialismen.

Vi har før nævnt, at et sådant lag meget vel kunne udgøre en fare i et socialistisk samfund, der havde statsmonopolkapitalismen som baggrund. For det er ikke en utænkelig udviklings'model', at den socialistiske omvæltnings politiske grundlag bl.a. vil bestå i en alliance med udslagsgivende dele af dette lag, og det vil i nordeuropæisk sammenhæng betyde en alliance med en venstre-socialdemokratisk blok, der har skilt sig ud fra det traditionelle socialdemokrati.

Man kan uden at forfalde til utopiske gætterier nemt forestille sig, at et relativt stort venstresocialdemokrati, der er blevet radikaliseret på grund af klassekampens yderste skærpelse, ikke alene vil tiltrække arbejder-'aristokraterne', f.eks. et utal af fagforeningsfunktionærer og -tillidsfolk på alle niveau'er, men også vil få tilslutning fra mange almindelige lønarbejdere, som førhen har været socialdemokrater, men som under klassekampens pres er gået 'tre skridt til venstre' — men heller ikke mere. For den reformistiske bevidsthed fjernes ikke med et revolutionært pennestrøg.*

Et sådant venstresocialdemokratisk parti vil på én gang være en allieret til det revolutionære parti eller til flere revolutionære partier og en mulig undergraver af socialismen. Det vil repræsentere stærke elementer i arbejderklassen, som stillet over for den socialistiske opbygnings enorme problemer vil pege på opportunistiske genveje og teknokratiske løsninger. Men alt sammen i socialismens navn!

Jamen, så må et sådant parti forbydes, vil 'forbuds'tilhængerne sige. Og følger man dem, er man straks godt på vej til étpartistaten. Og godt på vej til at give statsmagten lov til administrativt at bestemme, ikke alene, hvad der er borgerligt eller ikke, men også hvad der er ordentligt socialistisk. Dermed udhules debatten i det socialistiske samfund, klassekampen forvises til korridorerne, bevidsthedsdannelsen afløses af ensretning og dermed af bevidsthedens monolitiske énstemmighed.

Og hvad vil der så ske? Jo, opportunisterne vil sive over i det herskende parti. (Hvad mange af dem allerede vil gøre, hvis de ser, at der er andre partier end det, de har tilsluttet sig, der er stærkere)

*) Vi har i både revolutionære situationer og i situationer, hvor der i det mindste er sket en vis venstredrejning, set eksempler på en sådan venstresocialdemokratisme. Man kan nævne det Nenni-socialistiske parti i Italien, som gik sammen med kommunisterne efter 1945, det danske socialdemokrati, der lavede en taktisk venstredrejning ligeledes i 1945 eller venstremensjevikerne i 1917.

Og det herskende parti er nu uden for kontrol, for gennem forbudet mod afvigende partier har det sikret sig monopolen på at definere, hvad der er socialistisk og hvad der ikke er socialistisk. Mulighederne for det nye borgerskabs erobring af magten via dette monopolparti er for alvor modnet.

Skal det socialistiske demokrati værnes mod en sådan udvikling, må det således være tilladt, at der eksisterer flere partier, både partier, der er erklæret borgerlige, og partier, som har forskellige opfattelser af, hvad der er den rette socialistiske politik. Eksistensen af sådanne partier genspejler det objektive forhold, at der fortsat er klassekamp, at der er modsætninger inden for arbejderklassen, og at grundlaget for, at arbejderklassen vælger den kommunistiske strategi frem for en kapitulation over for kapitalismens genrejsning er arbejderklassens egen bevidste bekæmpelse af standpunkter, som peger i den gale retning.

Men grænserne for alle partier under socialismen er eksistensen af socialistiske produktionsforhold og af arbejdermagtsorganiseringen med arbejdermagtorganer og direkte valg og tilbagekaldelsesret af de folk, der skal varetage den centrale statsmagts opgaver. (Se herom, ovenfor s. 106 f)

Men det er hverken eksistensen af flere partier eller eksistensen af en demokratisk struktur, som i sidste instans **garanterer** socialismens overlevelse. Debatten mellem flere partier og en ordentlig struktur kan skabe gode **betingelser** for denne overlevelse, men forudsætningen for, at den kommunistiske strategi bliver fulgt, er, at stadig bredere dele af arbejderklassen bliver bevidst om den og tager den som udgangspunkt i kampen mod udskillelsen af et privilegeret lag, og at arbejderklassen som klasse i videst muligt omfang omsætter denne bevidsthed i konkrete foranstaltninger, hvoraf vi allerede har nævnt flere adskillige gange.

i. Hvad med fagforeningerne?

Kan vi nu sige noget mere om disse foranstaltninger? Mere end nogle vitale påbud om arbejdergennemsnitsløn, rotation, direkte valg med vælgeransvar osv.?

Vi vil i de følgende afsnit tage enkelte særlige problemstillinger op: Den væbnede magt, nogle økonomiske problemer, herunder teknologi-problemet — og endelig nogle mere løst formulerede afslutningstanker om forholdet mellem vision og virkelighed.

Men allerførst ét centralt spørgsmål: Hvor er fagforeningerne blevet af i hele denne analyse?

Dette spørgsmål er ikke mindst blevet nærværende på baggrund af de senere års udvikling i Polen. Polen er et socialistisk samfund, siger dets ledere. Men såfremt arbejderklassen har magten, hvorfor har den da i vid udstrækning organiseret sig i en faglig landsorganisation, Solidarnosc, der betragter sig som regeringens modpart? Hvorfor har det været nødvendigt for arbejderklassens statsmagt at forbyde arbejderklassens faglige masseorganisation?

Solidarnosc's dannelse og eksplosive vækst er imidlertid ikke udtryk for modsætninger inden for et socialistisk samfund, men for modsætninger inden for et statskapitalistisk samfund, hvor partitop og topledere inden for samfundet har tilranet sig dispositionsretten over produktionsmidlerne og desuden fungerer som compradorborgerskab* for det sovjetiske borgerskab.

Alligevel giver Solidarnosc's opkomst anledning til overvejelser. For Solidarnosc er blot det længe ventede alternativ til de officielle fagforeninger, som er fuldstændigt underlagt det regerende parti og statsmagten.

I alle de lande, som i tidens løb har erklæret, at de agtede at opbygge socialismen, er fagbevægelsen endt med at blive umyndiggjort, med at blive spøgelsesorganisationer, der måske varetog en række sociale opgaver, men som helt og aldeles var uden nogen selvstændighed.

Problemet omkring fagforeningernes rolle under socialismen dukkede allerede op få år efter oktoberrevolutionen. Syndikalistiske strømninger gik ind for fagforeningernes autonomi, dvs. uafhængighed af parti og statsmagt, og de forestillede sig, at fagforeningerne suverænt skulle lede virksomhederne. Over for denne opfattelse stod Trotskis, som gik ud på, at fagforeningerne ganske enkelt skulle være statens lydige redskaber.

Midt imellem det anarkistiske og det trotskistiske synspunkt stod Lenin. Han forsøgte at analysere fagforeningernes rolle, og denne analyse blev udmøntet i en resolution, der blev vedtaget af det kommunistiske partis centralkomité den 22. januar 1922.

Resolutionen genspejler en række af de grundlæggende problemer, der eksisterer for en fagforeningsorganisering i et

* Compradorborgerskab: den del af borgerskabet, i dette tilfælde den herskende, som er 'tjener' for og afhængigt af et imperialistisk borgerskab, som direkte eller indirekte har magten.

samfund, hvor arbejderklassen har magten. Og derfor har resolutionen værdi den dag i dag, for selv om den på en række punkter tager sit udgangspunkt i, at socialismen endnu ikke er opbygget, så indeholder den alligevel nogle uløste problemer, som blot forstørres op, når socialiseringen af produktionsmidlerne er fuldbæret i samfundsmæssig målestok.

Resolutionen siger bl.a.:

»Hvor enkelte grupper af arbejderklassen har gnidninger og konflikter med enkelte institutioner og organer for arbejderstaten, er det derfor fagforeningernes opgave at bidrage til den hurtigste og mest smertefrie bilæggelse af konflikterne med maksimale fordele for de af dem repræsenterede arbejdergrupper, for så vidt disse fordele kan opnås uden ulempe for andre grupper og uden skade for udviklingen af arbejderstaten og dens økonomi som helhed, thi kun denne udvikling kan skabe grundlaget for arbejderklassens materielle og åndelige velfærd.«

Fagforeningerne skal fungere som »mægler, enten således at de gennem deres hertil beregnede organer træder i forhandling med de pågældende interesserede økonomiske organer på basis af begge parter nøjagtigt formulerede krav og forslag, eller således at de appellerer til højere statsinstanser.«

Denne instans er — siges det senere i resolutionen — »det kommunistiske parti«, for det er dette parti, »som har autoritet nok til straks at hidføre en løsning« på de mange modsigelser, der vil opstå i forbindelse med fagforeningernes virke. (Lenin: Om fagforeningernes rolle og opgaver under den nye økonomiske politik, s. 136-151 i Udv. værker, bd. 12. Se for citaterne s. 140 og 148)(Mine udh.)

I denne beskrivelse af rammerne for fagforeningernes virke levnes der ingen tvivl om, at de er frataget den selvstændighed, som en revolutionær fagforeningspolitik tilstræber under kapitalismen. Fagforeningerne er underlagt helhedens interesse, således som denne kommer til udtryk i den statslige politik og i dette tilfælde i det kommunistiske partis afgørelser. Fagforeningerne er ikke deres medlemmers uafhængige redskab. De placeres som mæglere mellem de enkelte arbejderes interesser og den overordnede og i sidste instans dominerende proletariske statsmagts samlede interesse.

Lenins betragtninger omkring fagforeningernes placering i en stat, styret af arbejderne selv, efterlader det indtryk, at det er svært overhovedet at få plads til fagbevægelsen. Og det er da heller ikke ejendommeligt, at der opstår problemer med at placere

fagforeningerne i et politisk system, der er kvalitativt forskelligt fra det kapitalistiske. Fagforeningerne blev i sin tid skabt som arbejderklassens interesseorganisationer med henblik på at skabe et fælles, organiseret fodslag i arbejdernes umiddelbare kamp mod deres modpart, ejerne af produktionsmidlerne. Alene deres struktur genspejler dette. Fagforeningerne er organiseret efter **fag** eller **brancher**; de er foreninger, som er vokset op på grundlag af **arbejdsforholdet**, at tilknytningen til arbejdspladsen, til jobbet. Eller for at sige det 'borgerligt': de er **arbejdsmarkedsorganisationer**. Og deres primære opgave er ud fra dette udgangspunkt at kæmpe for, at arbejderne får den højst mulige pris for arbejdskraften i kampen mod arbejdskøbermodparten.

Med kapitalismens udvikling kan man med rette kræve, at fagforeningerne også tager andre spørgsmål op end dagskampens løn- og arbejdsforholdsproblemer. For hvad arbejdskøberne mister i den direkte konfrontation med arbejderne på arbejdsmarkedet, søger de at vinde ind via den statslige politik. Og det viser sig da også, at fagforeningerne i voksende omfang indkorporeres i den samlede statspolitiske mekanisme, såfremt fagforeningerne kontrolleres af et top lag, som via klassesamarbejdet har integreret sig i borgerskabet. Men det er ikke blot denne 'politisering' af fagbevægelsen, som viser, at grænserne mellem den faglige og den bredere politiske kamp brydes ned. Også fagforeninger, som har frigjort sig fra klassesamarbejdspolitikken, må tage andre spørgsmål end de umiddelbart faglige op: Skattepolitik, lovgivningsspørgsmål omkring miljø, barselsorlov, socialpolitik mv mv.

Men denne nedbrydning af skellet mellem faglig politik og anden politik, som forstærkes kraftigt af den statsmonopolkapitalistiske udvikling, ændrer intet ved det grundlæggende forhold, at udgangspunktet for fagforeningernes virke er medlemmernes interesser i deres egenskab af arbejdskraftsælgere på arbejdsmarkedet. Når de øvrige politiske problemstillinger inddrages, er det ikke for disse problemstillingers egen skyld, men fordi de påvirker den pris på arbejdskraften, som opnås i den direkte faglige kamp mod arbejdskøberne. Det er fortsat denne kamp, der er fagforeningernes grundlæggende opgave. Deri adskiller de sig f.eks. fra arbejderklassens politiske partiorganisering.

Under socialismen sker der imidlertid en række kvalitative forandringer, som medfører, at meningen med at have fagforeninger udhules. Der findes ikke længere en arbejdskøber, som står i

antagonistisk modsætning til arbejderne. Det er arbejderklassen selv, der køber sin egen arbejdskraft; eller omvendt: arbejderne sælger deres arbejdskraft til deres egen klasse. Og derfor kan det ikke være rigtigt, at arbejderne gennem en faglig kamp blot tager ét hensyn: en så stor pris på arbejdskraften som muligt. Arbejderne har ikke længere kun deres egne umiddelbare interesser at tage hensyn til over for en fjende, der har fratrækket dem produktionsmidlerne. Altså kan arbejderne faglige organisationer i et socialistisk samfund ikke fungere som kompromisløse klasseorganisationer, der er uafhængige af produktionsmidlernes ejere, som er arbejderne selv. Og dermed har fagforeningerne mistet deres primære eksistensberettigelse.

Dertil kommer en række andre problemer, som yderligere torpederer deres eksistensberettigelse. Vi nævnte før, at de faglige og de øvrige politiske samfundsspørgsmål smelter mere og mere sammen under statsmonopolkapitalismen. At dette sker i 'socialismens forgård' er naturligvis blot udtryk for, at der sker en hastig samfundsmæssiggørelse af økonomien og som følge heraf også af politikken. Og denne samfundsmæssiggørelse peger så igen frem mod socialismen, hvor økonomi og politik går op i en højere enhed med politikken som det primære.

Skal en arbejderorganisering fungere ud fra disse vilkår, må den nødvendigvis tage sit udgangspunkt i den politiske helhed. Skiller man under socialismen en særlig organisering ud, som specifikt skal varetage arbejderne umiddelbare interesser som producenter, så splitter man 'delen' fra 'helheden' og er desuden med til at understrege enkeltinteressernes særret over for helheden i en samfundsorden, hvor det er helhedens trivsel, der er forudsætningen for, at enkeltinteresserne tilgodeses.

Men hvad skulle man have fagforeninger for, hvis de ikke netop skulle tage deres udgangspunkt i deres fags arbejderes interesser, i de interesser, arbejderne har på de enkelte arbejdspladser, inden for de enkelte brancher, i modsætning til den samlede samfundsmagt, som bl.a. kommer til udtryk i den statslige politik?

Lad os belyse denne problemstilling med et eksempel:

Arbejderne på en virksomhed vil have mere i løn. Under kapitalismen slås den ideelle fagforening for, at arbejderne får en så høj løn som mulig uden hensyntagen til kapitalisternes piverier. Men under socialismen er virksomheden ikke ejet af kapitalister. Løndiskussionen må derfor forbindes med den samlede økonomiske nødvendighed. Ellers ender det med, at arbejderne på én

virksomhed får lønforhøjelser på bekostning af arbejderne på en anden.

Er fagforeningerne nu uden ansvar for den samlede økonomi, ja, så fremmer man og accepterer man enkeltarbejdernes ret til udelukkende at tage hensyn til egne umiddelbare interesser. Lader man imidlertid fagforeningerne få et medansvar for virksomhedens og hele samfundets økonomiske trivsel, så er der ikke længere nogen mening i at have fagforeninger, for så sidder de jo på begge sider af bordet. Og så var det vel rimeligere, om de stedlige arbejdermagtorganer tog sig af sagen. De er valgt af arbejderne til at lede virksomheden, og de er ansvarlige både over for den samlede samfundsøkonomi og over for de arbejdere, der har valgt dem. At forestille sig fagforeningerne med **samme** rettigheder og pligter ved siden af arbejdermagtorganerne forekommer meningsløst.*

Pointen i denne analyse er altså, at fagforeningerne mister deres eksistensberettigelse, i og med arbejderklassen erobrer magten og skaber det socialistiske stats- og forvaltningssystem. Dette strider ikke mod den rolle, fagforeningerne har eller bør have i **kampen** for socialismen. I denne kamp inddrager fagforeningerne flere og flere politiske aspekter, eftersom en stadig fremadskridende — eller pludselig opstående — nedbrydning af den reformistiske bevidsthed gør det muligt og nødvendigt, at fagforeningerne fungerer som samlende politiske massekampcentre imod kapitalisterne. Men samtidig vil der blive skabt alternative arbejdermagtorganer, som politisk-organisatorisk forener de samlede klassekampsspørgsmål ud fra et politisk grundlag og ikke ud fra det grundlag, som er fagforeningernes: at prisen på arbejdskraften skal være så høj som mulig. Dermed nedbrydes 'trade-unionismen' og betingelserne skabes for, at arbejdermagtorganerne realiserer den politik, som fagforeningerne har stået for og kæmpet for. De overtager fagforeningernes rolle, samtidig med at de inkorporerer den faglige kamps aspekter i et bredere, samlende politisk grundlag, hvor det ikke længere er salget af arbejdskraften, der er udgangspunktet, men arbejderklassens samlede forvaltning af sit eget samfund.

Med disse betragtninger kan vi sætte dette afsnits udgangspunkt i relief. Vi nævnte dér, at opkomsten af Solidarnosc havde aktualiseret diskussionen om fagforeningernes rolle under socialismen.

Vi understregede, at Polen ikke er et socialistisk samfund, og at Solidarnosc derfor var udtryk for arbejderklassens organisering ret over for en anden klasse. Netop fordi Polen ikke er et socialistisk,

men et statskapitalistisk samfund, er arbejderklassen ikke herre i eget hus. Kravene om ytringsfrihed, nedbrydelsen af det regerende partis monopol, national selvstændighed og ret til faglig organisering er i første omgang **demokratiske krav**, krav, som i første række kan indfris ved gennemførelsen af **borgerligt demokratiske forhold**.

Men i nogle af Solidarnosc' krav ligger et samfundsoverskridende perspektiv. Det gælder først og fremmest kravet om, at arbejderne selv vælger deres ledere på virksomhederne. Heri ligger kimen til krav om arbejdermagt, men forudsætningen for, at dette krav slår igennem i virkeligheden er jo i realiteten en samfundsomvæltning, en omstyrtelse af det herskende statskapitalistiske borgerskab.

En lykkelig gennemførelse af en sådan omvæltning er således forudsætningen for, at der kan skabes et socialistisk Polen. Og dermed et samfund, hvor Solidarnosc har overflødiggjort sig selv.

j. Den væbnede magt

Med diskussionen om arbejdermagtorganerne og fagforeningernes rolle er vi fremme ved et andet **magtaspekt** i forbindelse med diskussionen om overgangen til socialismen og om det socialistiske demokrati: nemlig spørgsmålet om **voldsmagten**.

I alle sammenhænge, hvor vi i denne analyse har drøftet staten og revolutionen, har vi haft som udtrykkelig eller indforstået forudsætning, at statsapparatets væsen er, at det er et **klassemagtsredskab**, dvs. et redskab, der bruges til at **undertrykke** klassemodparten. Sådan er det under kapitalismen, hvor det er borgerskabet, der undertrykker arbejderklassen, og sådan er det under socialismen, hvor det er arbejderklassen, der undertrykker borgerskabet. Først under kommunismen forsvinder **undertrykkesapparatet**, først under kommunismen 'dør staten bort' — som Engels har udtrykt det.**

*) Skal man belyse det ejendommelige i eksistensen af fagforeninger under socialismen kan man stille følgende spørgsmål: Skal de folk, arbejderne vælger til at lede virksomheden, smides ud af fagforeningen?

**) Vi sætter således 'stat' lig 'klasseundertrykkesapparat'. Naturligvis vil der også under kommunismen eksistere samfundsbeskyttende organer, som bekæmper *individuelle* forsyndelser mod kollektivet, og der vil findes mere eller mindre centraliserede organer til planlægning og administration.

Bruger man begrebet 'undertrykkesapparat' kommer man uundgåeligt til at tænke på begreber som 'vold' og 'tvang'. Ordet 'vold' har en særdeles odiøs klang. Og det er der gode grunde til. Ingen ønsker vold i hverdagen og bekæmper den energisk. Men det er da heller ikke denne form for vold, der her er til diskussion.

Det, der er til debat, er **klassevolden**. Denne klassevold viser sig ikke i det daglige som åben vold. Den direkte voldsanvendelse finder kun sted i skærpede klassekampssituationer. En sådan skærpelse kan finde sted isoleret omkring bestemte spørgsmål (f.eks. Bygger-kampen på Nørrebro i 1980) eller i samfundsmæssig målestok i forbindelse med en revolutionær eller en kontra-revolutionær situation (Revolutionen i Rusland 1917, den langvarige kinesiske befrielseskrig, Chile september 1973 osv. osv.).

Til daglig fungerer voldsapparatet imidlertid kun som en **latent trussel**. Dermed være ikke sagt, at så går arbejderklassen til daglig og føler sig truet. Voldsapparatets betydning er afhængigt af klassekampens vilkår. Ja, faktisk kan man have klassesamfund, hvor voldsapparatet i perioder er af beskedent omfang, simpelthen fordi klassesamarbejdet og den deraf afledte tilpasning til den herskende orden er så dominerende, at en trussel fra arbejderklassen om at styrte borgerskabets statsmagt forekommer ikke-eksisterende. En selvundertrykkende reformistisk bevidsthed kan i lange perioder virke mere konsoliderende på borgerskabets herredømme end en skovvogn knippel- og pistolbevæbnet uropoliti.

En revolutionær omvæltning ændrer radikalt på disse forhold. Den åbne voldsanvendelse træder frem på klassekampens scene. Og vi skal ikke tro, at Danmark er en undtagelse, fordi man gør alt for at fortælle os, at danskere er fredelige mennesker med en fredelig historie.

Det er klart, at denne ideologiske selvforståelse vil spille ind i forbindelse med omvæltningens form. Borgerskabet vil i videst muligt omfang undgå direkte voldsanvendelse, eftersom det vil virke særlig provokerende, når man har brugt generationer på at bilde folk ind, at voldsanvendelse i større målestok er udansk. Og på den anden side vil den danske arbejderklasse betænke sig længere på at gribe til åben voldsanvendelse af selvsamme årsager.

Men dette er et taktisk spørgsmål, som måske kan betyde, at en omvæltning kunne finde sted mere under indtryk af truslen om vold end gennem åben borgerkrig.

Skal en sådan situation overhovedet indtræffe, må arbejderklassen imidlertid forberede sig på, at situationen bliver voldelig. Skal det i en given revolutionær situation vise sig tilstrækkeligt med en voldsstrussel, så forudsætter det jo, at arbejderklassen har midler til i påkommende tilfælde at anvende vold. Derfor er den sf'ske og dkp'ske strategi, der som grundlag har en fredelig overgang til socialismen, selvmorderisk.

Men når dette er sagt om muligheden for at undgå borgerkrig eller borgerkrigslignende tilstande, skal det så meget desto kraftigere understreges, at borgerskabet faktisk kontrollerer et voldsapparat den dag i dag, og at man gang på gang har været vidne til, at det anvender dette voldsapparat selv i situationer, der så langt fra udgør nogen trussel mod borgerskabets herredømme. Hér tænkes på de grove overfald på vietnamdemonstrationerne i slutningen af tresserne, på de håndfaste ophævelser af virksomhedsblokader, på rydningen af besatte huse og på Bygger-sagen.

Når det går så voldsomt for sig ved sådanne isolerede sager, hvordan vil det så ikke se ud, når det kommer til et afgørende livtag om magten i hele samfundet?

Eksistensen af det borgerlige voldsapparat og erfaringerne fra alle tidligere revolutionære situationer viser således, at arbejderklassen må forberede sig på at bevæbne sig, på at true med eller direkte anvende vold.

Denne redegørelse for vilkårene ved overgangen til socialismen er imidlertid ikke den eneste grund til, at voldsapparat-diskussionen tages op. Uanset de former, hvorunder overgangen finder sted, vil arbejderklassens statsmagt være et voldsapparat. Det socialistiske samfund vil have en lovgivning, og de love, der vedtages, må ikke brydes. Statsapparatet skal sikre, at dette ikke sker. Derfor vil der også i et socialistisk samfund findes politi, domstole og andre former for myndigheder, som har beføjelser til at sanktionere mod dem, der overtræder lovene. Og eftersom der er tale om et socialistisk samfund, vil disse sanktioner i princippet være udtryk for, at arbejderklassen sætter sin klassevilje igennem.

Denne konstatering er imidlertid ikke tilstrækkelig. Det har gået som en rød tråd i denne fremstillings skildring af socialismen, at der bestandigt findes en fare for, at kapitalismen genrejses, at et nyt borgerskab erobrer statsmagten indefra. Og det er derfor nødvendigt at diskutere, hvorledes voldsapparatet indrettes, således at arbejderklassen ikke en skønne dag kommer til at opleve,

at voldsapparatet bliver anvendt imod arbejderklassen selv. Og det er naturligvis et af de helt centrale spørgsmål, ja, måske **det mest centrale spørgsmål**, eftersom kontrollen med voldsapparatet er alfa og omega for enhver klasse, som vil sikre sig magten.

Erfaringerne fra den 'virkeliggjorte socialisme's lande er mere end dystre. Vi har været vidne til, hvorledes militæret er blevet professionaliseret og skilt ud fra masserne, hvorledes domstolene er blevet brugt til skueprocesser mod politiske afvigere, og hvorledes det hemmelige politi i perioder har sat enhver form for retsbeskyttelse ud af kraft.

Hvordan forhindres en sådan udvikling, når man **samtidig** tager i betragtning, at arbejderklassen må anvende et statsapparat i kampen for at sikre magten imod såvel udenlandske som indenlandske forsøg på at tage magten fra den?

Et væsentligt problem er hér forholdet mellem den væbnede magt og den civile magt. Det er afgørende, at den civile magt kontrollerer den væbnede magt, men i konfrontationssammenhænge har den væbnede magt ofte fat i den lange ende, netop fordi den er væbnet. Dertil skal lægges det forhold, at den væbnede magts kerne, militæret, ikke blot har indre opgaver, men også har til opgave at værne landet mod udefra kommende angreb. Dette sidste medfører ofte en særstilling for militæret, fordi det indebærer, at dele af det militære system hemmeligholdes, således at det er mindst muligt sårbart over for en eventuel angriber.

Dertil kommer, at militæret har sin egen kommandostruktur. Militæret må nemlig med nødvendighed kunne handle hurtigt, effektivt og koordineret. Af denne grund vil det centralistiske element i den militære kommandostruktur være dominerende.

Alle disse specifikke omstændigheder ved militærets særlige placering og omkring den parallelle magtstruktur, det udgør, har gang på gang givet militære ledere en relativ selvstændighed i forhold til statsmagten — både i de kapitalistiske og i de angiveligt socialistiske lande.

For at nå frem til en politik for den væbnede magt i det socialistiske samfund må vi analysere militærets rolle i tæt forbindelse med statens klassekarakter. Allerede Engels kom ind på denne problemstilling i sin analyse af statens opståen. Han skildrer overgangen fra det urkommunistiske klasseløse samfund til klassesamfundet og understreger, at et af de karakteristiske kendetegn ved dannelsen af statsmagten er »oprettelsen af en offentlig myndighed, som ikke mere falder umiddelbart sammen

med, at befolkningen selv organiserer sig som væbnet magt.« (Min udh. BS).

Og han fortsætter:

»Denne særlige, offentlige myndighed er nødvendig, fordi det efter spaltningen i klasser er blevet umuligt at have en selvvirkende bevæbnet organisation af befolkningen. ... Den offentlige myndighed findes i enhver stat; den består ikke alene af bevæbnede mennesker, men også af tilbehør af ting, alle slags fængsler, tvangsanstalter...« osv. (Cit. fra Lenin: Staten og Revolutionen, s. 11)

Den socialistiske statsmagt er også en klassemagt. Men det kvalitativt nye er, at den er flertallets statsmagt. Flertallet tager den væbnede magt tilbage fra mindretallet, der hidtil har kontrolleret den, isoleret den fra befolkningen og brugt den mod befolkningen.

Dette må nødvendigvis indebære, at flertallet bevæbnes. — Allerede Marx drog denne lære af den første proletariske revolution, Pariserkommunen, da han fremhævede, at »Kommunens første dekret var ... afskaffelsen af den stående hær og dens erstatning med det bevæbnede folk.« (Marx: Pariserkommunen, Kbh. 1946, s. 68)

Og i en polemik mod samtidens anti-autoritære anarkister skrev Engels få år efter, i 1873:

»... De antiautoritære kræver..., at den sociale revolutions første handling skal være autoritetens afskaffelse. Har de nogensinde set en revolution, disse herrer? En revolution er afgjort den mest autoritære sag, der findes, en handling, hvormed en del af befolkningen påtvinger den anden del sin vilje ved hjælp af geværer, bajonetter og kanoner — altsammen såre autoritære midler, og det parti,* der har sejret, må hævde sit herredømme ved hjælp af den skræk, som dets våben indgyder de reaktionære. Og hvis Pariserkommunen ikke havde betjent sig af et væbnet folks autoritet over for bourgeoisiet, mon den så havde hævdet sig mere end én dag? Kan vi ikke omvendt dadle, at den har betjent sig for lidt af den autoritet?« (Cit. fra Staten og Revolutionen, s. 66-67) (Min udh.)

*) Engels tænker næppe hér på et politisk parti i vor forstand, men på arbejderklassen som en samlet politisk organisering.

Marx' og Engels' klare opfattelse, at proletariatets magtudøvelse skulle varetages af et væbnet folk, indgik i de fleste af de programmer, de tidlige socialdemokratier udformede. Men efterhånden som socialdemokratierne blev integreret i det borgerlige samfund, forsvandt dette programpunkt. Og selv om Lenin så sent som 1917 gjorde folkebevæbningen til det overordnede punkt i det proletariske partis militærpolitik, varede det ikke mange år, førend den sovjetiske hær professionaliseredes og arbejderklassen afvæbnedes.

Det er givet, at Marx' og Engels' forestillinger om, at til opnåelsen og konsolideringen af arbejderklassens herredømme hørte et væbnet folk, var at principiel karakter. Folkebevæbningen betød tilbageerobringen af den væbnede magt fra den herskende klasse.

Men Marx og Engels var ikke naive. Engels erkendte således i sit sidste leveår, i 1895, at den gamle mere eller mindre romantiske forestilling om, at barrikadekampe var den proletariske revolutions højeste form, var forældet. Engels havde en grundig indsigt i militære og våbentekniske forhold, og herudfra slog han fast, at barrikadekampe var selvmorderiske. Idag, i 1895, skriver Engels, er »våbenbutikkernes jagt- og luksusbøsser... også i nærkamp soldaternes maskingeværer langt underlegne...«, og han tilføjer andre eksempler på, hvorledes den industrielle våbenproduktion og den våbentekniske udvikling har gjort, at det væbnede håndgemæng vil betyde, at dårligt bevæbnede gadekæmpere simpelthen massakreres. (Engels: Forord til Marx: Klassekampene i Frankrig; i Udvalgte skrifter, I, s. 126 f)

Nej, barrikadekampene duer ikke længere. Det, det drejer sig om, er, at revolutionen gennemføres af et aktiviseret flertal i arbejderklassen, for man kan ikke »nedskyde ... millioner, dertil forslår alle maskingeværer i Europa og Amerika ikke.« (Sammesteds, s. 129)

Siden Engels' dage er våbentenikken blevet udviklet med stormskridt. Der findes et uhyggeligt varieret arsenal af våben, som kan sættes ind mod en arbejderklasse, som truer samfundsmagten. Og arbejderklassen har ingen umiddelbar adgang til disse våben. De findes under lås og slå og bevogtes vel. Hvortil kommer, at det borgerlige statsapparat betjener sig af udvalgte korps, som har til opgave at slagte eventuelle anslag mod den herskende orden. Der skabes veltrænede og veludrustede uropatruljer, militæret professionaliseres, og der findes internationale planer, f.eks. i

NATO-regi, som opererer med særlige brandkorps, som kan sættes ind i snart ét, snart et andet land mod oprørske arbejdere.

Såvel den førrevolutionære parole: Et folk i våben! som den efterrevolutionære parole: Socialistisk statsmagt betyder et folk i våben! må ses i lyset af og tilpasses til de stadigt nye vilkår, som såvel den våbentekniske udvikling som den militære organisations omformning medfører.

Vi kan godt følge Engels' grundopfattelse, at menneskene i sidste instans er selv de mest raffinerede masseødelæggelsesvåben overlegne. Men vi må understrege forbeholdet 'i sidste instans'. For erfaringerne viser, at kontrarevolutionen kan vinde mange blodige sejre, hvis man lader hånt om kvaliteten af arbejderklassens bevæbning.

Hvor fører nu denne diskussion hen?

Jo, den knytter an til en særlig erfaring, som de revolutionære væbnede kampe — i særlig grad efter Anden Verdenskrig — har afkastet. Vi har hér set, hvorledes folkelige kræfter, der gjorde væbnet oprør mod imperialistisk undertrykkelse og/eller mod hjemlige udsugere, meget hurtigt fik brug for mere og mere avancerede våben. Og at den eneste måde, de kunne skaffe sig disse våben på, var at få dem af udenlandske magter, der af mere eller mindre selviske grunde støttede dem.

Tag blot befrielseskampene i Afrika, hvor befrielsesbevægelserne stillet over for en veludrustet fjende søgte våbenhjælp dér, hvor de kunne få våben og ofte måtte betale våbnene med deres politiske uafhængighed. Eller vi kan blot se på et par konkrete eksempler: Det vrimler med amerikanske våben blandt befrielsesstyrkerne i Afghanistan — og det vrimler med sovjetiske våben blandt befrielsesstyrkerne i El Salvador.

Parolen 'Et folk i våben' er således ikke uafhængig af de vilkår, der findes for dens gennemførelse. Våbnene kan ikke længere smedes i primitive våbensmedjer. I hvert fald er sådanne våben ikke tilstrækkelige mod en fjende, der kan betjene sig af stormagters eller supermagters mest avancerede våbensystemer.

Og denne våbentekniske problemstilling har ikke blot betydning for den væbnede kamp, som den revolutionære situation kan eller vil udløse; den har også betydning for organiseringen og opbygningen af den væbnede magt efter revolutionen, hvor den væbnede magt skal forsvare samfundet mod kontrarevolutionen og mod udefra kommende angribere.

Ikke mindst små lande har dette problem inde på livet. Selv om man næppe kan forestille sig, at en dansk socialistisk omvæltning vil finde sted isoleret fra alt og alle, så er det fortsat på den danske arbejderklassens skuldre, at ansvaret for revolutionens gennemførelse og den efterrevolutionære opbygning af det socialistiske samfund hviler. Og dette indebærer, at der til de danske betingelser må udformes en folkevæbning, som i videst muligt omfang dels kontrolleres af arbejderklassen og dels er tilstrækkeligt våbenteknisk effektiv —, og som har en hjemlig våbenproduktion som basis.

Nu kunne man hér — ud fra de særlige danske historiske erfaringer — hævde, at Engels' afvisning af barrikadekampens anvendelighed ikke er gyldig. Så vi ikke netop, at det danske folk, beskedent udrustet våbenteknisk, under den tyske besættelse formåede at føre væbnet kamp mod en fjende, der var endog særdeles overlegen både styrkemæssigt og på det våbentekniske område?

Den danske modstandskamp skal ingenlunde underkendes. Men det skal ikke af den grund glemmes, at forudsætningerne for dens gode resultater dels var, at besættelsesmagten undlod at gribe til 'polske' metoder, fordi den ønskede Danmark bevaret som et nogenlunde uskadt forsyningsbagland, og dels var, at de antifascistiske stormagters hære gjorde det grove arbejde.

Erfaringerne fra modstandsbevægelsen bekræfter således nok guerillakampens anvendelighed i dansk sammenhæng, men den må ses i lyset af de særlige omstændigheder, hvorunder den udfoldedes. Man kan ikke regne med, at et væbnet sammenstød i en revolutionær situation vil forme sig under ligeså gunstige internationale betingelser. Tværtimod må man gå ud fra den værst tænkelige mulighed, at såvel indenlandske som udenlandske fjender rotter sig sammen og prøver at slå revolutionen ned med alt det isenkram, de råder over.

Dette kunne meget vel medføre, at den danske arbejderklasse såvel under som efter omvæltningen så sig tvunget til at søge støtte hos magter, der gerne så sig selv som de hidtidige undertrykkes arvtagere, hvis arbejderklassen ikke på forhånd har tilsluttet sig en folkevæbningstaktik, der er udviklet som led i en forsvarspolitisk strategi.

Kampen for socialismen og kampen for at skabe et effektivt folkeligt nationalt forsvar kan ikke adskilles. Selv om den

socialistiske omvæltning sandsynligvis vil omfatte en geografisk region — f.eks. større eller mindre dele af Vesteuropa eller ét eller flere nordiske lande — vil den fortsat finde sted i internationalt regi. Behovet for at forsvare revolutionen mod udenlandsk væbnet intervention vil være akut. Erfaringerne bekræfter dette til fulde. Kender man noget eksempel på, at der er opstået en revolutionær situation i et land, uden at de imperialistiske borgerskaber i andre lande enten har truet med indgreb eller har grebet ind?

Den væbnede magt spiller derfor en dobbelt rolle i den revolutionære situation: dels som redskab i det indre opgør, og dels som redskab til landets forsvar. Og diskussionerne omkring det nationale forsvar har ikke blot relation til selve den socialistiske omvæltning. Indretningen af det nationale forsvar vil nemlig allerede før omvæltningen blive et afgørende kampspørgsmål, ja, det kunne endog blive et kampspørgsmål, som udløste den socialistiske omvæltning.

Hvorfor?

Fordi socialistiske omvæltninger i imperialismens epoke, hvor bourgeoisiets magt er internationaliseret gennem militære og økonomiske alliancer, tenderer mod at finde sted i forbindelse med en krise for dele af eller hele det imperialistiske system.

Hidtil har disse kriser med Første og Anden Verdenskrig som de dybeste først og fremmest udløst revolutionære situationer i samfund, der ikke har været kapitalistisk højtudviklede. F.eks. har de vesteuropæiske kapitalistiske lande overlevet de to verdenskrige, uden at den kapitalistiske grundvold for alvor har været rystet.

Skal man forestille sig en krise, der kunne føre til en dansk socialistisk omvæltning, må man regne med, at krisen for imperialismen ikke blot fører til rystelser i imperialismens yderværker, men også fører til alvorlige rystelser af samfundsordenen i imperialismens moderlande.

Vi skal ikke spå om en sådan krises karakter. Det er klart, at en tredje verdenskrig, der omfatter hele jordkloden, vil medføre sådanne rystelser. Føres denne krig med atomare våben, er det næppe sandsynligt, at Danmark — som under Anden Verdenskrig — undgår at blive inddraget i katastrofen. En total udslettelse af Danmark vil være en reel mulighed. Men måske overlever et forkrøblet decimeret folk i et radioaktivt forurenede land. Og så er det nok tænkeligt, at krigen efterfølges af en socialistisk revolution.

Men vilkårene vil i så fald være så specifikke, at arbejdermagten mest vil ligne en kirkegårdsadministration, der forsøger at høste de groteske afgrøder, som vokser på gravstederne.

Hele denne fremstilling bygger på den optimistiske tro, at sådan vil det ikke gå. Men det udelukker ikke en forestilling om, at forudsætningen for en socialistisk omvæltning vil være udbrudet af en alvorlig politisk krise for kapitalismen i de imperialistiske moderlande, der kan bringe verden til randen af afgrunden, eller som kan udløse regionale krigshandlinger uden anvendelse af masseødelæggelsesvåbnene.

Og denne sidste 'prognose' er ingenlunde utænkelig. Siden den første atombombe blev kastet over Hiroshima i 1945 har verden været vidne til et utal af regionale krige og til lige så mange indgreb i andre landes indre anliggender fra stor- og supermagternes side, uden at det er kommet til en global kernevåbenkrig.

Det er klart, at rystelser i den imperialistiske moderverden vil være en mere alvorlig trussel mod imperialismens system end de hidtidige konflikter. Indtil nu har supermagterne formået at holde status quo i Europa, der udgør det ene af imperialismens hjertekamre. De har anerkendt hinandens indflydelsessfærer, og selv militære indgreb, som f.eks. Sovjetunionens i Ungarn, i Tjekkoslavakiet og indirekte i Polen, har kun affødt vage protester, modsigelsesfyldte embargoer og — naturligvis — øget kaprustning.

Først i det øjeblik, et eller flere lande i Europa truer med at sprænge sig ud af henholdsvis USAs og Sovjetunionens favntag, uden at de dermed blot går fra den ene lejr til den anden, vil fanden være løs. Så vil det dualistiske, dvs. dobbeltstrengede, imperialistiske verdenssystem, der domineres af de to rivaliserende imperialistiske centre, USA og Sovjet, for alvor være truet.

Skal de rebelske landes uafhængighed bevares i en sådan situation, og skal deres løsgørelse fra den imperialistiske dominans føre over i en socialistisk omvæltning, er det uomgængeligt nødvendigt, at disse lande på én og samme tid formår at spille supermagterne op mod hinanden og formår at værne deres egne lande mod intervention.

I lys af disse 'spådomme' i forbindelse med vilkårene for en radikaliserings, der kan lægge grunden til socialistiske omvæltninger i samfund á la det danske, bliver den forsvarspolitiske strategi en integreret del af den socialistiske. Netop fordi revolutionens forudsætninger med stor sandsynlighed vil være en

international krise, vil revolutionens muligheder også være betinget af, om arbejderklassen allerede **før** revolutionen er mobiliseret til at forsvare den nationale uafhængighed.

Af gode historiske grunde kan arbejderklassen ikke læne sig til det forsvar, der findes, og som borgerskaberne har opbygget ud fra borgerskabets nationale og internationale interesser. Som et led i kampen for at skabe gunstige forudsætninger for en socialistisk omvæltning indgår derfor en langvarig førrevolutionær kamp for at skabe et forsvarspolitisk alternativ, der indebærer den bredest tænkelige bevæbning af folket. Men denne bevæbning må være tidssvarende. Og for Danmarks vedkommende må den bestå i dannelsen af en folkemilits, der hviler på decentrale enheder på virksomhederne og i lokalområderne, og denne folkemilits må være udrustet med højteknologiske håndbårne våben, som kan skræmme angriberne fra at angribe, eller som — hvis de angriber alligevel — kan udnyttes i en guerillakrigsførelse, som fører til landets befrielse.*

En sådan folkemilits vil naturligvis ikke være borgerskabets livret. Den er derfor også kun gennemførlig i forbindelse med en skærpelse af imperialismens indre krise, der bl.a. vil komme til udtryk i en svækkelse og splittelse af de eksisterende alliance-systemer. I en sådan krisesituation vil en omrustning af landet være resultatet af et politisk pres, af et massivt krav om at skabe et forsvar, der tjener arbejderklassens interesse, dvs. som kan blive et effektivt forsvar i hænderne på den arbejderklasse, som er ryggraden i kampen for national uafhængighed ret over for et borgerskab, der igennem årtier er blevet filtret sammen med andre landes borgerskab, og som følge heraf har solgt landets selvstændighed i større eller mindre bidder til overnationale politiske og økonomiske myndigheder.

Men folkevæbningen udtrykker ikke blot **arbejderklassens metode** til forsvar af nationen; den er tillige et led i skabelsen af den væbnede dobbeltmagt, på samme måde som oprettelsen af arbejdermagtorganer i en revolutionær situation er et led i skabelsen af alternative magtcentre.

*) Vi skal ikke hér i detaljer begrunde, hvorfor en sådan milits og sådanne våben er effektive. De væsentligste elementer i et sådant forsvar findes beskrevet i den svenske militærteoretiker Agrells bog »Om kriget inte kommer« (Stockholm 1979).

Og dermed er der også skabt det folkelige grundlag for den socialistiske stats væbnede magt, for realiseringen af 'et folk i våben'-parolen, for arbejderklassens, for flertallets, kontrol med det væbnede undertrykkelsesapparat og med nationens forsvar.

For det må være indlysende, at de decentrale væbnede folkemilitsenheder underlægges arbejdermagtorganernes kontrol.

Men tilbage står fortsat behovet for en central kommando over folkemilitsen. Nok kan de lokale arbejdermagtorganer have ansvaret for militsen, men militsen skal kunne handle som en enhed. Ellers risikerer man et anarki med våben, hvilket er mere end en tand værre end et anarki uden våben.

Ligeså lidt som ved andre forhold, der omfatter en kontrol af centralmagten, kan vi i forbindelse med kontrollen af den væbnede magt give nogen patentløsning. Skal de centrale kommandoorganer bevares under arbejderklassens herredømme, må det ske ad politisk vej, og dermed er vi inde på alle de tidligere fremsatte overvejelser over den politiske magts beskaffenhed og over klassekampens fortsættelse under socialismen. Men der vil bestå den kvalitative afgørende forskel mellem et socialistisk og et borgerligt militær, at det socialistiske bygger på en væbnet arbejderklasse, og dette er i sig selv med til at forhindre en særlig udskillelse af en væbnet magt, der er adskilt fra folkeflertallet. Dermed begrænses også mulighederne for, at centralt placerede befalingshavende kan skabe sig et selvstændigt grundlag, der igen kan udvikle sig til en væbnet magt, der sætter arbejderklassens herredømme ud af kraft.

Til slut i dette afsnit om den væbnede magt skal én særlig problemstilling tages op: Problemet omkring 'det hemmelige politi'.

Ser vi på erfaringerne fra den 'virkeliggjorte socialisme's lande har det været iøjnefaldende, at etableringen og opsvulmningen af den hemmelige politimagt har været et nøgleredskab for et fremvoksende nyt borgerskabs erobring af magten og senere systematiske undertrykkelse af arbejderklassen. Civil agentvirksomhed, stikkervirksomhed, arrestationer uden om domstolene, vilkårlige likvideringer osv. har i uhyggelig grad præget perioder af og præger fortsat tilværelsen i den 'virkeliggjorte socialisme's lande.

En nærliggende løsning på dette problem vil naturligvis være, at et socialistisk samfund simpelthen ikke opretter et hemmeligt politi. Sporene er for skræmmende.

Men en sådan løsning er for naiv. Uanset måden, det organiseres på, vil der også i et socialistisk samfund findes et behov for

ikke-offentlig efterforskning og forbryderbekæmpelse. Også under socialismen kan det være nødvendigt at aflytte narkohajers telefoner og sende stikkere ind i narkomiljøer. For nu at bruge et kendt eksempel, hvor der næppe er nogen, der har noget imod, at man betjener sig af hemmelige politimetoder.

Det er da heller ikke særlige efterforskningsformer, som må være socialismen fremmed. Det afgørende er, at de demokratiske institutioner fungerer, og at den politiske frihed har en sådan udstrækning, at der ikke skabes grobund for oprettelsen af et politisk politi. Det slemme ved de hemmelige politivæsener i den 'virkeliggjorte socialisme's lande er jo ikke, at de bekæmper narkohajer eller udenlandske infiltratorer eller sabotører; det slemme er, at de er politiske overvågningsapparater, og at de tiltager sig vilkårlig magt, netop fordi det er indbygget i disse samfund, at den politiske frihed på forhånd er begrænset af kravet om, at man skal tilslutte sig den på bjerget herskende definition af socialismen. De mennesker, der politisk træder ved siden af, er derfor per definition forbrydere, folkefjender og samfundsskadelige uhyrer, og de kan derfor ikke forvente, at retslige og andre myndigheder kan eller vil beskytte dem.

Når den hemmelige politivirksomhed har fået det omfang, den har, skyldes det altså ikke eksistensen af et hemmeligt politi i sig selv; det er de på forhånd lagte udemokratiske rammer, som har gjort det muligt for denne politimyndighed at skabe en 'stat i staten'.

k. Danmark og udlandet

Til skildringen af socialismens politiske forhold skal i det følgende afsnit tilføjes nogle betragtninger over forholdet mellem produktion og forbrug.

Vi har allerede behandlet de mere grundlæggende aspekter ved socialismens politiske økonomi. (Se ovenfor s.) Disse aspekter er udgangspunktet for de følgende overvejelser omkring nogle økonomiske spørgsmål, der rejser sig i et samfund, der er blevet socialistisk med statsmonopolkapitalismen som 'forgård'.

Når vi forestiller os et socialistisk Danmark, tager vi vort udgangspunkt i, at det danske samfund allerede er gennem-industrialiseret. Danmark skal ikke — som det var tilfældet i f.eks. Sovjetunionen og Kina — først igennem en periode, der svarer til

den oprindelige akkumulations fase, som skabte grundlaget for kapitalismen.

I den periode, hvor feudalismen gik svanger med kapitalismen, blev det feudale landbrug opløst, der dannedes en klasse af besiddelsesløse arbejdere, og der blev skabt en kapital dels gennem koloniuudplynning, dels gennem handelsvirksomhed og dels gennem begyndende industrivirksomhed (manufaktur).

I Danmark blev denne den oprindelige akkumulations udvikling fuldbgyrdet allerede i det 19. århundrede. Mens den eksempelvis kun var sparsomt gennemført, da revolutionen brød ud i Rusland 1917, og knapt var kommet i gang, da den kinesiske revolution sejrede i 1949.

En dansk socialistisk økonomi skal altså ikke igennem en forkortet, hæsblæsende epoke, hvor man søger at springe fra feudalismen til socialismen. Til gengæld skal den danske økonomi justeres fra konkurrenceøkonomi til planøkonomi.

I denne forbindelse spiller det naturligvis en væsentlig rolle, at Danmark er afhængig af udenrigshandel. I en lang periode vil der fortsat eksistere nationale grænser. Det er næppe troligt, at verdensrevolutionen vil bryde igennem med ét stort brag over hele verden på én gang. Så der vil fortsat eksistere en kapitalistisk omverden.

Og selv om Danmark skulle blive et led i en familie af socialistiske lande, er det vigtigt at sikre den nationale selvbestemmelsesret. For der findes ingen garanti mod, at dele af denne familie skifter farve. Og i så fald ville det være katastrofalt, om Danmark havde bundet sin økonomi til en international arbejdsdeling.

Men uanset hvor uafhængig man måtte ønske sig en dansk økonomi, står den uomgængelige kendsgerning tilbage, at Danmark for at få et moderne samfund til at leve og udvikle sig, er afhængig af tilførslen af en række varer udefra, først og fremmest af råvarer.

Det betyder ikke, at denne afhængighed med nødvendighed behøver at være stå stor som under kapitalismen. Tværtimod. Kapitalens internationalisering har jo ført til, at Danmark er blevet bastet og bundet til multinationale monopoler, til EF-økonomien, til den internationale finanskapital og til de vilkår, den internationale konkurrence byder landet. Denne sammenfiltrering af dansk økonomi med udenlandsk er en følge af kapitalismen og har gjort Danmark til en markedsniche inden for den internationale økonomi.

En socialistisk omvæltning vil og må på en lang række vigtige områder bryde med denne position. Det vil være muligt, ikke mindst gennem udviklingen af alternativ energiproduktion, at begrænse afhængigheden af tilførslen af energi udefra; det vil heller ikke være nødvendigt at importere en række produkter, som ligeså vel kunne produceres i Danmark selv (en række tekstiler, hvidevarer, radioudstyr, transportmidler, osv. osv.).

Men skal der oparbejdes en dækkende national produktion på en række af disse områder, ikke mindst inden for områder, der kræver forsyninger af jern, kemikalier mv., vil der fortsat være brug for import af råvarer. Og skal Danmark ikke bringe sig i et gældsslaverforhold til et udland, der måske fortsat vil være mere eller mindre kapitalistisk, må importen opvejes af en tilsvarende eksport.

Danmark får altså også under socialismen et betalingsbalanceproblem, og dette vil naturligvis ikke énsidigt kunne styres af landet selv. Danmark vil ikke, hvor rimeligt socialistisk, det end gebærder sig, kunne bestemme over de priser, som udlandet tager for sine varer. Danmark vil fortsat være anbragt midt i et verdensmarked, som ikke regeres fra København.

Så selv om tommelfingerreglen vil være den størst mulige uafhængighed af udlandet, den størst mulige selvforsyning, må også et socialistisk Danmark være forberedt på, at den indre økonomiske politik indirekte påvirkes af udviklingen uden for Danmark, og at dette i visse situationer kan kræve midlertidig opbremsning af den økonomiske vækst eller måske direkte fald i den.

Også de internationale politiske konjunkturer vil have indflydelse på økonomien. Skærpes den internationale klassekamp, kan det være nødvendigt at sætte mere af til forsvarsudgifter. Også et forsvar, der er baseret på en folkemilits med et begrænset standende bevogtningsværn, har brug for udstyr, brug for en stadig fornyelse af våbnene i overensstemmelse med den teknologiske udvikling. Og i politiske krisetider kan det være nødvendigt at opprioritere forsvaret, ikke mindst gennem afsættelsen af tilstrækkelige midler til våbenproduktionen, for en national uafhængig våbenproduktion er en livsnødvendig forudsætning for, at militsen kan fungere uafhængig af forsyninger udefra. Derfor må kravet om en national, offentlig våbenproduktion, der skal være underlaget for folkemilitsen, indgå som et vigtigt led i den samlede folkeforsvarspolitik, som allerede udvikles under kapitalismen.

1. Den økonomiske vækst og forbruget

Lad os nu gå fra forholdet til omverdenen til den indre danske økonomi. Det er klart, at det er umuligt blot tilnærmelsesvist at forudskikke de konkrete forhold, der vil eksistere for en dansk økonomi under socialismen. Det er da heller ikke hér hensigten at bygge et økonomisk luftkastel.

Men vi kan antyde nogle problemer, som med stor sandsynlighed vil eksistere i et dansk socialistisk samfund, og som iøvrigt har relation til diskussioner, der allerede føres i dag, og som er affødt af de forhold, der findes i et højtindustrialiseret samfund.

Et af problemerne er vækstspørgsmålet. Såvel i venstreorienterede kredse som i andre opinionsdannende kredse findes der idag, ikke mindst under indtryk af krisen, en tendens til at vende sig mod det, man kalder produktionens uhæmmede vækst. Der tages afstand fra 'forbrugersamfundet', fra det 'materialistiske' samfund, fra den nye teknologi, som menneskene 'bliver slaver af'. Den tekniske udvikling får skylden for forureningen, for truslen mod den økologiske balance, for menneskenes fremmedgørelse, for reduktionen af mennesket til at være et vedhæng til et maskineri, der bliver stadig mere uoverskueligt og kompliceret. Og den teknologiske udvikling inden for våbenindustrien med dennes udvikling af stadigt mere raffinerede masseødelæggelsesvåben er med til at cementere den kritiske holdning til den hæseblæsende udvikling af den tekniske side af produktivkræfterne.

Den opridsede kritik er imidlertid fejlagtig og udtryk for et 'øjenbedrag', omend et forståeligt 'øjenbedrag'.

For det er jo ikke den teknologiske udvikling i sig selv, der skaber de mistrøstigheder, kritikerne hæfter sig ved. Afmagten over for den teknologiske udvikling skyldes, at producenterne ikke har kontrollen over den, og at teknologien anvendes uden hensyn til arbejderklassens behov, men udelukkende i profitøjemed.

Det, det drejer sig om, er at skabe vilkår, som på den ene side fremmer den teknologiske udvikling til det yderste, fordi det giver menneskene maksimale muligheder for at tilfredsstille deres behov på den mindst besværlige måde, og som på den anden side sikrer, at teknologiens udvikling harmoniseres gennem en planøkonomisk udvikling og gennem en helhedsbetragtning, som sliber de skadelige, f.eks. miljønedbrydende, sider af teknologien.

Det afsindige ved den kapitalistiske udnyttelse af teknologien er således ikke, at teknologien udvikles, men at den forvrides,

misbruges og ødelægges, fordi den skal tilpasses kapitalismens grundlov, profitræset. Den teknologiske udvikling er således med til at understrege kapitalismens forældelse og fremskynde dens fald. Teknologien fremmer produktionens samfundsmæssiggørelse — og først et samfund, der tager sit udgangspunkt i denne samfundsmæssiggørelse, kan bruge teknologien fornuftigt.

Og dertil kommer, at ikke alene afskaffer socialismen den forvredne udvikling af teknologien; den er også i stand til at udnytte den fuldtud. For det er jo et andet træk ved den teknologiske udvikling under kapitalismen, at den nok finder sted inden for nogle områder, men den bremses samtidig inden for andre. Krisens gennemslag har ikke mindst vist, at hele produktionssgrene lægges øde, at tekniske fremskridt ikke udnyttes, at andre tekniske nyskabelser anvendes til spildproduktion eller til gigantiske projektmagerier, som bryder sammen. Tænk blot på de mægtige investeringer i B&Ws produktionsapparat, som nu står uudnyttet hen.

Et socialistisk Danmark vil overtage en forvreden teknologi, ligesom det vil overtage en forvreden økonomi, men det vil — som allerede tidligere nævnt — have det fordelagtige udgangspunkt, at der på forhånd har været udviklet en industri, der er baseret på et højt teknisk niveau, og som har været betjent af uddannede arbejdere og teknikere. Brikkerne er der. Det, det drejer sig om, er at stille dem rigtigt på plads og udnytte hele brædtet.

Til denne fordelagtige udgangsposition kommer så eksistensen af et teknisk højtudviklet landbrug. Hvor netop landbruget har været achilleshælen i de fleste af de økonomier, der har været forsøgt socialistisk indrettet, er landbruget i Danmark gennem generationer blevet integreret i og tilpasset til den industrialisering, der har fundet sted. Et socialistisk Danmark vil derfor ikke have behov for at skamride et landbrug for at få det til at akkumulere, så denne akkumulation kan bruges til at opbygge en industri, og det vil omvendt heller ikke have behov for at tage et særligt hensyn til det. Hvilket igen har som politisk konsekvens, at landbrugets ejendomsforhold får en mindre drastisk og afgørende betydning for det socialistiske samfunds samlede udvikling, end de havde det i f.eks. Sovjetunionen og Kina. Et socialistisk Danmark må således i givet fald kunne leve i en relativ lang periode med et landbrug, som er baseret på privat dispositionsret over jorden, omend jordspekulation mv. naturligvis vil være afskaffet.

Så meget om produktionssiden. Nu om forbrugsmønsteret.

Vi har tidligere indgående omtalt den objektivt eksisterende modsætning mellem 'forbrug' og 'opsparing', som vil forekomme i et socialistisk samfund, og som er et udtryk for modsætningen mellem enkeltinteressen og helhedens interesse. (Se ovenfor, s. 43 f) Vi har videre påpeget, at kapitalismen skaber et særligt forbrugsmønster, et individualiseret forbrugsmønster. (Se ligeledes ovenfor, s. 45)

Skal socialismens kommunistiske strategi slå igennem, må den fra starten satse på en kollektivisering af forbruget. Set på en dansk baggrund skaber dette problemer af særlig art. Netop fordi det danske samfund har gennemløbet en lang kapitalistisk udvikling, er der sket en atomisering af den måde, menneskene opretholder livet på. Denne atomisering kommer ikke alene til udtryk i form af det tit nævnte individualiserede forbrugsmønster, men overhovedet i hele menneskets placering. Arbejdet er ikke kollektivt, men splittet op i stærkt arbejdsdelte processer. Det kulturelle 'forbrug' viser sig som passiv individuel modtagelse af produkter (TV-underholdning, aviser, mv.) og ikke som aktiv fælles kulturel skaben og udfoldelse. Og kapitalismens kriser fører desuden til, at hundreder tusinder af mennesker i kortere eller længere perioder totaliseres på grund af arbejdsløshed.

Hele dette kapitalistiske livsmønster vil uundgåeligt være en centnertung arv, som vil plage et socialistisk Danmark. Socialismen vender tingene på hovedet. Hvor individualisme og konkurrence er kapitalismens grundlag, er kollektivitet og samarbejde socialismens grundlag. Bekæmper arbejderklassen ikke hele det kapitalistiske adfærdsmønster og forbrugsmønster, vil den hurtigt erfare, at enkeltinteresserne kommer til at dominere over den samlede interesse, og at særligt energiske folk med spidse albuer vil evne at genrejse kapitalismen.

Individualismen og konkurrencen er en mægtig ideologisk kraft, fordi den er skabt ud af de kapitalistiske grundforhold. Og historiens ironi har dertil gjort, at den har været i stand til at synes kollektiviteten og samarbejdet overlegen. Kaster man et blik på de samfund, som erklærer sig socialistiske, vil man hurtigt se, hvorledes modstanden mod undertrykkelse, ensretning og en grå hverdag gang på gang har hentet sin inspiration, ikke i en ægte kollektivitet og et ægte samvirke mellem mennesker, men i den vestkapitalistiske verdens forbrugs- og kulturmønster. Og man vil videre se, hvorledes denne sukken efter vestlige forhold dels er blevet undertrykt af det nye statskapitalistiske borgerskab

angiveligt ud fra en 'kommunistisk' holdning, men reelt ud fra en angst for at miste grebet om befolkningen, og dels ligeså stille er blevet udnyttet af selvsamme borgerskab til at bestikke befolkningerne med. Eksempler herpå er utallige: Knæfald for privatbilismen, knæfald for reklamen, indførelse af individuel konkurrence med bonus- og akkordsystemer i arbejdslivet, indførelse af konkurrence mellem virksomhederne, øget råderum for privat ejendom. Og samtidig har det nye borgerskab tillagt sig vaner, der er et plagiat af Vestens jet-set,* og det har søgt ideologisk at forevige sig selv bl.a. gennem en persondyrkelse, som får selv den mest afsindige vestlige kongerøgelse til at blegne.**

Der er flere grunde til, at Vesten har smittet de samfund, som er erklærede socialistiske. Klassesdelingen og udskillelsen af et statskapitalistisk bourgeoisi giver kun en del af forklaringen. Disse samfunds **udgangspunkt** må også tages i betragtning. De var teknisk tilbagestående, og levestandarden var lav — og forblev lav i en lang periode. Og selv om Vesten ikke umiddelbart fremstod som politisk efterlignelsesværdig, så måtte det se ud, som en række af de højtudviklede kapitalistiske lande økonomisk var langt forud, selv om de var kapitalistiske. Befolkningerne i den 'virkeliggjorte socialisme's lande oplevede, hvordan selv almindelige 'vestlige' arbejdere var bedre klædt, havde egen bil, havde bedre boliger og ikke behøvede stå i kø fra morgen til aften for at få de mest elementære forbrugsgoder. Og den vestlige propaganda udnyttede denne forskel til at skønsmale kapitalismen.

Samtidig havde den 'virkeliggjorte socialisme's lande voldsomt brug for moderne teknologi, og denne teknologi måtte de delvis skaffe sig i Vesten. Allerede Lenin gav udtryk for sin beundring for f.eks. den amerikanske industri og effektivitet.

En dansk socialisme vil naturligvis slippe for denne 'seen-hen' til teknisk mere avancerede samfund. Dens problemer vil ikke være efterabningen af kapitalismen og dens unoder, men tværtimod

*) Afsindige eksempler herpå er den albanske leder, Enver Hoxhas, faren omkring i en kæmpelimousine med bagrudegardiner, polske partiledersfruer, som fik deres hår sat i Vesten, og Stalin-kredsens vodka-selskaber, hvor man på god feudal vis knuste glassene, når en skål var udbragt.

**) Gudedyrkelsen af Mao zedong, især under kulturrevolutionen, dyrkelsen af Koreas Kim Ill Sung, af Albaniens Hoxha, af Jugoslaviens Tito, af Sovjetunionens Bresjnev — og ikke mindst af Stalin i gamle dage skulle være eksempler nok.

arven fra den. Men til gengæld vil den også have nogle fortrin, den kan udnytte:

Socialismen vil jo per definition være et resultat af, at den højtudviklede kapitalisme er blevet afsløret. Og der vil således eksistere en god grobund for, at kapitalismens individualiserende livsstil kan overvindes. Allerede idag er vi vidne til, hvorledes samfundsmæssiggørelsen har medført spredte tendenser til, at der dukker en vågnende erkendelse op omkring individualiseringens menneskenedbrydende følger. Der tales meget om ensomhedsproblemer, om isolationen af de unge og de gamle, om fremmedgørelsen, om samarbejdets nødvendighed, om gruppearbejde og gruppeterapier — og kollektive boformer, som for blot 20 år siden nærmest var en by i Sibirien, accepteres, selv om de fortsat har begrænset udbredelse.

Det er klart, at under kapitalismens forhold søges disse kollektivistiske tendenser underordnet kapitalismens behov. Den megen snak om 'nærdemokrati' skal aflede folks opmærksomhed fra de samlede samfundssammenhænge, mere eller mindre mystisk prægede gruppeterapier skal fjerne forståelsen for de brede sociale årsager til menneskenes rodløshed, masse-jogging skal erstatte en egentlig erkendelse af, hvorfor folk stresses, og snak om 'økonomisk demokrati' skal sørge for, at arbejderne ikke får øje på det grundlæggende udbytningsforhold.

Men de kollektivistiske tendenser er der, og i forbindelse med en skærpelse af klassekampen, der måtte føre frem til en socialistisk omvæltning, kan disse tendenser få grokraft og komme til at udgøre den kim til socialismens kollektivitet, som skal overvinde den individualistiske arv.

Men socialismen må forstærke disse tendenser gennem en aktiv politik, som satser på øget kollektivt forbrug, boligmæssigt, trafikmæssigt, servicemæssigt, kulturelt. Derved nedbrydes systematisk modsætningen mellem enkeltinteresserne og helheden.

m. Styringen af økonomien

I denne forbindelse er samfundsmæssiggørelsen af produktionen, som allerede er blevet udviklet til det yderste under statsmonopol-kapitalismen, et solidt økonomisk grundlag. Men samtidig stilles der ekstraordinære store krav til styringen af økonomien. Et samfund, som vil være præget af produktionen af en rig variation af

forbrugsgoder — kollektive som naturligvis fortsat individuelle — vil være stærkt bundet af en smidig vekselvirken mellem den enkelte samfundsborgers behov og den samlede, koordinerede produktion. Planøkonomiens problem er jo, at den ikke styres af den brutale markeds mekanisme og dermed heller ikke af den til enhver tid tilfældigt eksisterende efterspørgsel, der igen afspejler forbrugernes behov. Under kapitalismen diskuteres arten af de produkter, der produceres, ikke ud fra en samlet vurdering af samfundsmedlemmernes behov. Den produktion, der findes eller sættes i gang, afprøves via markedet. Naturligvis kan markedet påvirkes gennem reklame mv. for at skabe behov, men i sidste instans er det forbrugernes valg, som afgør, hvad der produceres eller ikke, eller om der produceres for meget af én vare og for lidt af en anden. Hvortil kommer, at prismekanismen regulerer efterspørgslen. Er denne stor efter en bestemt vare, stiger prisen på denne vare. Er den lille, falder den. Og er den så lille, at en kapitalist ikke kan få varen afsat, ja, så krakker kapitalisten.*

Et socialistisk samfund betjener sig ikke af markeds mekanismen. Men i og med markeds mekanismen er sat ud af funktion, opstår problemet: Skal samfundet også planlægge behovene?? Ofte taler man abstrakt om 'menneskets naturlige behov', som er blevet ødelagt eller forvredet af kapitalismen. Naturligvis er det rigtigt, at der under kapitalismen kan skabes behov via reklame osv. Man kan hamre så meget løs på folks bevidsthed i en bestræbelse på at få dem til at føle, at de lige netop må anskaffe sig den bestemte videomaskine eller den bestemte smarte kjole, at de faktisk køber disse varer, selv om de egentlig ikke af sig selv havde tænkt på at købe dem.

Men selv om man afskaffer den profitbestemte behovsskabelse, så er det jo ikke således, at der findes naturgivne eller himmelfaldne behov, som er en del af den 'menneskelige natur'. Det er klart, at menneskene må have noget at spise, have klæder, kunne transportere sig, osv. osv., Men det er kun en abstrakt konstatering. Problemet omkring behovstilfredsstillelsen opstår, når man skal finde ud af, hvilke slags fødevarer, man skal spise, hvordan tøjet, man går med, skal se ud, og hvordan man skal transporteres — og fra disse elementære behovsproblemer kan man

*) Dette er naturligvis utilladeligt forenklet. Her nævnes kun et helt tilgrundliggende forhold.

nemt gå videre: til spørgsmålet om, hvordan de ikke nødvendige behov dækkes. Hvilke slags plader skal der fremstilles? Hvor stort er behovet for stereoapparater, fjernsynsapparater mv. mv.? Og hvor stort et antal skal der produceres af henholdsvis det ene og det andet produkt?

Ser man på behovsproblemet på denne måde, kommer man ikke uden om det historiske element i behovsproblematikken, som i sidste instans er bestemt af det niveau, produktivkræfterne er nået op på.

Under kapitalismen 'løses' spørgsmålet omkring forholdet mellem produktivkræfternes udvikling og de historisk skabte behov via konkurrencen på markedet. Et revolutionerende element i kapitalismen er netop den udvikling af produktivkræfterne, af produktiviteten og af produkterne, som er en følge af konkurrencens jernhårde nødvendighed. »Bourgeoisiet kan ikke eksistere uden uafsladelig at revolutionere produktionsmidlerne«, skrev Marx og Engels allerede i Det kommunistiske Manifest for over 130 år siden. Kapitalismens indre modsætninger vil naturligvis i længden føre til, at produktivkræfternes udvikling forvrides og hæmmes. Men denne kendsgerning ændrer intet ved det forhold, at det er en blind kraft, konkurrencen, som både i kapitalismens ekspansionsperiode og i dens forfaldsperiode vil bestemme forholdet mellem produktion og behov. Og dette forhold vil naturligvis variere, alt efter produktivkræfternes udviklingsniveau. Der eksisterede f.eks. ikke noget behov for at have en trykknappbetjent telefon, før telefonen blev opfundet, eller noget behov for en smart Toyota, før bilen blev opfundet...(!).

Men hvad sker der det øjeblik, markedsmekanismen ophører med at være det lokomotiv, som driver produktivkræfternes udvikling? Og som 'regulerer' mødet mellem varen, der udbydes til salg, og kunden, som ønsker at købe en vare for at tilfredsstille et behov?

Erfaringerne fra de samfund, som har betjent sig af planøkonomiens metode, viser med al tydelighed, at det langt fra er nemt at besvare dette spørgsmål. Man kan ikke bare forklare de vanskeligheder, planøkonomien er stødt på, ud fra, at det har været nogle bureaukrater, pampere, kvajhoveder og nye bourgeois'er, der har fået planerne til at krakelere den ene gang efter den anden.

Thi for en planøkonomi eksisterer der altid et dobbelt problem, nemlig dels den planmæssige udvikling og sammensætning af produktionen og dels en politisk bestemt udvikling og sammensætning af behovene. På den ene side er det umuligt at arbejde på

grundlag af en plan, hvis behovene bestandigt skifter, hvis anskaffelsen af fotoapparater det ene år er en landeplage, mens anskaffelsen af kødhakkemaskiner er det året efter. Og på den anden side vil en rigid og diktatorisk fastsættelse af behovene ud fra planen være lig med ensretning af samfundets medlemmer og samtidig være hæmmende for, at nye behov kan give impulser til en udvikling af produktivkræfterne.

Fra den 'virkeliggjorte socialisme's samfund véd vi, at den økonomiske politik har været uhyre svingende netop på grund af modsætningen mellem plan og behov. I perioder har planerne næsten totalt dirigeret forbruget og dermed behovet; resultatet har ofte været, at der blev produceret varer, som ingen efterspurgte, mens der har været mangel på andre varer, fordi efterspørgslen langt har overgået udbudet. Og eftersom den frie markeds-mekanisme var sat ud af kraft, medførte dette, at mangelvarerne kun kunne købes fra tid til anden med de berømte kødannelser til følge eller på det sorte marked, samtidig med, at de varer, der var for mange af, lå og rustede eller rådne på varelagrene.

Det økonomiske spild og den folkelige utilfredshed, denne ultracentralistiske planøkonomi medførte, har så i perioder fået de statslige myndigheder til at skifte kurs. Man har søgt at afbøde flaskehalsene ved at slippe markedsmekanismer løs, hvorved det blev efterspørgslen og ikke udbudet, der blev indfaldsvinklen til den økonomiske plan. Også prismekanismen blev administreret mindre stift, således at varepriserne delvis tilpassedes forholdet mellem udbud og efterspørgsel. I disse perioder har planerne mere eller mindre haft karakter af at være fremskrivninger af en forventet økonomisk udvikling, hvor udgangspunktet har været decentralt, markedsprægede reguleringer af forholdet mellem udbud og efterspørgsel.

Denne metode, der ligner den liberalkapitalistiske 'model', har imidlertid ført til sociale lagdelinger, bl.a. fordi prisen på arbejdskraften er blevet mere eller mindre underlagt samme markedsbestemte svingninger. Samtidig har udløsningen af markedsmekanismen ført til inflation og i en række tilfælde til virksomhedsnedlæggelser o.lign. med arbejdsløshed til følge. Et særligt ekstremt eksempel på sådanne følger af en genindførelse af markeds- og konkurrencemekanismerne kender man fra den jugoslaviske økonomi med dens store lønforskel og dens store arbejdsløshed, der delvis er blevet eksporteret til Vesten, som i en periode opslugede hundredetusinder af jugoslaviske arbejdere.

Der findes næppe nogen patentløsning på modsætningen mellem nødvendigheden af en samlet økonomisk planlægning og den mere spontane og vanskeligt registrerbare udvikling af de utallige krydsende og skiftende behov. Hvortil yderligere kommer den dimension, at arbejderklassen samtidig skal grovopdele fordelingen af det samfundsmæssige produkt i tre dele: I én del, der skal gå til re- og nyinvesteringer, i en anden del, der skal gå til lønninger og dermed til individuelt forbrug og endelig i en tredje del, der skal gå til offentlige ydelser (hospitaller, undervisning, trafikfaciliteter mv.). — Og hele dette puslespil skal tilmed falde på plads i et knaphedssamfund, dvs. i et samfund, hvor langt de fleste behov vil være større, end det er muligt at opfylde.

Alle disse problemer omkring den planmæssige styring under socialismen kan naturligvis delvis reduceres i et samfund med et højt udviklet kommunikations- og informationsnet. Den højt udviklede computerteknik kan formidle informationer på ultrakort tid; den kan ligeledes formidle beslutninger på en ligeså kort tid, hvorved mulighederne for at korrigere fejl øges. Og ved hjælp af kybernetikken (videnskaben om sammenhængen mellem et systems, f.eks. et økonomisk system, indre sammensætning og selvsamme systems dynamiske udvikling) kan opsamlede data indgå i og belyses i forhold til det mål, samfundet stiller op — under socialismen det kommunistiske mål.

Men selv om der idag eksisterer computersystemer, der ville have fået Lenin til at blegne af misundelse, og selv om disse systemer netop er velegnede i forbindelse med kortlægningen og planlægningen af en højtudviklet, kompliceret økonomi, så er disse systemer ikke selvvirkende maskiner. De skal 'fodres' — og denne 'fodring' er resultatet ikke bare af kvantitative overvejelser, men i første række af kvalitative.

Men det er givet, at det er lettere at udmønte en kommunistisk strategi i et samfund, der er nået til en vidt fremskreden samfundsmæssiggørelse, som skaber muligheder for en nedbrydning af den arbejdsdeling, som samfundsmæssiggørelsen er et resultat af.

Hvorledes skal dette tilsyneladende paradoks forstås?

Den specialisering og atomisering af arbejdsprocessen, som har betydet, at samfundets produktion — og reproduktion — er blevet et sammenhængende hele af enkelte indbyrdes delprocesser, skaber grundlaget for arbejdsdelingens egen negation, for dens ophævelse. Jo mere specialiseret, arbejdsprocesserne bliver, desto større behov

er der for at den enkelte proces' forbindelse til og sammenhæng med den samlede proces erkendes, og at den enkelte arbejdende på én og samme tid er specialist og i stand til at forstå og påvirke udviklingen af hele processen. Dermed forvandles den arbejdende fra at være et tilbehør til et enkelt stykke maskineri til at blive en all-round behersker af hele 'maskinen', dvs. af hele økonomien — naturligvis i samvirke med alle andre enkeltarbejdende, som anvender deres specielle erfaringer til at belyse og påvirke helheden.

Dette fører igen til, at det lille rum, den enkelte arbejdende hidtil har befundet sig i, brydes ned, og dette ændrer naturligvis ikke blot hans eller hendes placering i arbejdsprocessen fra at være et tandhjul til at blive urets ejer, men slår også igennem i den arbejdendes bevidsthed om forholdet mellem hans eller hendes private, personlige behov og den samfundsmæssige helheds behov. Dermed øges indsigtens ikke alene i den givne økonomiske nødvendighed, f.eks. i grænserne for forbrugets udvidelse på bekostning af opsparingens, men denne indsigt kan samtidig omsættes i en aktiv medleven i udformningen af den fremtid, man agter at bevæge sig henimod. For vinder man indsigt i det økonomiske system som helhed, vinder man samtidig indsigt i et dynamisk system, i et system, der ikke er statisk, stillestående, men under stadig udvikling. Og i og med man får indblik i det dynamiske system, bliver man tvunget til at vurdere den retning, det bevæger sig mod. For forudsætningen for ens egen eksistens både som arbejdende og som konsument er netop det samlede systems indre dynamik. Tager man ikke stilling til denne dynamik, udvikler systemet sig alligevel, men måske i en anden retning end den, der grundlæggende set tjener ens interesser.

Et højtudviklet socialistisk økonomisk system kan således undgå en del af de faldgruber, underudviklede samfund er faldet i, netop fordi man står ved enden af arbejdsdelingens vej og ikke først skal igennem en periode, hvor det netop er nødvendigt at skabe en arbejdsdeling, fordi man som baggrund har haft en lav industrialiseringsgrad og et netværk af dominerende isolerede landbrugsenheder. (Som i Kina og Sovjetunionen). I disse uudviklede samfund skulle man altså først skabe samfundsmæssiggørelsen, hvor et højtudviklet industri- og kommunikations-samfund har været igennem denne samfundsmæssiggørelse og dermed kan skabe kollektive arbejds- og beslutningsprocesser, som netop bygger på denne samfundsmæssiggørelse.

Med disse betragtninger over — undskyld udtrykket! —

samfundsmæssiggørelsesgraden i et højtudviklet industrisamfund sættes den — ikke mindst i VS-kredse — standende diskussion om forholdet mellem den centrale og den decentrale beslutningsproces ind i en virkelig og ikke i en utopisk sammenhæng. Råds-socialisternes monotone svar på spørgsmålet om styringen under socialismen er, at arbejderklassen skal udøve sin 'selvforvaltning' og 'selvstyring' gennem decentrale råd. Længere når råds-socialisterne sjældent, fordi de ikke véd, hvordan de skal forbinde denne 'selvforvaltning' med den centrale styrings nødvendighed.

Samfundsmæssiggørelsen skaber i sig selv dette problem for rådssocialisterne, for de ved jo godt, at man ikke kan splitte et højtudviklet samfund op i små indbyrdes uafhængige selvstyrende enheder. Men — siger de så — vi skal i hvert fald sørge for, at så **mange beslutninger som muligt** træffes decentralt.

Den netop opridsede redegørelse for samfundsmæssiggørelsen må imidlertid føre til den konklusion, at rådssocialisterne simpelthen stiller problemet forkert op. Med arbejdsdelingens nedbrydning af modsætningen mellem delprocesserne og helheden kommer delbeslutninger og samlede beslutninger i voksende omfang til at forudsætte hinanden. Derfor sikres arbejderklassens indflydelse på beslutningerne ikke gennem en løsgørelse af så mange beslutninger som muligt fra helheden ved at stykke dem ud i lokale delbeslutninger. Tværtimod. Det vil styrke den centrale beslutningsproces' løsrivelse fra delbeslutningerne. Nej, det, det drejer sig om, er, at informations- og kommunikationssystemerne forfines og indrettes efter samfundsmæssiggørelsens gennemslag, således at flest mulige decentrale og centrale beslutninger integreres med en **ophævelse** af modsætningen mellem disse to former for beslutninger som mål. Og deri findes også nøglen til løsningen af de modsætninger mellem enkeltinteresserne og helhedens interesser, som vil spille en væsentlig rolle i en lang periode under socialismen.

Det er i dette styringsperspektiv, man må se modsætningen mellem plan og behov. For netop ved at integrere den decentrale og den centrale beslutningsproces mest muligt kan enkeltbehovene vise sig på den samlede planlægnings nethinde og afføde tilpasninger af planen til disse behov, samtidig med at den økonomiske nødvendighed kan erkendes af dem, der har behovene, fordi de har vundet indsigt i denne nødvendighed.

Dette fører naturligvis ikke automatisk til, at så vil alle være tilfredse med de beslutninger, der træffes. Man kan nemt forestille sig, at den samlede sum af behov er så stor, at man må fravælge

tilfredsstillelsen af nogle af dem, og at de samfundsmedlemmer, som har lige præcis de behov, som ikke opfyldes, vil være utilfredse.

Der findes ingen socialistisk Vorherre, som kan gøre alle tilfredse. Det afgørende er her, at det er flertallets ønsker, som imødekommes, og at flertallets ønsker repræsenterer ét kvalificeret valg over for et andet valg.

Men heller ikke dette er nemt. For valgene kan meget vel træffes på grundlag af forskellige historisk skabte behov, der igen kan have deres rod i modsætninger inden for klassen selv. Kvinder vil have andre behov end mænd, unge andre behov end gamle, 'åndsarbejdere' andre behov end 'håndens arbejdere' osv. osv. Selv ikke det mest gennemførte socialistiske demokrati kan sikre, at behovstilfredsstillelsen bliver milimeterdemokratisk retfærdig. Men mon ikke vi skulle overlade det til fremtidens socialistiske mennesker at afgøre og gennemkæmpe de modsætninger, som her antydes?

VI. Visioner og virkelighed.

Afslutning

Hele denne fremstilling af socialismens problemer set i et dansk perspektiv har været en balancegang mellem erfaringer og visioner, mellem nogle i hovedsagen negative erfaringer fra de forsøg, der er blevet gjort på at bygge socialismen, og en begrundet tillid til, at det trods alt er muligt at opbygge et socialistisk samfund.

Og fremstillingen har desuden været præget af en balancegang mellem på den ene side en skildring af et fremtidigt dansk socialistisk samfund og på den anden side de næsten uoverstigelige vanskeligheder, som opstår, når man vil begynde at beskrive fremtiden.

For ikke at falde i utopiens grøft er den eksisterende danske samfundsorden blevet fremskrevet til en revolutionær situation, men denne fremskrivning har naturligvis den indbyggede svaghed, at den bygger mere på formodninger end på kendsgerninger. For vi kender jo ikke fremtiden, og vi kender slet ikke den helt specifikke situation, som vil befordre overgangen til socialismen. Og netop fordi de konkrete omstændigheder ved selve den revolutionære situation er af afgørende betydning for såvel magtovertagelsens form som den efterfølgende opbygning af socialismen, eksisterer der en nærliggende mulighed for, at det hele kommer til at gå helt anderledes!

Alligevel er det forsvarligt at bedømme mulighederne, for det er jo ikke tilfældigt, hvordan tingene udvikler sig. Forudsætningerne for fremtidens samfund findes i nutidens samfund. Og vores forestillinger om socialismen må nu engang tage deres udgangspunkt i de forudsætninger, vi kender, og som peger i en bestemt retning. Det er således en væsentlig pointe, at det højtudviklede statsmonopolkapitalistiske samfund politisk og økonomisk er en mere typisk 'forgård' til socialismen end de fleste af de samfund, som hidtil har prøvet at betræde socialismens vej. Det gør det lettere at pege på generelle forudsætninger og generelle muligheder.

Alligevel kan det måske forekomme ejendommeligt, at man overhovedet tør sige, at socialismen uundgåeligt vil efterfølge kapitalismen, når man i samme åndedrag siger, at det 20. århundredes socialistiske revolutioner er endt med nederlag. Når

resultatet er blevet, at klassekampen er faldet ud til fordel for en ny herskende klasse, et nyt statskapitalistisk borgerskab.

Socialismens krise, erkendelsen af, at der ikke eksisterer samfund, der for alvor fortjener betegnelsen socialistisk, burde vel snarere føre til en pessimistisk stikken-hovedet-i-busken. Og denne holdning er da heller ikke ualmindelig. Mere end nogensinde virker det socialistiske alternativ uåndgribeligt, hvilket er mere end trist i en tid, hvor kapitalismen mere og mere afslører sin egen forrådnelse.

Denne bogs skildring af de krav, der må stilles til et samfund, for at det med rimelighed kan kaldes socialistisk, kan måske på denne baggrund opfattes som en idealistisk flugt fra virkeligheden. Det kan man selv dømme om. Men en sådan eventuel kritik fortjener trods alt følgende kommentar:

Kommunister, som i tidens løb har været knyttet til det ene eller det andet centrum af lande, der har erklæret sig socialistiske, må vel efterhånden erkende, om de har øjne i hovedet, også andre øjne end dem, den anti-kommunistiske propaganda prøver at udstyre os med, at de efterhånden i deres loyalitet mod disse centre har ladet sig forlede til at forsvare de uhyrligste overgreb og den mest gennemførte undertrykkelse med mere og mere pinlige 'argumenter'.

Holder man en dag op med at lege kispus med sig selv på denne måde, vil det ligge snublende nær at gå i den anden grøft. Nu skal lille jeg, der hidtil er hoppet på den ene limpind efter den anden, så sandelig nok slå tusind kors for mig og indrette den fuldkomne socialisme, sådan som 'jeg' vil have den til at se ud.

Denne ansvarsfri fremgangsmåde har præget mange af de senere års diskussioner om socialismen. De rådssocialistiske tendenser har i den henseende været førende. Men de har hverken vundet i indsigt eller troværdighed, når de har søgt at tegne det smukke billede af den konfliktfri socialisme.

Det er klart, at der i nærværende fremstilling af socialismen og dens problemer også er indgået visioner, der har været på grænsen til utopien, og som vel også har overskredet denne grænse. Men som modvægt til en sådan overskriden har det udgangspunkt bestandigt været søgt fastholdt, at indførelsen af socialismen og opnåelsen af målet, kommunismen, er den hidtil vanskeligste opgave, menneskeheden har sat sig.

Modsætningerne har været skudt i forgrunden og 'harmonien' i baggrunden, og dette er ikke sket blot for at undgå at blive stemplet

som luftkastelbygger, men i første række ud fra det grundstandpunkt, at det er modsætningernes indbyrdes kamp, som driver historien, og som i den socialistiske epoke også driver historien på en måde, som er karakteristisk for netop socialismen: nemlig i form af klassekampens fortsættelse.

Erkendelsen af, at socialismen er en forbandet vanskelig sag, påvirker naturligvis også synet på det, der er sket i den 'virkeliggjorte socialisme's samfund. Har man den holdning, at det egentlig er ganske let at opbygge socialismen, når arbejderklassen først har magten, måtte man idag være enten utrøstelig eller blind og døv. Eller også kan man gøre som den venstresocialistiske strømning, der med variationer afviser den 'virkeliggjorte socialisme's lande som forbilleder, samtidig med at man alligevel erklærer, at man i disse lande trods alt er nået et stykke vej. Det befrier én for en virkelig analyse og lukker op for syslen med skrivebordsutopierne.

Mener man imidlertid, at det 20. århundrede rent faktisk har ført til proletariske revolutioner og til forsøg på at opbygge socialismen, kommer socialismens virkelighed for alvor ind på livet af én, når man så må erkende, at den ikke blot snublede eller stivnede, men rent faktisk blev afskaffet og erstattet med et nyt borgerskabs herredømme, og endog med et herredømme, der i visse lande er mere groft undertrykkende end i de borgerligt demokratiske samfund.

Ser man på denne måde socialismens udvikling, dens sejre og nederlag, i den fortsatte klassekampers perspektiv, ser man socialismen som det historiske livtag mellem kapitalismen og kommunismen, mellem klassesamfundet og det klasseløse samfund, bliver det mere end forståeligt, at skabelsen og konsolideringen af socialistiske samfund vil dække en lang historisk epoke, og at det gang på gang kan gå galt.

Det socialistiske perspektiv fødtes i det øjeblik, arbejderklassen dukkede op på den historiske arena. Det udformedes som vejen ud af kapitalismens udbytning og undertrykkelse. Men det blev født ind i en verden, der igennem årtusinder havde været klassesdelt.

Alligevel er det ikke besynderligt, at det kunne skabe forventninger om en snarlig udfrielse fra klasseundertrykkelsen. Og om en hurtig udfrielse. For budskabet byggede på en tillid til, at menneskene ikke fra naturen er onde og syndige, men tværtom sociale væsener, som kunne vinde deres egen frihed, hvis de skabte de rette betingelser herfor.

Og denne optimisme blev næret af de tegn på forfald, som

kapitalismen udviste. Kapitalismen er den produktionsmåde, der med en hidtil uset, revolutionerende kraft væltede gamle, tilsyneladende stillestående og stabile samfund overende inden for mindre end to til tre hundrede år. Alt blev revet op med rode. Arm i arm med den teknisk-videnskabelige revolution eksploderede kapitalismen ind på verdensscenen. Og hvorfor skulle den da ikke gå ligeså hurtigt under igen? For i kapitalismen var jo indbygget så uforsonlige modsætninger, at netop dens hastige udvikling ligeså hurtigt måtte skærpe disse modsætninger til bristepunktet.

Efter Første Verdenskrig gik det for alvor hurtigt ned ad bakke for kapitalismen. Men i iveren efter at spå dens snarlige undergang glemte man ofte, at kapitalismen, der nu var blevet en global foreteelse, kunne omgruppere sig, og at den desuden ikke blot 'repræsenterede' sig selv, men blot var én af klassesamfundets historiske fremtrædelsesformer.

Over for dette klassesamfund stod forsøget på at afskaffe klassesamfundet, på at vende op og ned på historien. Skulle det virkelig være så nemt at springe fra nødvendighedens til frihedens rige, fra en titusind år gammel orden med det ene menneskes udbytning og undertrykkelse af det andet, til en tilstand, hvor menneskene både var frie og lige og i fællesskab skabte deres nutid og fremtid ud fra en bevidst styring af det menneskelige samfund?

Nej, det var alt andet end nemt. Og det var egentlig ganske naturligt, at det ikke var nemt. Men eftersom troen på den hastige og lykkelige samfundsomformning af gode grunde sad så fast, gjorde det ondt — og gør det ondt —, når man må erkende, at et perspektiv, der hidtil er blevet opfattet som liggende inden for et menneskelivs tidsmæssige rammer, måske strækkes ud til flere generationer, måske århundreder.

Det er rigtigt, at det er gået ned ad bakke for kapitalismen, men det er ikke ensbetydende med, at bakken er kort. Udbyttersamfundet, hvis sidste station er kapitalismen, har faktisk på én og samme tid formået at gøre sig selv håbløst forældet og samtidig formået under nye masker at genrejse sig de steder, hvor man har forsøgt at befri sig for det.

Kaster man i 1980'erne et blik på det globale system, må man nøgternt erkende, at kapitalismen er dominerende, omend den findes i mange varianter: i den vesteuropæiske og amerikanske statsmonopolkapitalistiske udgave, i den koloniale udgave, i den 'østlige' statskapitalistiske udgave — og endnu fremspirende i en

række lande, som netop har vredet sig ud af den gamle imperialismes favntag.

Men det er en krigs- og kriseplaget kapitalisme, som viser sig for vort blik. En kolos på lurfødder, en papirtiger. Hver eneste time på dagen krænges den modsætningsfyldte natur ud og peger på den eneste mulige løsning: socialismen.

Men netop fordi den er en papirtiger, kan den bruge kløerne snart hér, snart dér og endog erobre tabte jagtmarker igen. For den har som allieret classesamfundets historiske inertie, mens socialismen er tusindfold, ja, titusindfold vanskeligere at opbygge og sikre, fordi den skal løse den mest sejlivede modsætning i historien: klasse modsætningen.

Taktisk står socialismens stjerne idag, i 1980'erne, lavere end nogensinde siden 1917, men strategisk, i den globale helheds perspektiv, står den højere end nogensinde, fordi kapitalismen nok kan genvinde tabt terræn, men dens sejr er Pyrrhus-sejr.

Denne bog om socialismen er blevet skrevet i dette perspektiv, som en vision, der hele tiden er søgt lænket til en erkendelse af, at vanskelighederne har vist sig endnu større end forventningerne.

Benito Scocozza

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

Litteraturforslag

Marx/Engels: Det kommunistiske Manifest, i: Marx/Engels: Udvalgte Skrifter, bd. I, s. 19-59 (Kbh. 1952).

Marx: Borgerkrigen i Frankrig (Pariserkommunen), MEUS, bd. I, s. 468-543.

Engels: Socialismens udvikling fra utopi til videnskab, MEUS, bd. II, s. 88-152.

Engels: Familiens, statens og privatejendommens oprindelse, MEUS, bd. II, s. 167-326.

Engels: Indledning til Marx' Klassekampene i Frankrig 1848/50, MEUS, bd. I, s. 112-32.

Lenin: Staten og revolutionen. (Kbh. 1948).

Carlo, Antonio: Sovjetunionens politiske og økonomiske struktur 1917-75. (Kbh. 1975)

Scocozza, B: Marxismen og reformismen. Vejen til det social-demokratiske samfund. (Kbh. 1982)

Madsen, Svend Aage: Krise i Danmark. De kriseramte firseres politiske økonomi. (Kbh. 1982)